

Bronstudies bij het sectorrapport geweld in de opvang van amv's 1990-2018

1. Het beleidskader van de opvang van amv's 1990-2018
2. Interviews met amv's en professionals
3. Nidos-persoonsdossiers, Nidos-incidentenrapportages en verantwoording analyse van de COA- incidentenregistraties
4. Meldingsdossiers, onderzoeksrapportages en jaarverslagen van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd

Het beleidskader van de opvang van amv's 1990-2018

Bronstudie 1 bij het sectorrapport geweld in de opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (1990-2018)

Richard Staring
Abdessamad Bouabid

Bronstudies bij het sectorrapport geweld in de opvang van amv's 1990-2018

1. Het beleidskader van de opvang van amv's 1990-2018
2. Interviews met amv's en professionals
3. Nidos-persoonsdossiers, Nidos-incidentenrapportages en verantwoording analyse van de COA-incidentenregistraties
4. Meldingsdossiers, onderzoeksrapportages en jaarverslagen van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd

Inhoud

1.	Inleiding	2
1.1	Onderzoeksvragen	2
1.2	Welke vragen kunnen beantwoord worden met deze bronstudie?	2
2.	Gehanteerde methode	3
3.	Onderzoeksresultaten: Het beleidskader van de opvang van amv's vanaf 1990 tot heden ..	4
3.1	Asielbeleid 1990-2018	4
3.1.1	1990: Algemeen asielbeleid	4
3.1.2	1992: Specifiek asielbeleid voor ama's	4
3.1.3	2001: Vreemdelingenwet 2000 en nieuw ama-beleid	5
3.1.4	2007: herijking amv-beleid	6
3.2	Opvangbeleid en -modaliteiten 1990-2018	7
3.2.1	1990: Specifieke amv-opvang komt op gang	7
3.2.2	2002: Een terugkeer- en integratievariant	8
3.2.3	2007: Nieuw opvangmodel voor amv's	9
3.2.4	2010: Eerste opvang in POL's en verruiming van de KWG	10
3.2.5	2016: Naar meer kleinschalige opvang	10
4.	Conclusie	12
	Legenda	13

1. Inleiding

In deze sectorstudie staan de verschillende vormen van geweld in de opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) centraal. 'Alleenstaande minderjarige vreemdeling' definiëren we in deze studie als een persoon die afkomstig is van buiten de Europese Unie, bij aankomst in Nederland minderjarig is en naar Nederland is gekomen zonder ouder(s) of een andere persoon die het gezag over de jongere heeft.¹ Vaak gaat het om jongeren die de (toenmalige) conflictgebieden als Afghanistan, Irak, Sierra Leone of Eritrea zijn ontvlucht en als kind de nodige traumatische geweldservaringen in hun directe omgeving hebben meegemaakt alvorens in Nederland asiel aan te vragen en in de opvang te belanden. Deze opvang kent vele verschillende vormen die door de tijd heen ook veranderen, maar begint voor de amv's veelal in de grootschalige reguliere aanmeldcentra en asielzoekerscentra om vervolgd te worden in kleinschaligere woonvormen zoals kinderwoongroepen of opvanggezinnen.

1.1 Onderzoeksvragen

In de studie gaan we in op vragen naar:

1. Wat is de aard en omvang van geweld in de opvang van amv's vanaf 1990 tot op heden;
2. Hoe heeft dit geweld kunnen plaatsvinden;
3. Hoe hebben de (voormalige) amv's dit geweld ervaren en hoe heeft het hun latere leven beïnvloed?

De Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg (verder te noemen commissie) heeft geweld gedefinieerd als "elk, al dan niet intentioneel, voor een minderjarige bedreigend gedrag van fysieke, psychische of seksuele aard dat fysiek of psychisch letsel toebrengt aan het slachtoffer". Deze indeling in drie hoofdcategorieën van geweld; te weten fysiek geweld (waaronder automutilatie), psychisch geweld en seksueel geweld is in deze deelstudie zo veel als mogelijk gevolgd.

1.2 Welke vragen kunnen beantwoord worden met deze bronstudie?

In deze bronstudie beschrijven we het beleidskader van de opvang van amv's in de periode 1990-2018. Een analyse van de beleidsmatige context en de ontwikkelingen in het beleid geeft gecombineerd met de andere bronstudies antwoord op de tweede onderzoeksvraag naar hoe het geweld heeft kunnen plaatsvinden. Het biedt in het bijzonder een verduidelijking van de beleidsmatige en politieke context waarin de opvang van amv's heeft vorm gekregen.

¹ R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland* (Den Haag: BJU, 2010), p. 33; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen* (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2017).

2. Gehanteerde methode

Deze bronstudie is gebaseerd op een analyse van de bestaande, relevante wetenschappelijke literatuur, beleidsdocumenten en politieke documenten.

3. Onderzoeksresultaten: Het beleidskader van de opvang van amv's vanaf 1990 tot heden

3.1 Asielbeleid 1990-2018

3.1.1 1990: Algemeen asielbeleid

Alleenkomende minderjarige asielzoekers (ama's)² vallen in het begin van de onderzoeksperiode nog onder het algemene asielbeleid en doorlopen met behulp van door de overheid aangewezen voogden de reguliere asielprocedure.³ Deze voogden, die in dienst zijn van Stichting de Opbouw en later rechtsopvolger Nidos, vervullen als jeugdbeschermers de taak van de ouder door "het belang van de individuele jongere centraal [te] stellen, de regie [te] voeren over zijn ontwikkeling naar zelfstandigheid en in [te] grijpen wanneer die ontwikkeling op enigerlei wijze dreigt te stagneren."⁴ In de reguliere asielprocedure krijgen asielzoekers die erkend kunnen worden als 'vluchtelingen' onder de criteria van het Verdrag van Genève (1951) een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd (ook wel A-status genoemd). Asielzoekers die niet onder het Verdrag van Genève vallen, maar wel van de Nederlandse overheid vanwege andere 'humanitaire' redenen mogen blijven, krijgen een zogenaamde Vergunning Tot Verblijf op humanitaire gronden (VTV-hum) voor bepaalde tijd (ook wel C-status genoemd). Asielzoekers die geen 'vluchteling' zijn volgens het Verdrag van Genève en ook niet in aanmerking komen voor een VTV, maar bij wie terugsturen naar het herkomstland in de ogen van de Nederlandse overheid onverantwoord is, krijgen een Voorlopige Vergunning Tot Verblijf (VVTV). Dit houdt in dat ze een tijdelijke verblijfsvergunning krijgen, die binnen drie jaar kan worden ingetrokken als de situatie in het herkomstland verbeterd of na drie jaar kan worden omgezet in een VTV-hum als de situatie gelijk blijft.⁵ Een bijzondere bescherming die ama's vanwege hun minderjarigheid en het ontbreken van ouderlijk gezag aan het begin van de jaren negentig genieten, vloeit voort uit een aantal richtlijnen van de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). De UNHCR wijst in deze richtlijnen op de bijzondere verantwoordelijkheid van overheden voor minderjarigen en de bijzondere omstandigheden van ama's bij het horen van hen en bij het beoordelen van hun asielprocedure.⁶

3.1.2 1992: Specifiek asielbeleid voor ama's

Op 15 september 1992 treedt voor het eerst specifiek 'ama-beleid' in werking, namelijk het 'toelatingsbeleid alleenstaande minderjarige asielzoekers'.⁷ In dit beleid wordt een bijzonder verblijfsrecht in het leven geroepen voor amv's die geen recht hebben op een reguliere Vergunning

² De term 'alleenkomende minderjarige asielzoeker' (ama, meervoud ama's) lijkt rond 2009 vervangen door de term 'alleenstaande minderjarige vreemdeling' (amv). We hebben voor deze verandering van asielzoeker naar vreemdeling geen verklaring kunnen vinden. In Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135* (Arnhem: Gouda Quint, 1994), verkiezen de auteurs de term 'alleenkomende minderjarige asielzoeker' boven de aanduiding 'minderjarige asielzoeker zonder wettelijke vertegenwoordiger' uit redenen van leesbaarheid. De aanduiding 'alleenstaande minderjarige asielzoeker' verwerpen zij vanuit de constatering dat 'alleenstaand' doorgaans verwijst naar de burgerlijke staat van een persoon.

³ Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135* (Arnhem: Gouda Quint, 1994), p. 29.

⁴ www.nidos.nl.

⁵ Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135*, p. 23-24; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs* (Nijmegen: ITS, 2003), p. 20-21.

⁶ Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135* (Arnhem: Gouda Quint, 1994), p. 29.

⁷ In het begin van de onderzoeksperiode werden amv's nog alleenstaande minderjarige 'asielzoekers' (ama's) genoemd. Het beleid ten aanzien van amv's werd ama-beleid genoemd.

Tot Verblijf (VTV), maar wier terugkeer onverantwoord wordt geacht vanwege het ontbreken van adequate opvang in het herkomstland. Deze asielzoekers krijgen dan vanwege hun bijzondere omstandigheid, hun minderjarigheid en het ontbreken van ouderlijk gezag, een zogenaamde VTV-ama: een Vergunning Tot Verblijf onder de beperking 'toegelaten als een alleenstaande minderjarige asielzoeker'. Deze VTV-ama is één jaar geldig en kan tweemaal met een jaar worden verlengd, waarna deze ook kan worden omgezet in een VTV-hum. Dit nieuwe specifieke verblijfsrecht brengt met zich mee dat tijdens de asielaanvraag reeds onderzocht wordt of er opvangmogelijkheden zijn in het land van herkomst en dus niet meer wordt gewacht tot na de beslissing over de asielaanvraag.⁸

In de jaren 1990 neemt het aantal amv's dat Nederland binnenkomt en asiel aanvraagt sterk toe. Dit leidt in het politieke debat tot discussies onder andere over het welzijn van deze amv's, het geringe aantal amv's dat daadwerkelijk wordt uitgezet naar het land van herkomst en reguliere asielzoekers die misbruik proberen te maken van het ama-beleid.⁹ Daarnaast wordt in de Tweede Kamer gedebatteerd over amv's die met onbekende bestemming (MOB) vertrekken vanuit de opvangcentra¹⁰ en over het beëindigen van de VTV-ama als amv's achttien jaar worden.¹¹ Ook wordt in deze debatten gepleit voor een snellere afhandeling van asielaanvragen, om een snelle terugkeer te bevorderen of om amv's sneller naar de geschikte vervolgovang te krijgen, waar ze zich beter kunnen voorbereiden op een langer verblijf in Nederland.¹²

3.1.3 2001: Vreemdelingenwet 2000 en nieuw ama-beleid

In juli 2000 neemt de Tweede Kamer de 'Nederlandse Wet van 23 november 2000 tot algehele herziening van de Vreemdelingenwet' aan, kortweg aangeduid als de Vreemdelingenwet 2000 (Vw2000). De Vw2000, die uiteindelijk in april 2001 wordt ingevoerd, beoogt met betrekking tot asiel de asielprocedure te verkorten en de kwaliteit van asielbeslissingen te verbeteren.¹³ Op 4 januari 2001 wordt, vooruitlopend op de Vw2000, nieuw ama-beleid in werking gesteld¹⁴ dat volgens de toenmalige staatssecretaris Kalsbeek van Justitie ten doel heeft mensensmokkel tegen te gaan, de terugkeer van amv's te bevorderen en de instroom van ama's te beperken.¹⁵

Een belangrijke verandering in de Vw2000 betreft de amv-specifieke VTV, de VTV-ama, die voortaan automatisch op 18-jarige leeftijd wordt beëindigd en niet meer wordt verleend aan amv's van zestien jaar en ouder die in het land van herkomst zelfstandig in hun levensonderhoud zouden kunnen voorzien. Daarnaast worden amv's niet meer als alleenstaand beschouwd als blijkt dat een volwassene die de verantwoordelijkheid voor de verzorging heeft, of van wie geacht wordt deze verantwoordelijkheid te hebben, in Nederland verblijft. Verder wordt het begrip 'adequate opvang'

⁸ Kamerstukken II, 1992-93, 19 637, nr. 85; De Opbouw, *Jaarverslag 1992* (Utrecht: De Opbouw); R.F.A. Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135*, p. 34-35; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs* (Nijmegen: ITS, 2003), p. 20-21; R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland* (Den Haag: BJU, 2010), p. 33.

⁹ Bijvoorbeeld: Kamerstukken II, 1995-96, 19 637, 143; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs*, p. 4.

¹⁰ Bijvoorbeeld Kamerstukken II, 1996-97, 19 637, 218.

¹¹ Bijvoorbeeld Kamerstukken II, 1996-97, 19 637, 266.

¹² M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs*, p. 4.

¹³ M. Kromhout, L. D. Kok, K. Munk & E. M. Th. Beenackers, *Invoering en uitvoering van de Vreemdelingenwet 2000 met betrekking tot asiel: een procesevaluatie* (Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie, 2006).

¹⁴ Tussentijds Bericht Vreemdelingencirculaire: Stcrt. 2000, 30.

¹⁵ Kamerstukken II, 2000-2001, 27 062, 14; De Opbouw, *Jaarverslag 2000* (Utrecht: De Opbouw); M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs*, p. 30.

opgerekt, is voorgezet verblijf na 18 jaar alleen nog mogelijk voor amv's die al drie jaar met een VTV-ama in Nederland zijn, wordt de VTV-ama niet meer verleend aan amv's van 16 jaar en ouder die in het land van herkomst zelfstandig in hun levensonderhoud zouden kunnen voorzien, kunnen leeftijdsonderzoeken bij amv's nu herhaald worden en kunnen amv's via een Dublin-claim¹⁶ verwezen worden naar het land waar zij hun eerste asielaanvraag hebben ingediend.¹⁷

3.1.4 2007: herijking amv-beleid

Op 4 april 2007 kondigt de toenmalige Staatssecretaris Albayrak van Justitie in het Algemeen Overleg aan het bestaande amv-beleid te zullen herijken.¹⁸ Medio 2008 start de staatssecretaris met de herijking die leidt tot de ontwikkeling van de belangrijke beleidsnotitie 'herijking amv-beleid' dat zij op 11 december 2009 presenteert. Het belangrijkste uitgangspunt van deze notitie is dat amv's zo snel mogelijk duidelijkheid moeten krijgen over hun toekomstperspectief. Dit duurt volgens haar nu nog te lang. Zij pleit hierin voor de afschaffing van de VTV-ama die volgens haar afgewezen amv's langdurig een 'onzeker' en/of 'verkeerd' toekomstperspectief geeft. Daarnaast pleit ze voor het verstrekken van buitenschuldverklaringen¹⁹ aan afgewezen amv's voor wie terugkeer binnen drie jaar niet mogelijk is, om ook hiermee een einde te maken aan langdurige onzekerheid. Ook stelt ze in de eerste opvang een 'rust en voorbereidingstijd' (RVT) voor van enkele weken, voordat de asielprocedure kan beginnen, zodat amv's na aankomst eerst goed tot rust kunnen komen en zich adequaat op de asielprocedure kunnen voorbereiden. Dit voorstel zou in het eerste kwartaal van 2010 door de Tweede Kamer worden behandeld, maar wordt door de val van het kabinet Balkenende IV geparkeerd. Hierdoor gaat op 1 juli 2010 de 'verbeterde asielprocedure' voor volwassenen ook gelden voor amv's. Amv's krijgen hierdoor toch een RVT van ongeveer drie weken alvorens de Algemene Asielprocedure mag starten.²⁰

In 2011 werkt toenmalig minister Leers van Immigratie, Integratie en Asiel van het kabinet Rutte I verder aan deze beleidsnotitie van Albayrak²¹ en stuurt op 22 juni 2012 een brief naar de Tweede Kamer over de eindresultaten van de herijking van het amv-beleid. Hierin schrijft hij, in lijn met de voormalige staatssecretaris Albayrak, voornemens te zijn de VTV-ama te laten vervallen, omdat afgewezen amv's volgens hem hierdoor de indruk krijgen dat hun toekomst in Nederland ligt, terwijl een deel van hen uiteindelijk toch terug moet keren naar het land van herkomst. Daarnaast wil hij buitenschuldvergunningen verstrekken aan afgewezen amv's voor wie terugkeer binnen drie jaar niet mogelijk is, om ook hen snel uitsluitel te geven over hun toekomst.²² In 2013 worden deze voornemens omgezet in een herijkt amv-beleid dat op 1 juni van dat jaar in werking treedt²³ en tot op heden nog steeds wordt gevoerd.

¹⁶ De zogenaamde Dublin-claim (Verordening Dublin III) is een Europese verordening waarin beschreven staat hoe bepaald kan worden welk land verantwoordelijk is voor de behandeling van het asielverzoek. Vaak gaat het om het eerste land van binnenkomst in het Schengengebied of het land waar gezinsleden met een verblijfsvergunning wonen (zie bijvoorbeeld www.dienstterugkeerenvertrek.nl).

¹⁷ De Opbouw, *Jaarverslag 2000; 2001*; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs*, p. 25-27.

¹⁸ Kamerstukken II, 2009-10, 27 062, 64; Nidos, *Jaarverslag 2008* (Utrecht: Nidos); 2009.

¹⁹ Vreemdelingen die meewerken aan terugkeer kunnen desondanks soms niet terug naar het herkomstland, bijvoorbeeld omdat het herkomstland geen medewerking verleent aan de afgifte van een tijdelijk reisdocument (*laissez passer*) waarmee de toegang tot het herkomstland wordt gerealiseerd. Voor vreemdelingen die buiten hun schuld niet uit Nederland kunnen vertrekken is er een speciale verblijfsvergunning, de zogenaamde 'buiten schuld'. Slechts weinig vreemdelingen verkrijgen een buiten schuld vergunning. Over de periode 2014 t/m oktober 2016 hebben bijvoorbeeld 40 vreemdelingen een buiten schuld vergunning gekregen (2016Z21957).

²⁰ Kamerstukken II, 2009-10, 27 062, 64; Kamerstukken II, 2009-10, 27 062, 65; Nidos, *Jaarverslag 2009; 2010*.

²¹ Nidos, *Jaarverslag 2011*.

²² Kamerstukken II, 2011-12, 27 062, 75; Nidos, *Jaarverslag 2012*.

²³ Kamerstukken II, 27 062, 88; Nidos, *Jaarverslag 2013*.

3.2 Opvangbeleid en –modaliteiten 1990-2018

3.2.1 1990: Specifieke amv-opvang komt op gang

Gedurende de onderzoeksperiode zijn amv's in verschillende opvangmodaliteiten opgevangen en onder verantwoordelijkheid van wisselende organisaties. Zo worden alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland voor 1990 nog veelal opgevangen in de bestaande reguliere opvang van jeugdigen, vinden zij onderdak bij familieleden, kennissen of vrienden of wonen zij zelfstandig. Begin jaren negentig begint de overheid met het organiseren van speciale opvang voor amv's en wordt de voogdij over deze groep kinderen formeel belegd bij Stichting De Opbouw.²⁴ Amv's onder de 13 jaar en jongeren van 13 jaar en ouder die kwetsbaar worden bevonden, worden vanaf dan bij binnenkomst – mits er plaatsen beschikbaar zijn – direct in opvanggezinnen²⁵ geplaatst, die onder de verantwoordelijkheid staan van Stichting De Opbouw, die ook de voogdij heeft over de amv's.²⁶ Amv's worden door deze stichting zoveel mogelijk in opvanggezinnen van de eigen cultuur geplaatst. Indien dergelijke 'cultuurgezinnen' niet gevonden kunnen worden, wordt de opvang in gezinsverband uitbesteed aan de reguliere pleegzorg.²⁷ In de loop van de onderzoeksperiode doet De Opbouw, en rechtsopvolger Nidos vanaf 2001, steeds minder een beroep op pleeggezinnen van de reguliere jeugdzorg.²⁸ Amv's van 13 jaar en ouder worden voor de eerste opvang ondergebracht in grootschalige opvangvormen van het COA (tot 1994 nog Project Opvang Asielzoekers). Dit zijn opvangmodaliteiten waar meer dan twintig personen in groepsvorm met elkaar samenleven. Bij aanvang van de onderzoeksperiode worden zij in dezelfde grootschalige opvangvormen als volwassenen ondergebracht, zoals een reguliere Opvang- en onderzoekscentrum (OC) of reguliere Asielzoekerscentrum (AZC).

Vanuit de kennis dat minderjarigen andere behoeften hebben dan volwassenen,²⁹ maar ook vanwege gevallen van misbruik van minderjarigen door volwassenen,³⁰ ontstaat bij de overheid al snel de behoefte om de amv's van 13 jaar en ouder apart van volwassenen op te vangen. Hiervoor worden steeds vaker speciale afdelingen voor amv's ingericht in de reguliere AC's en AZC's en worden een aantal amv-specifieke opvang- en onderzoekscentra (vb. OC Eindhoven) en AZC's (vb. Valentijn 1 en 2) opgezet. Vanuit deze eerste opvang stromen amv's die in aanmerking komen voor langer verblijf in Nederland vervolgens door naar opvanggezinnen (of ze blijven in opvanggezinnen in het geval van amv's onder de 13 jaar) of naar kleinschalige woonvormen waarin niet meer dan twintig jongeren op dezelfde locatie in groepsverband samenwonen.³¹ Zo worden amv's tussen 1987 en 1996 op de momenten dat er onvoldoende opvanggezinnen zijn veelal opgevangen in zogenaamde ROA-woningen. Dit zijn woningen die via de Regeling Opvang Asielzoekers door gemeenten beschikbaar worden gesteld voor asielzoekers in het algemeen om zelfstandig te kunnen wonen, waardoor ook amv's destijds in aanmerking komen voor deze

²⁴ De Opbouw, *Jaarverslag 1990; 1992*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, p. 6-7; M. Berk, "Groeien tegen de stroom in: De geschiedenis van de Kleine Wooneenheid", ed. J. Snijders, *In Holland staat een huis*, p. 13.

²⁵ Stichting De Opbouw/Nidos spreken van opvanggezinnen of Opvang en Wonen in Gezinsverband (OWG) om deze specifieke opvangvorm van amv's te onderscheiden van de opvang in pleeggezinnen in de reguliere jeugdzorg.

²⁶ De Opbouw, *Jaarverslag 1990; 1999*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, p. 14.

²⁷ De Opbouw, *Jaarverslag 1993*.

²⁸ De Opbouw, *Jaarverslag 1990-2000*; Nidos, *Jaarverslag 2001-2016*.

²⁹ R.F.A. Van den Bedem, H.A.G. De Valk & S. Tan, *Toelating en opvang van ama's. Reeks Onderzoek en beleid WODC 135*, p. 34-35.

³⁰ M. Berk, "Groeien tegen de stroom in: De geschiedenis van de Kleine Wooneenheid", ed. J. Snijders, *In Holland staat een huis*, p. 14.

³¹ Kamerstukken II, 1995-96, 19 637, 143; COA, *Jaarverslag 1996-1998* (Rijswijk: COA); De Opbouw, *Jaarverslag 1990-2000*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, p. 13-16; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs*, p. 24.

zelfstandige woonvorm. In deze woningen wonen amv's samen met familieleden/vrienden of andere amv's. In 1996 wordt deze vorm van opvang langzaam afgebouwd.³²

In 1991 start De Opbouw met de zogenaamde Kleine Wooneenheid (KWE), ook wel Opbouwhuis genoemd, als specifieke opvangvorm voor amv's, omdat er te weinig opvanggezinnen, ROA-woningen en overige opvangvormen voor reguliere jeugdigen (vb. jeugdinternaten) zijn om alle amv's op te vangen of omdat deze ongeschikt worden bevonden voor de opvang van amv's. In deze nieuwe opvangvorm leven drie tot vijf amv's in de leeftijd van 14 tot 18 jaar zelfstandig samen in een appartement of huis in een reguliere woonwijk en krijgen ze dagelijks bezoek van professionals die hen begeleiden bij het wonen en voorbereiden op zelfstandigheid. Voor de uitvoering van de opvang en begeleiding van amv's in KWE's sluit De Opbouw contracten af met jeugdzorginstellingen.³³

In 1994 richt De Opbouw een tweede kleinschalige woonvorm speciaal voor amv's in om de groeiende instroom van amv's op te kunnen vangen. In deze zogenaamde Kinderwoongroepen (KWG's) kunnen ongeveer twaalf jongeren in de leeftijd van 0 tot en met 15 jaar onder 24-uurs begeleiding van professionals verblijven. In deze KWG's kunnen amv's ook gezamenlijk met broers en/of zussen onder één dak worden opgevangen.³⁴

In 1997 start De Opbouw met zogenaamde Kamerwoonprojecten (KWP's). In deze KWP's verblijven amv's die minder begeleiding nodig hebben dan de amv's in KWE's en KWG's, maar die nog wel gecoacht moeten worden bij budgettering en integratie gerelateerde zaken. Ook de opvang en begeleiding van amv's in deze KWG's en KWP's worden door De Opbouw uitbesteed aan contractpartners uit de reguliere jeugdzorg.³⁵

3.2.2 2002: Een terugkeer- en integratievariant

De inwerkingtreding van de Vw2000 en het nieuwe ama-beleid die in 2001 zijn ingevoerd, hebben ook een nieuw opvangbeleid tot gevolg. Op 1 mei 2001 bericht staatssecretaris Kalsbeek van Justitie in een voortgangsnota over dit nieuwe opvangbeleid, waarin zij stelt de opvang te zullen onderscheiden in een twee duidelijke opvangtrajecten voor amv's: een terugkeervariant en integratievariant. Amv's die een reguliere verblijfsvergunning krijgen en amv's met een VTV-ama die jonger zijn dan 15 jaar komen in de vervolgoopvang terecht in een zogenaamde integratievariant. Hierin worden amv's onder verantwoordelijkheid van Nidos voorbereid op een toekomst in Nederland. Deze vervolgoopvang vindt plaats in opvanggezinnen of de kleinschalige woonvoorzieningen als KWE's en KWG's. Van de KWP's wordt na 2003 geen gebruik meer gemaakt. Amv's van 15 jaar of ouder die een VTV-ama hebben of een negatieve beschikking hebben ontvangen, komen in de vervolgoopvang terecht in een zogenaamde terugkeervariant. Hier worden zij, onder de verantwoordelijkheid van het COA, in grootschalige woonvormen opgevangen, waarin ze worden voorbereid op een terugkeer naar hun land van herkomst. Ook in de eerste opvang na registratie in een aanmeldcentrum vindt een belangrijke verandering plaats. Alle amv's van 15 jaar en ouder moeten nu de beslissing op hun aanvraag tot toelating in eerste aanleg, de zogenaamde basisperiode, afwachten in de grootschalige opvangvormen van het COA, waarin de nadruk op terugkeer naar het land van herkomst ligt. Ook amv's bij wie nog geen beslissing is gevallen in de asielprocedure en dus nog perspectief op verblijf in Nederland hebben, komen eerst terecht in deze terugkeervariant. Hiermee tracht men in deze eerste opvang reeds de instroom te ontmoedigen en de terugkeer te bevorderen.³⁶

³² Kamerstukken II, 1990-91, 19637, p. 13-14; De Opbouw, *Jaarverslag 1991-1996*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen*, p. 14; M. Berk, "Groeien tegen de stroom in: De geschiedenis van de Kleine Wooneenheid", ed. J. Snijders, *In Holland staat een huis*, p. 14.

³³ De Opbouw, *Jaarverslag 1991*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 14; M. Berk, "Groeien tegen de stroom in: De geschiedenis van de Kleine Wooneenheid", ed. J. Snijders, *In Holland staat een huis*, p. 15.

³⁴ De Opbouw, *Jaarverslag 1994; 1995; 1997*.

³⁵ De Opbouw, *Jaarverslag 1994-1999*.

³⁶ Kamerstukken II 2000-01, 27 062, 14; Nidos, *Jaarverslag 2001-2005*; M. Olde Monnikhof & H. van den Tillaart, *Alleenstaande minderjarige asielzoekers in Nederland: Ama-beleid en ama-instroom in Nederland en*

Vanuit de veronderstelling dat contact met de Nederlandse samenleving de wil tot terugkeer kan ondermijnen, opent het COA in 2002 en 2003 voor de terugkeervariant speciale ama-campussen in Vught en in Deelen. In deze ama-campussen is het de bedoeling dat amv's 'afgezonderd van de samenleving' en in een regime van straffen en belonen in groepsvorm samenleven.³⁷ Een intensief dagprogramma zou de amv moeten voorbereiden op de terugkeer naar het land van herkomst en integratie in de Nederlandse samenleving moeten voorkomen. "'Dubbele boodschappen' worden gedurende de (tijdelijke) periode dat ama's in Nederland blijven, zoveel mogelijk vermeden", aldus de toenmalige minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie Nawijn.³⁸ Op 23 november 2004 besluit de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie echter om deze twee door de zogenaamde Glenn Mills-opvang geïnspireerde internaten te sluiten. Niet alleen bleek de instroom van amv's in Nederland in 2004 fors gedaald, ook werd terugkeer vanuit deze campussen niet of nauwelijks gerealiseerd. Slechts zes van de 436 minderjarige vreemdelingen die in Vught verbleven, keerden naar hun herkomstland terug en het merendeel vertrok met onbekende bestemming. Ook de felle kritiek van Nidos en belangenorganisaties als Stichting Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers Humanitas (SAMAH) op het strenge en sobere regime binnen de ama-campus die als een gevangenis werd getypeerd, speelt een rol in deze sluiting.³⁹ De toenmalige directrice van SAMAH die opkomt voor de belangen van ama's typeert de ama-campus als een zwarte bladzijde in het Nederlandse asielbeleid. Zij stelt in een interview in 2005: "Elk experiment heeft zo zijn foutjes en voor- en nadelen. Maar dit experiment is ten koste gegaan van veel jongeren en heeft ook nog eens heel veel geld gekost."⁴⁰

Een andere speciale opvangmodaliteit – de zogenaamde Beschermde Opvang – voor amv's gaat formeel op 1 januari 2008 als pilot van start. Deze bijzondere opvangvorm wordt in het leven geroepen naar aanleiding van verdwijningen van amv's uit de opvang, waarbij vermoedens zijn dat sommige van hen slachtoffer zijn van mensensmokkel en/of internationale mensenhandel.⁴¹ In 2010 wordt deze opvangvorm door Kromhout (WODC) en Liefwaard (Universiteit Utrecht) geëvalueerd. Zij stellen vast dat continuering van de Beschermde Opvang nodig is vanwege 'de grote kwetsbaarheid' van een deel van de amv's, maar geven wel aan dat men intensieve begeleiding en bescherming moet bieden, maar wel zonder de vrijheidsbeneming waar op dat moment in juridische zin zonder afdoende gronden sprake van is.⁴² De Beschermde Opvang is in de jaren erna uitgegroeid tot een structurele opvangvorm die tot op heden nog steeds bestaat en vanaf het begin is uitbesteed aan Jade Zorggroep.⁴³

3.2.3 2007: Nieuw opvangmodel voor amv's

Vanaf eind 2004 ontwikkelt minister Verdonk voor Vreemdelingenzaken en Integratie in overleg met het COA en Nidos een nieuw opvangmodel voor amv's die op 1 januari 2007 in werking treedt.⁴⁴ Alle amv's van 13 jaar en ouder worden voor de eerste opvang ondergebracht in AC-KWG's en worden vervolgens naar besluit van hun voogd (en in overleg met de

andere EU-landen, alsmede de deelname van ama's aan het Nederlandse onderwijs, p. 30-31; M. Berk, "Groeien tegen de stroom in: De geschiedenis van de Kleine Wooneenheid", ed. J. Sniijders, *In Holland staat een huis*, p. 23.

³⁷ Kamerstukken II, 2002-03, 27 062, 19; Nidos, *Jaarverslag 2002-2005*; COA, *Jaarverslag 2002*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 16; H. M. Klaassen & R. M. de Prez, *Eindevaluatie ama-campus: Opvangen en opvoeden van alleenstaande minderjarige asielzoekers* (Den Haag: Ministerie van Justitie, Departementale Projectenpool, 2004).

³⁸ Kamerstukken II, 2002-03, 27 062, 19, p.1.

³⁹ Kamerstukken II, 2004-05, 27 062, 29; COA, *Jaarverslag 2004*; Nidos, *Jaarverslag 2004*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 16.

⁴⁰ www.tegenwicht.org/27_ama/evaluatie.htm

⁴¹ Nidos, *Jaarverslag 2007*; M.H.C. Kromhout & T. Liefwaard, *Tussen beheersing en begeleiding. Een evaluatie van de pilot beschermde opvang risico amv's* (Den Haag/Utrecht: WODC/WPI, 2010).

⁴² M.H.C. Kromhout & T. Liefwaard, *Tussen beheersing en begeleiding. Een evaluatie van de pilot beschermde opvang risico amv's*, p. 15.

⁴³ Nidos, *Jaarverslag 2006-2016*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 15.

⁴⁴ Nidos, *Jaarverslag 2005; 2006*.

opvangmedewerkers die als dagelijks begeleiders gekoppeld zijn aan een aantal amv's) geplaatst in de vervolgopvang die het beste bij hem of haar past. Dit kan zowel een KWE of KWG zijn als een speciale afdeling voor amv's binnen een reguliere AZC, die nog steeds 'ama-campussen' worden genoemd en waar men onder 24-uurs begeleiding in groepsverband samenleeft met maximaal honderd andere amv's.⁴⁵ In dit model is de opvang binnen de locatie, afhankelijk van het perspectief van de individuele amv, gericht op terugkeer of integratie. Dit houdt in dat in dezelfde opvangmodaliteit jongeren met verschillende toekomstperspectieven worden opgevangen. Nidos behoudt verder de verantwoordelijkheid voor de opvang van amv's onder de 13 jaar (en van 13 jaar en ouder met een bijzondere kwetsbaarheid) in opvanggezinnen, maar het COA krijgt de verantwoordelijkheid over de eerste en vervolgopvang in alle overige kleinschalige en grootschalige amv-specifieke opvangvormen.⁴⁶ De kleinschalige opvang in KWE's en KWG's besteedt het COA ook uit aan contractpartners uit de reguliere jeugdzorg, te weten: Kompaan en de Bocht, Juzt, Jade en Xonar.⁴⁷

3.2.4 2010: Eerste opvang in POL's en verruiming van de KWG

Op 1 juli 2010 treedt de eerdergenoemde 'verbeterde asielprocedure' voor volwassenen in werking, die door het uitblijven van herijkt ama-beleid, ook geldt voor amv's. Deel van deze 'verbeterde asielprocedure' is de invoering van de zogenaamde Rust- en Voorbereidingstijd (RVT) in de eerste opvang.⁴⁸ Vanaf 1 juni 2010 wordt de eerste opvang voor amv's van 13 jaar en ouder losgekoppeld van de vervolgopvang. Alle amv's van 13 jaar en ouder die Nederland binnenkomen worden voortaan voor de eerste opvang ondergebracht in zogenaamde Procesopvanglocaties speciaal voor amv's (POL's), zodat zij hier de in het herijkte amv-beleid voorgestelde rust- en voorbereidingstijd (de RVT) kunnen doorbrengen en waardoor het aantal overplaatsingen voor amv's wordt verminderd.⁴⁹ Deze POL's zijn grootschalige opvanglocaties van het COA met 24-uurs begeleiding waar in principe alle amv's ouder dan 12 jaar, na hun aanmeldprocedure in de centrale ontvangstlocatie (COL) in Ter Apel, binnenkomen en hun RVT en de Algemene Asielprocedure (AA) kunnen starten en afwachten. Deze POL's bestaan tot op heden nog steeds.⁵⁰ In 2010 wordt verder ook de KWG, de kleinschalige opvangvorm waar voorheen ongeveer twaalf jongeren in de leeftijd van 0 tot en met 15 jaar onder 24-uurs begeleiding van professionals verbleven, opengesteld voor jongeren van 16 en 17 jaar die niet de zelfstandigheid hebben om in een KWE opgevangen te kunnen worden.⁵¹

3.2.5 2016: Naar meer kleinschalige opvang

Op 15 september 2014 presenteert de toenmalige staatssecretaris Teeven van 'Veiligheid en Justitie' in de Tweede Kamer een nieuw opvangmodel voor amv's dat op 1 januari 2016 in werking treedt.⁵² De belangrijkste uitgangspunten hiervan zijn dat amv's zoveel mogelijk worden opvangen in kleinschalige opvangvormen en opvanggezinnen en dat ze bij overplaatsingen zo veel mogelijk in dezelfde regio mogen blijven, zodat ze hun sociale contacten kunnen behouden en de aangevangen zorg en onderwijs kunnen continueren. Amv's van 13 en 14 jaar worden nu ook direct na aanmelding onder verantwoordelijkheid van Nidos worden opgevangen in gezinsverband.⁵³ Amv's van 15 jaar en ouder moeten in dit nieuwe opvangmodel wel nog steeds hun Algemene

⁴⁵ Kamerstukken II, 2004-05, 27 062, 29; COA, *Jaarverslag 2004*; Nidos, *Jaarverslag 2005-2008*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 16.

⁴⁶ Kamerstukken II 2004-05, 27 062, 29; Kamerstukken II, 2005-06, 27062, 48; Nidos, *Jaarverslag 2007*.

⁴⁷ Nidos, *Jaarverslag 2005-2016*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 13 en 15.

⁴⁸ Kamerstukken II, 2009-10, 27 062, 65; Kamerstukken II, 2009-10, 19637, 1351

⁴⁹ Kamerstukken II, 2009-10, 27 062, 65

⁵⁰ Nidos, *Jaarverslag 2010*; 2011; COA, *Jaarverslag 2011*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 16.

⁵¹ Nidos, *Jaarverslag 2010*.

⁵² Kamerstukken, 2013-14, 27 062, 95.

⁵³ Kamerstukken, 2013-14, 27 062, 95; Kamerstukken II, 2015-16, 27062, 97; Nidos, *Jaarverslag 2016*.

Asielprocedure afwachten in de grootschalige POL's van het COA, maar worden voor de vervolgopvang overgeplaatst naar kleinschalige opvangvormen.⁵⁴ Amv's die in deze POL's een positieve beschikking krijgen, stromen voor de vervolgopvang door naar KWE's en KWG's waar ze worden voorbereid op zelfstandigheid na hun achttiende. De KWE's worden in het nieuwe beleid echter alleen nog maar opengesteld voor 16- en 17-jarigen en de KWG's voor 15- en 16-jarigen. Deze twee kleinschalige opvangmodaliteiten vallen onder dit nieuwe beleid weer onder de verantwoordelijkheid van Nidos en worden door hen opnieuw uitbesteed aan contractpartners uit de jeugdzorg.⁵⁵ Amv's die in de POL's een negatieve beschikking krijgen en wel of niet een Verlengde Asielprocedure ingaan, worden voortaan overgeplaatst naar de nieuw ingerichte Kleinschalige Woonvoorzieningen (KWV's) van het COA in plaats van naar de grootschalige ama-campusen. Deze ama-campusen worden vanaf 2016 langzaam afgebouwd. In deze KWV's wonen amv's onder 24-uurs begeleiding in groepsverband samen met ongeveer zestien tot twintig andere amv's in de leeftijd van 15 tot en met 18 jaar en worden zij voorbereid op een terugkeer naar het land van herkomst.⁵⁶

⁵⁴ Kamerstukken II, 2013–14, 27 062, 95; *Nidos, Jaarverslag 2016*.

⁵⁵ Kamerstukken II, 2013–14, 27 062, 95; Kamerstukken II, 2015–16, 27062, 97; *Nidos, Jaarverslag 2016*.

⁵⁶ COA, *Jaarverslag 2016*; *Nidos, Jaarverslag 2016*; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – amv*, p. 15.

4. Conclusie

Tot aan het begin van de jaren negentig is er sprake van een generiek asielbeleid en zijn amv's aangewezen op de reguliere asielprocedure voor volwassenen. Op 15 september 1992 treedt er specifiek beleid in werking waarbij er voor amv's die geen recht hebben op een reguliere vergunning Tot Verblijf en waarvoor geen adequate opvang in het herkomstland aanwezig is, op basis van hun minderjarigheid en het ontbreken van ouderlijk gezag een bijzonder verblijfsrecht wordt gecreëerd. In de jaren 1990 neemt het aantal amv's sterk toe. Dit leidt enerzijds tot een politiek debat over het welzijn van de amv's en hoe procedures versneld kunnen worden om amv's sneller in een betere vervolgovang te kunnen krijgen. Maar het leidt evenzeer tot politieke discussies over misbruik van het specifieke ama-beleid, het falende ama-terugkeerbeleid en amv's die met onbekende bestemming uit de opvang vertrekken. Vanaf 15 september 1992 is er sprake van specifiek ama-beleid (later amv-beleid genoemd). Het voert hier te ver om de verschillende beleidswijzigingen te herhalen, maar met de invoering van de VW2000 worden verschillende restricties ingevoerd waaronder de automatische afschaffing van de amv-specifieke Vergunning Tot Verblijf op het moment dat ama's 18 jaar worden. Deze amv-specifieke vergunning wordt in de daaropvolgende jaren verder uitgekleed en met de herijking van het amv-beleid in 2013 volledig afgeschaft. Afgewezen amv's dienen vanaf dan terug te keren naar hun herkomstland tenzij daar adequate opvang ontbreekt.

De opvang van amv's heeft vanaf 1990 onder verantwoordelijkheid van de voogdij-instelling De Opbouw en later Nidos plaatsgevonden. Vanaf het begin van de jaren negentig is er zowel sprake van grootschalige als kleinschalige vormen van amv-opvang. De leeftijd van de amv's en hun perspectief op een verblijfsvergunning dan wel terugkeer, heeft gedurende de onderzoeksperiode 1990-2018 altijd een rol gespeeld bij het bepalen van de opvangvorm. Amv's onder de dertien en kwetsbare amv's zijn veelal in opvanggezinnen en in elk geval in kleinschalige opvangvormen opgevangen. Alle amv's van dertien jaar en ouder komen in eerste instantie in grootschalige opvangvormen terecht totdat duidelijk is of zij wel of niet recht hebben op een verblijfstatus. Jongeren met een verblijfstatus stromen veelal door naar kleinschalige vormen van opvang en de amv's die (nog) geen verblijfsvergunning hebben worden veelal in de grootschalige opvang voorbereid op hun terugkeer. Vanuit de gedachte dat amv's zonder verblijfsvergunning zo min mogelijk moeten 'wortelen' in de Nederlandse samenleving, wordt het moment van terugkeer voor de amv's die geen verblijfsvergunning hebben gekregen steeds meer vervroegd in de tijd. Vanaf 2016 is het streven alle amv's ongeacht hun verblijfstatus zoveel mogelijk in kleinschalige opvangvormen te plaatsen en eventuele verhuizingen in dezelfde regio te houden om continuïteit in het onderwijs en vriendschappen niet in de weg te staan. De grootschalige ama-campusen worden afgebouwd en de amv's die (nog) geen verblijfsvergunning hebben, worden vanaf 2016 opgevangen in Kleinschalige Woonvoorzieningen onder verantwoordelijkheid van het COA.

Legenda

AC	Aanmeldcentrum voor asielzoekers
AMA	Alleenstaande minderjarige asielzoeker
AMV	Alleenstaande minderjarige vreemdeling
AZC	Asielzoekerscentrum
COA	Centraal orgaan opvang asielzoekers
COL	Centrale ontvangstlocatie
GGD	Gemeentelijke gezondheidsdienst
GHOR	Geneeskundige hulpverleningsorganisatie in de regio
IBIS	Integraal bewoners informatie systeem
IGJ	Inspectie gezondheidszorg en jeugd
IND	Immigratie- en naturalisatiedienst
KWE	Kleine wooneenheid
KWG	Kinderwoongroep
KWP	Kamer woonproject
KWV	Kleinschalige woonvoorziening
Nidos	Jeugdbescherming voor vluchtelingen
OWG	Opvang en wonen in gezinsverband
POL	Proces opvanglocatie
RVT	Rust en voorbereidingstijd
Samah	Stichting alleenstaande minderjarige asielzoekers humanitas
VTV	Vergunning tot verblijf
VWN	Vluchtelingenwerk Nederland
Vw2000	Vreemdelingenwet 2000. Voluit: Wet van 23 november 2000 tot algehele herziening van de vreemdelingenwet

Interviews met amv's en professionals

Bronstudie 2 bij het sectorrapport geweld in de opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (1990-2018)

Richard Staring
Abdessamad Bouabid

Met medewerking van:
Gesine Bosscha
Enoch Kawele Gake
Abubakar Koroma
Esmée van de Merwe
Eva Notté
Veci Viegas

Bronstudies bij het sectorrapport geweld in de opvang van amv's 1990-2018

1. Het beleidskader van de opvang van amv's 1990-2018
2. Interviews met amv's en professionals
3. Nidos-persoonsdossiers, Nidos-incidentenrapportages en verantwoording analyse COA-incidentenregistraties
4. Meldingsdossiers, onderzoeksrapportages en jaarverslagen van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	2
1.1	Onderzoeksvragen	2
1.2	Welke vragen kunnen beantwoord worden met deze bronstudie?	2
2.	Gehanteerde methode.....	3
2.1	Beschrijving methode	3
2.1.1	Onderzoeksteam	3
2.1.2	De respondenten: (voormalige) amv's en professionals	3
2.1.3	De werving	4
2.1.4	De interviews	5
2.2	Analysestrategie	5
2.3	Beperkingen	5
3.	Onderzoeksresultaten	7
3.1	Wat is er gebeurd vanaf 1990 tot op heden?	7
3.1.1	Fysiek geweld	7
3.1.2	Psychisch geweld	15
3.1.3	Seksueel geweld	25
3.1.4	Fysiek, psychisch en seksueel geweld	29
3.2	Hoe heeft geweld in de opvang van amv's vanaf 1990 tot op heden kunnen plaatsvinden?	29
3.2.1	Wat was de context waarbinnen geweld heeft plaatsgevonden en wat waren de mechanismen die bij dit geweld een rol speelden?	29
3.2.2	Als drie contexten samen komen: systemisch geweld	49
3.2.3	Wat was de bekendheid bij de overheid van signalen van geweld en op welke wijze heeft de overheid op deze signalen gereageerd?	53
3.2.4	Ontwikkelingen in reacties op (signalen van) geweld: professionalisering van de amv-sector	58
4.	Hoe is geweld in de opvang van amv's vanaf 1990 tot op heden door de (ex) amv's ervaren en welke invloed heeft dit gehad op hun latere leven?	68
4.1	Directe invloed	68
4.2	Invloed op latere leven	70
5.	Conclusie	74
5.1	Wat is er gebeurd?	74
5.2	Hoe heeft het geweld kunnen gebeuren?	74
5.3	Hoe is het geweld ervaren en welke invloed heeft het gehad op latere leven?	76
	Legenda	78
6.	Bijlagen	79
	Bijlage 1 Interview guide	79
	Bijlage 2 COA huisregels, 2017	85
	Bijlage 3 Respondenten: (voormalige) amv's	89
	Bijlage 4 Respondenten: professionals	91
	Bijlage 5 Foto's observatie COA-opvang van amv's in Ter Apel	93

1. Inleiding

In deze sectorstudie staan de verschillende vormen van geweld in de opvang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) centraal. 'Alleenstaande minderjarige vreemdeling' definiëren we in deze studie als een persoon die afkomstig is van buiten de Europese Unie, bij aankomst in Nederland minderjarig is en naar Nederland is gekomen zonder ouder(s) of een andere persoon die het gezag over de jongere heeft.¹ Vaak gaat het om jongeren die (toenmalige) conflictgebieden als Afghanistan, Irak, Sierra Leone of Eritrea zijn ontvlucht en als kind de nodige traumatische geweldservaringen in hun directe omgeving hebben meegemaakt alvorens in Nederland asiel aan te vragen en in de opvang te belanden. Deze opvang kent vele verschillende vormen die door de tijd heen ook veranderen, maar begint voor de amv's veelal in de grootschalige reguliere aanmeldcentra en asielzoekerscentra om vervolgd te worden in kleinschaligere woonvormen zoals kinderwoongroepen of opvanggezinnen.

1.1 Onderzoeksvragen

In de studie gaan we in op de volgende vragen:

1. Wat is de aard en omvang van geweld in de opvang van amv's vanaf 1990 tot op heden;
2. Hoe heeft dit geweld kunnen plaatsvinden;
3. Hoe hebben de (voormalige) amv's dit geweld ervaren en hoe heeft het hun latere leven beïnvloed?

De Commissie Onderzoek naar Geweld in de Jeugdzorg (verder te noemen commissie) heeft geweld gedefinieerd als "elk, al dan niet intentioneel, voor een minderjarige bedreigend gedrag van fysieke, psychische of seksuele aard dat fysiek of psychisch letsel toebrengt aan het slachtoffer". Deze indeling in drie hoofdcategorieën van geweld; te weten fysiek geweld (waaronder automutilatie), psychisch geweld en seksueel geweld is in deze deelstudie zo veel als mogelijk gevolgd.

1.2 Welke vragen kunnen beantwoord worden met deze bronstudie?

In deze bronstudie worden de resultaten van de interviews met de amv's (bron 1) en de professionals (bron 2) en de bezoeken aan de procesopvanglocaties (bron 3) beschreven. Deze bronnen geven vooral antwoord op de vraag naar de aard van het geweld (vraag 1); de vraag naar hoe het geweld in deze periode heeft kunnen plaatsvinden (vraag 2) en tot slot naar de vraag hoe het geweld door de amv's is ervaren en de invloed die dit geweld op hun leven heeft gehad. Daarmee kan met deze bronstudie op alle vragen met uitzondering van de vraag naar de omvang van het geweld, een (deel)antwoord worden geformuleerd.

¹ R. Staring & J. Aarts, *Jong en illegaal in Nederland* (Den Haag: BJU, 2010), p. 33; C. van Os, E. Zijlstra & H. Grietens, *Haalbaarheidsonderzoek Geweld in de Jeugdzorg – alleenstaande minderjarige vreemdelingen* (Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2017).

2. Gehanteerde methode

2.1 Beschrijving methode

2.1.1 Onderzoeksteam

Het onderzoeksteam bestond uit acht personen: twee mannelijke senioronderzoekers, drie vrouwelijke onderzoeksassistenten met een achtergrond in de criminologie en pedagogiek, twee mannelijke onderzoeksassistenten die zelf als alleenstaande minderjarige vreemdeling asiel hebben aangevraagd en één mannelijke onderzoeksassistent met een vluchtelingenachtergrond. De senioronderzoekers hebben vooral de interviews met de professionals gevoerd en de onderzoeksassistenten de interviews met de amv's. Voorafgaand aan het afnemen van de interviews hebben de senior onderzoekers een interviewtraining gegeven aan alle onderzoeksassistenten. Deze training bestond uit een uitleg over interviewtechnieken en daarna rollenspelen om de theorie te oefenen met onmiddellijke feedback op de technieken. De ervaren onderzoekers gaven tijdens de rollenspelen feedback om de technieken te verbeteren. De onderzoeksassistenten met een vluchtelingenachtergrond werden daarna eerst zelf door de ervaren onderzoekers geïnterviewd om hen zo kennis te laten maken met de interviewguide² en het semigestructureerd interviewen. Ook werden hun eerste interviews voorzien van feedback, wat vervolgens werd doorgenomen met de ervaren onderzoekers. Tijdens de dataverzameling is het onderzoeksteam nog één keer bij elkaar gekomen. In deze bijeenkomst was er gelegenheid om te spreken over de voortgang, de moeilijkheden tijdens het interviewen, opvallende thema's en verbeterpunten om meer informatie uit de interviews te halen. Daarnaast hebben de interviewers met een asielachtergrond tijdens het proces van dataverzameling met enige regelmaat individuele feedback gehad van de senioronderzoekers.

2.1.2 De respondenten: (voormalige) amv's en professionals

Voor dit onderzoek hebben we met 41 respondenten gesproken die in de onderzoeksperiode als alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's) zijn opgevangen door de overheid.³ De onderzoeksgroep bestaat voornamelijk uit (jong) volwassenen die zich in het verleden als alleenstaande minderjarige vreemdeling in Nederland hebben gevestigd, asiel hebben aangevraagd en een verblijfsstatus hebben gekregen. Eén respondent vormt hierop een uitzondering. Deze respondent is na zijn asielprocedure tot ongewenst vreemdeling verklaard, maar heeft Nederland niet verlaten. Twee van de 41 respondenten zijn na het verkrijgen van een verblijfsstatus naar Engeland geëmigreerd en zijn daar geïnterviewd. Eén van de (voormalige) amv's is geëmigreerd naar België, maar is in Nederland geïnterviewd. Twee respondenten waren ten tijde van de interviews nog minderjarig. Beide waren in het bezit van een tijdelijke verblijfsvergunning en resideren nog in een KWG (Kleine WoonGroep) en een OWG (Opvang Wonen in Gezinsverband). De voormalige amv's waren ten tijde van de gesprekken tussen de 16 en 37 jaar. Het gaat om in totaal 37 mannen en 4 vrouwen die afkomstig zijn uit de volgende landen (in alfabetische volgorde): Angola (6), Burundi (3), Congo (4), Eritrea (6), Irak (2), Ivoorkust (1), Sierra Leone (4), Soedan (2), Somalië (2), Syrië (10) en Tadzjikistan (1). De gesproken (voormalige) amv's hebben verder door overplaatsingen in veel verschillende opvangmodaliteiten gezeten, van kleinschalige opvang, zoals: pleeggezinnen, kleine wooneenheden (KWE's) en kleine woongroepen (KWG's), tot grootschalige, zoals: kleine woonvoorzieningen (KVV's), AMA-campussen, Procesopvanglocaties (POL's), reguliere AZC's en centrale ontvangstlocaties (COL's).

Naast de interviews met (voormalige) amv's hebben we ook gesprekken gevoerd met 45 professionals die in de onderzoeksperiode op enigerlei wijze betrokken waren bij de opvang van of

² Zie bijlage 1 voor de interview guide.

³ Zie bijlage 3 voor een lijst met respondenten.

het toezicht op alleenstaande minderjarige vreemdelingen.⁴ We hebben gesprekken gevoerd met 22 professionals van de belangrijkste actoren in het onderzoeksveld, zoals COA, Nidos, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Jeugdzorg Nederland en Vluchtelingenwerk Nederland. We hebben daarnaast ook gesprekken gevoerd met 17 zogenaamde 'eerstelijns werkers', oftewel mensen die in de onderzoeksperiode beroepshalve direct contact hebben gehad met amv's, zoals opvangmedewerkers, GGD-jeugdartsen, Nidos-voogden – jeugdbeschermers die de wettelijke voogdtaken van De Opbouw/Nidos in de praktijk uitvoeren – en docenten. Vier van deze respondenten zijn voormalige 'eerstelijns werkers' die nu werkzaam zijn als professionals van de belangrijkste actoren in het onderzoeksveld. Deze respondenten hebben wij dan ook geïnterviewd over hun huidige werkzaamheden als professional van een belangrijke actor en over hun werkzaamheden als eerstelijns werker in het verleden. Ook hebben we gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van relevante ngo's als Defence for Children en Samah. In vergelijking met de interviews met de amv's verliep de werving van respondenten onder de professionals relatief eenvoudig. Sommige professionals hebben we in de loop van het onderzoek verschillende keren gesproken.

2.1.3 De werving

De werving van de alleenstaande minderjarige vreemdelingen heeft vooral via bestaande en nieuw verworven contacten van de leden van het onderzoeksteam plaatsgevonden. Enerzijds waren dit directe contacten met voormalige alleenstaande minderjarige vreemdelingen, bijvoorbeeld in het geval van de interviews die zelf een verleden als asielzoeker hebben. Anderzijds ging het ook om de contacten van de leden van het onderzoeksteam met vrienden of kennissen bij organisaties of instanties die het team in contact konden brengen met de doelgroep. Met behulp van de sneeuwbal methode werd er continue in de periode oktober 2017 en juli 2018 via geworven amv's gezocht naar nieuwe respondenten. Daarnaast is een wervingsfolder met een begeleidende tekst en een foto van het onderzoeksteam gedeeld op websites, sociale media en mededelingenborden van verschillende organisaties die direct contact onderhouden met amv's. Deze wervingsfolder heeft uiteindelijk geen enkele respondent opgeleverd. Ook het benaderen van potentiële respondenten via de tussenkomst van organisaties die werken met amv's verliepen moeizaam. De onderzoekers merkten op dat het niet alleen lastig was om de doelgroep te bereiken, maar ook dat het moeilijk was om eenmaal gevonden (voormalige) amv's bereid te vinden om tot een afspraak te komen. Ook het gebruik van de sneeuwbal methode verliep moeizaam. Onderzoekers moesten vaak verschillende keren aan de respondent of tussenpersoon vragen of ze al iemand bereid hadden gevonden. Vaak bleken potentiële respondenten toch niet bereid om aan het onderzoek mee te doen. Uiteindelijk heeft de sneeuwbal methode dus ook minder respondenten opgeleverd dan verwacht. Directe persoonlijke banden van de interviewers met amv's of met tussenpersonen die op hun beurt goede contacten met amv's onderhielden, bleken uiteindelijk het meest succesvol bij het rekruteren van respondenten.

De belangrijkste redenen voor amv's om deelname aan het onderzoek te weigeren betroffen allereerst de negatieve emoties die praten en nadenken over het verleden in de amv-opvang met zich mee bracht. Deze potentiële respondenten wilden hun amv-verleden niet opnieuw oprakelen en wilden alleen positief vooruit kijken. Ook de taalvaardigheid van de respondenten vormde soms een probleem. Zo beheerste een aantal personen de Nederlandse of Engelse taal onvoldoende goed om een interview af te kunnen geven. Ten slotte was er ook sprake van een zekere mate van wantrouwen jegens het onderzoek en de onderzoekers vanuit de angst onder sommige voormalige amv's dat zij alsnog hun status zouden kwijtraken als ze hun verhaal zouden doen. Sommige voormalige alleenstaande minderjarige vreemdelingen bleken nog met hun asielprocedure bezig te zijn en wilden of waren niet in staat te differentiëren tussen overheidsinstanties die beslissen over hun procedure en een onafhankelijk onderzoek. Ook bij hen bestond er een zekere mate van wantrouwen of angst om hun verhaal te delen. Verder hebben enkele voormalige amv's aangegeven niet mee te willen doen, omdat ze op het moment van vragen door privéproblemen geen animo hadden om geïnterviewd te worden.

⁴ Zie bijlage 4 voor een lijst met respondenten.

2.1.4 De interviews

De locatie van het interview werd gekozen op basis van de voorkeur van de respondent. Voor het interview stelden de onderzoekers zichzelf voor en introduceerden het onderzoek. Hierbij werd de respondent tevens gewezen op de vertrouwelijkheid en anonimiteit van de gegeven informatie. Ook werd toestemming gevraagd voor het opnemen van het interview. Het interview was semigestructureerd en nam ongeveer anderhalf uur in beslag. Na het interview werd de respondent gevraagd een sectoroverstijgende enquête in te vullen. Er zijn interviews afgenomen met 42 respondenten, maar achteraf bleek dat één van deze respondenten geen amv was. Hoewel het interview emotioneel beladen thema's behandelde, waren er niet veel respondenten die erg emotioneel werden. In een paar gevallen zag de interviewer dat de respondent emotioneel werd, maar door te vragen of het wel goed ging, kon het interview voortgezet worden. Ook na het interview heeft geen van de respondenten aangegeven emotionele ondersteuning nodig te hebben. Na de eerste tien interviews hebben we daarom ook niet meer standaard de respondenten na een week opgebeld om te vragen hoe het met ze ging.

2.2 Analysestrategie

De interviews met de amv's en de professionals zijn *verbatim* uitgewerkt en in ATLAS.ti op basis van een vooraf geconstrueerde codelijst thematisch gecodeerd en vervolgens open gecodeerd. Beide codeerrondes zijn gevolgd door een patroonanalyse waarbij de verschillende thematische en open codes zijn geïntegreerd en waarvan onderstaande bevindingen het uiteindelijke resultaat vormen. Een lijst met de respondenten – zowel amv's als professionals – met enkele algemene achtergrondkenmerken is opgenomen in bijlage 2 en 3.⁵

2.3 Beperkingen

Het primaire doel van deze studie is inzage bieden in geweld dat heeft plaatsgevonden gedurende de onderzoeksperiode en om dit geweld te duiden en te contextualiseren. Hierdoor leggen wij een vergrootglas op het geweld in de opvang van amv's en niet op hoe de amv's hun leven in alle facetten tijdens de opvang hebben ervaren. Deze studie pretendeert dan ook niet een representatief beeld van het leven in de opvang van amv's te schetsen. Deze beleving komt wel naar voren in de gesprekken die wij hebben gevoerd met (voormalige) amv's en mensen die werkzaam zijn (geweest) in de opvang van amv's. Uit deze gesprekken is op te maken dat deze belevingen wisselend positief en negatief zijn. Sommige amv's kijken positief terug op hun tijd in de opvang, ongeacht of ze nu wel of geen geweld hebben ervaren. Zij beschrijven bijvoorbeeld wat bepaalde professionals voor hen in positieve zin hebben betekend of vertellen over hoe ze hun jeugd op plezierige wijze met allerlei leeftijdsgenoten in de opvang hebben doorgebracht. Anderen kijken met negatievere emoties terug op de opvangperiode en beschrijven hun jeugd in de opvang als zwaar en traumatisch. Weer anderen zeggen niet meer bezig te (willen) zijn met het verleden en geven aan alleen nog maar vooruit te willen kijken.

De geïnterviewde amv's vormen verder geen goede afspiegeling van de volledige populatie amv's. Het is in elk geval moeilijk om gefundeerde uitspraken over de externe validiteit of de representativiteit van de onderzoeksgroep te kunnen doen. De beheersing van de Nederlandse of Engelse taal vormt bijvoorbeeld al een belangrijke selectie. Ook de oproep om met ons te praten over mogelijke geweldservaringen in de opvang zou er toe hebben kunnen leiden dat amv's met geweldservaringen zich ook makkelijker gemeld hebben dan amv's zonder geweldservaringen. Ook hebben we beduidend minder vrouwen dan mannen geïnterviewd en zijn veel, maar niet alle belangrijke herkomstlanden van amv's vanaf 1990 in het onderzoek vertegenwoordigd. We hebben

⁵ J. Evers, *Kwalitatieve analyse: kunst en kunde* (Amsterdam: Boom/Lemma, 2015).

relatief veel recente voormalige amv's uit Syrië geïnterviewd, maar bijvoorbeeld geen amv's afkomstig uit China of Afghanistan. Tegenover de amv's met een emotioneel beladen verleden die deelname weigerden, stonden ook amv's die ondanks dit sterk beladen verleden wel hebben meegedaan.

Tijdens het interview speelde ook de relatief jonge leeftijd van sommige amv's die net uit de opvang waren vertrokken een rol. Deze respondenten hebben nog geen tijd gehad om te reflecteren over wat er goed en fout ging in de opvang en wat voor gevolgen dat voor hen heeft. De oudere respondenten waren beter in staat de gevolgen van de opvang te overzien, maar hadden wel soms moeite met het herinneren van de details van de opvangperiode. Daarnaast liep het taalniveau van de respondenten erg uiteen, waardoor niet alle respondenten in staat waren uitgebreide en gedetailleerde antwoorden te formuleren op onze vragen. De respondenten gaven in sommige gevallen zelf aan dat ze niet wisten hoe ze iets moesten uitleggen. Daarnaast begrepen ze niet alle vragen goed. Bij een van de interviews was zelfs een tolk aanwezig, waarbij de interviewer het idee had dat de antwoorden van de respondent niet uitgebreid genoeg werden vertaald. De omstandigheid dat niet alle respondenten het woord 'geweld' kenden, bleek een obstakel tijdens het onderzoek. Een van de eerste vragen in het interview richt zich op de definitie van geweld van de respondent. Een aantal respondenten kende het woord niet, waardoor de interviewer het woord heeft moeten vertalen met Google Translate. Dit was echter niet bij iedereen mogelijk, waardoor de interviewer zelf met voorbeelden geweld van een definitie voorzag. Dit heeft mogelijk bij sommige respondenten hun beeld van geweld beïnvloed. Tot slot bleek het voor sommige respondenten erg moeilijk om verschillende gewelddadige praktijken in de opvang te verbinden en te vertalen naar geweld. Dit zou mogelijk begrepen kunnen worden vanuit het taalniveau van deze respondenten waardoor zij zich onvoldoende goed kunnen uitdrukken. Hierdoor bleven een aantal interviews op een beschrijvend niveau van de opvang.

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Wat is er gebeurd vanaf 1990 tot op heden?

In deze beschrijving van de aard van het geweld zoals de amv's en de professionals dit beleven, besteden we zowel aandacht aan de amv's als slachtoffers van geweld als aan de amv's als plegers van geweld. Dit heeft verschillende redenen. De grens tussen daderschap en slachtofferschap is bij bepaalde geweldsincidenten moeilijk te bepalen en in sommige registraties wordt bij een gelijksoortig geweldsincident het label slachtoffer of dader inconsistent gebruikt. Zo registreert het COA bij geweldsincidenten, zoals automutilatie of (poging tot) zelfmoord, de amv soms als slachtoffer en soms als pleger. In deze studie is in dergelijke situaties er voor gekozen de amv's consequent als slachtoffer te typeren. Bij geweldsincidenten die een wat langere voorgeschiedenis hebben, is het onderscheid tussen slachtoffer en dader minder relevant zoals blijkt uit navolgend fragment uit een overdrachtsrapportage geschreven door een mentor – een opvangmedewerker die als dagelijks begeleider gekoppeld is aan een aantal amv's – over een vijftienjarige uit Guinee afkomstige amv die vanuit een Opvang- en onderzoekscentrum naar een Kleinschalige Wooneenheid zal verhuizen:

"[Amv] heeft soms problemen met de Angolese jongens. Hij werd bijvoorbeeld een tijd lang lastiggevallen door een jongen die in het OC [opvangcentrum, red.] woont. Deze versperde zijn weg, ging voor hem staan of viel hem lastig op school. Hier heeft [amv] nooit iets van gezegd tegen zijn mentoren of op school. Op een dag is dit geëscaleerd, toen deze jongen hem weer eens de doorgang versperde. Ze hebben gevochten en [amv] is in zijn hand gebeten. Uiteindelijk is [amv] zo boos geworden, dat hij een stuk snoer heeft gepakt en de ander daarmee sloeg. De jongens hebben allebei een waarschuwing gehad voor deze actie. Daarna is het goed gegaan." (Nidos persoonsdossiers amv55)

In bovenstaand fragment is het traject naar de elkaar snel opvolgende geweldsincidenten belangrijker dan een snelle definiëring van de amv's als slachtoffer of als dader die elkaar bovendien in die hoedanigheden in hoog tempo afwisselen. Om de aard van het geweld in de amv-opvang te kunnen begrijpen, is het dus van belang om informatie over de context van het geweld en daarmee zowel van de slachtoffers van geweld als van de plegers van het geweld te verzamelen.

In het navolgende laten we een aantal (voormalige) amv's over hun geweldservaringen in de opvang aan het woord en proberen we het door hen ervaren geweld in de door hen beschreven contexten te beschrijven. We hebben alleenstaande minderjarige vreemdelingen gesproken die op verschillende momenten in de periode 1990-2018 in de opvang hebben gezeten. Bovendien verwijzen ze naar geweldservaringen in verschillende vormen van opvang. We sluiten elk citaat af met een verwijzing naar verschillende kenmerken van een respondent waarbij achtereenvolgens respondentnummer, leeftijd ten tijde van de interview, geslacht, land van herkomst, opvangmodaliteit (grootschalig of kleinschalig) en jaartal (opvangperiode waarover het citaat betrekking heeft). Lang niet altijd zijn de respondenten zich bewust van de specifieke locatie waar ze zijn opgevangen. Het onderscheid tussen een AMA-campus of POL of tussen KWE en KWG is bij hen bijvoorbeeld lang niet altijd duidelijk. We zullen achtereenvolgens aandacht besteden aan fysiek geweld, psychisch geweld en seksueel geweld.

3.1.1 *Fysiek geweld*

In deze paragraaf staan de fysieke geweldservaringen van de (voormalige) amv's centraal. Het gaat hierbij om amv's die direct slachtoffer zijn van fysiek geweld of zelf fysiek geweld hebben gepleegd. Het betreft ook de indirecte ervaringen van (voormalige) amv's met fysiek geweld doordat ze erbij waren en het geweld van nabij hebben meegemaakt en gezien. In deze gevallen betreft het geweld tussen personen (amv's en niet-amv's). Daarnaast is er ook sprake van fysiek

geweld van de amv's naar zichzelf. Deze verschillende vormen van automutilatie worden ook in deze paragraaf beschreven.

De geweldservaringen die de gesproken (voormalige) amv's beschrijven bestaan voor een groot deel uit vechtpartijen tussen één of meerdere personen. Deze vechtpartijen vinden plaats tussen amv's onderling, tussen de amv's en andere jonge en/of volwassen asielzoekers en soms maken de amv's ook melding van gevechten tussen hen en opvangmedewerkers. Veel van deze vechtpartijen vinden hun oorzaak in het relatief grote aantal mensen dat op een relatief klein oppervlakte intensief met elkaar samenwoont en de ruimtes deelt. In alle opvangvormen, van de grootschalige opvang in de asielzoekerscentra tot de kleinschalige opvang in de wooneenheden, kunnen de jongeren niet om hun medebewoners heen. Zij delen met hen het dagelijks leven, de gemeenschappelijke ruimtes en in sommige gevallen een slaapkamer. Dit samenleven, kan leiden tot alledaagse onenigheden over het gebruik van gedeeld materiaal, zoals de tv of de (spel)computer, of gedeelde ruimtes. Deze onenigheden vormen volgens een aantal (voormalige) amv's en professionals één van de belangrijkste oorzaken voor het onderlinge fysieke geweld. Drie voorbeelden van twee verschillende amv's en één professional:

"Ja, wij sliepen met drie man op één slaapkamer. We waren een beetje verschillend. Ik ruim op, hij niet. Ik zeg: 'Kom van bed wisselen', hij zegt: 'Nee, ik wil mijn bed zo. [...] Het was avond, ik doe het raam open, hij doet hem dicht. Hij zegt: 'Nee, ik heb het koud.' De mentor komt en doet het raam een beetje open. De mentor gaat weg, hij maakt het weer dicht. Ik duw hem, hij duwt mij." (R22, 19, M, Syrië, G, 2015-2016)

"Op een dag waren we aan het koken en die man zegt: Ik wil jullie helemaal niet zien in de keuken. Als wij in de keuken bezig zijn, dan moeten jullie eruit. Toen is de pleuris uitgebroken. [...] Ik zei van: 'Niks ervan. Wij waren hier eerder, dus jij moet wachten tot wij klaar zijn.' Ik had een pan met hete olie, want ik wilde een eitje bakken. En hij duwt me om en ik had bijna die olie over me heen. Dus mijn broer vloog hem aan en ik dus ook." (R34, 29, M, Burundi, G, 2001-2002)

"Heel vaak ging het niet eens om etniciteit of waar iemand vandaan komt, maar dingetjes waar pubers ook wel om vechten. Kleine dingen. Ja, je hebt dit van me gepakt en niet teruggegeven of waarom zit je aan me, waarom kijk je zo naar mij, wie denk je wel niet dat je bent? Gewoon vanuit een gesprek of wat dan ook ontstaat er dan een soort van conflict." (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Uit het middelste citaat van de nu 29-jarige man uit Burundi komt naar voren dat het idee van 'verworven rechten' – ik was eerder en heb dus meer rechten – en de familiale band met zijn broer deze irritatie mede hebben laten escaleren tot een gevecht waarbij verschillende personen betrokken waren. Verschillende professionals koppelen deze alledaagse ruzies en vechtpartijen ook aan de onzekerheid, spanning en stress die de asiel- of gezinsherenigingsprocedure opwekt bij de amv's:

"Maar daarin zie je wel escalaties in samenspraak met die echte stress, dus stress om gezinshereniging, stress om verblijfsvergunning. Je zit helemaal tot hier [houdt hand boven het hoofd, red.] en dan pakt iemand ook nog je eten af uit de koelkast. En dan heeft je maatje het opgegeten. Dat kan dus een reden zijn dat je zo'n gevaarlijke vechtpartij krijgt, om zoiets kleins. Maar dat begint met het tot hier zitten [houdt hand boven het hoofd, red.]. En daar bovenop komt iets en dat voelt als de druppel en hij zat me gisteren ook nog te narren die etter. En dan ineens kan zoiets helemaal exploderen." (R82, medewerker Nidos, 1995-heden)

Het met elkaar samenleven op een klein oppervlakte met mensen vanuit verschillende delen van de wereld, met verschillende relaties met elkaar en in de context van het migratierecht, brengt voor de amv's allerhande uitdagingen met zich mee. Zij moeten leren omgaan met leeftijdsgenoten en hulpverleners die een andere taal spreken en andere gebruiken en gewoonten hebben. Hierdoor kunnen ze vaak niet goed met elkaar communiceren, waardoor ze elkaar ook niet goed kunnen leren kennen en leren vertrouwen. De miscommunicaties en sociale afstand die ontstaan door de

taalbarrière leidt volgens sommige (voormalige) amv's tot spanningen en in het uiterste geval tot onderling fysiek geweld:

"Ze begrijpen elkaar ook niet echt. Dat is het probleem. Dan proberen ze het maar met de hand. Sommigen spreken Engels, sommigen niet. [...] Eentje komt uit Afghanistan, eentje komt uit Eritrea, eentje komt uit China. Soms is het echt moeilijk, maar na paar weken of paar maanden, dan leer je elkaar kennen. Dan kun je Nederlands of een andere taal. Dan kun je goed communiceren, dan word je ook vrienden. Maar eerst dan kun je ook niet communiceren. Dan wordt het sowieso gemakkelijk om ruzie te maken." (R20, 18, M, Eritrea, G, 2013-2014)

Dit dan maar 'met de hand communiceren' wordt ook genoemd door enkele andere (voormalige) amv's, maar zij verklaren dit niet als een gevolg van taalbarrière, maar als een cultureel gebruik. Volgens hen is de drempel om geweld te gebruiken bij sommige amv's lager dan men in Nederland gewend zou zijn:

"Sommigen worden snel boos, gaan snel vechten. Als je nieuw bent, dan ga je sowieso snel vechten, omdat je nog niks weet. We denken dat het net als in ons land is. In ons land gaat het gewoon zo. Mensen worden snel boos en gaan snel slaan." (R3, 19, M, Eritrea, K, 2015-2016)

Een manager van een COA-opvanglocatie (R40) reproduceert dit 'culturele element' door te stellen dat het onderlinge fysieke geweld voor sommige jongeren een gebruikelijke vorm van communicatie kan zijn, die gangbaar is in de straatcultuur of in de cultuur van de herkomstlanden.

Er zijn ook incidenten waarbij het zogenaamd verbale en non-verbale geweld in de vorm van treiteren en pesten kan resulteren in fysiek geweld. Lees het onderstaande relaas van een Syrische jongen die vertelt hoe hij degene die hem langdurig had getreiterd, uiteindelijk sloeg:

"Ja, die jongen zat mij altijd te pesten in Boskoop, hij was uit Eritrea, hij was zeventien jaar. Hij zat mij echt 24 uur te pesten. Echt, 'dikke' en ik weet niet wat hij tegen mij zegt en zo, gewoon echt woorden zegt hij tegen mij. En die mentoren in [dat] die huis... Zij zien hem mij pesten, maar zij doen niets. En ik zeg tegen hen: 'ja, is ook een jongen toch, jij moet ook met hem praten'. Ook gezegd: 'ja, wij kunnen voor hem niets doen'. Ik vind echt, echt raar. Ik vind echt niet leuk. Ik heb duizend keer gezegd tegen mijn voogd. Zij zegt: 'Ik kan niets doen'. Ik word echt gek hier. [...] En ik was gek geworden. Er komt een keertje en ik zei: 'Als jij mij dit keer gaat pesten, ik ga gewoon lekker slaan'. Moet gewoon doen. Wilde eerst niet doen, maar ja. En dan, ik heb hem eerst geslagen. Eerste boks heb ik op zijn ogen gedaan en toen heeft hij mij gepakt. Hij heeft echt op mijn ogen geslagen, bijna mijn neus kapot. Was echt ongelooflijk. [...] Ik pak gewoon zo een pan en ik sla hem op zijn rug. Drie keertjes, echt, ik word hier echt gek. Gewoon helemaal op mijn neus, helemaal bloed. Mijn mond, echt helemaal bloed. En mijn oog wordt echt zo en ik sla hem op zijn rug, ik wil alleen maar weg. Gewoon, hij is echt groot en ja, groter dan mij gewoon. [...] Is echt, vier, alle drie maanden, drieënhalve maanden met mij aan het pesten, ik word echt nerveus daarvan. En dan ja, ik zei: 'Ja, moet einde komen. Kan niet blijven.'" (R12, 16, M, Syrië, G, 2015-2017)

Het voortdurende pestgedrag waar afgaande op het verhaal van deze amv niet door de professionals op werd gereageerd, resulteerde daarmee uiteindelijk in een zware vechtpartij.

Waar mensen op dagelijkse basis interacties met elkaar aangaan, ontstaat verder ook een groepsdynamiek die, vooral bij jongeren in de puberteit, gepaard kan gaan met het bepalen van een pikorde. Enkele (voormalige) amv's stellen dat het onderlinge fysieke geweld in de opvang ten doel heeft om een rangorde in status te bepalen. Zij stellen dat sommige jongeren fysiek geweld gebruiken om te laten zien wie de baas is en dat anderen hier weer met fysiek geweld op kunnen reageren. Vooral jongeren die net gearriveerd zijn in de opvang wordt dit soort groepsgedrag toegeschreven.

Een andere verklaring voor fysiek geweld dat jongeren signaleren heeft te maken met de migratiecontext van de amv's. De jongeren zijn uit verschillende conflictgebieden in de wereld

weggevlucht en in Nederland kunnen deze amv's in de opvang weer tegenover elkaar komen te staan. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid dat bestaande conflicten tussen groepen in de herkomstlanden zich in de opvang voortzetten, wanneer amv's van strijdende partijen noodgedwongen met elkaar moeten samenleven:

"I have witnessed violence in the camps. I witnessed violence among friends. I witnessed violence among other people fighting like as if it's nation against nation. I was living in a house where like one of the guys came from Eritrea. One of the guys came from Ethiopia. And there was a war going on in Ethiopia and Eritrea. So that on its own makes these two guys enemies. So these guys were living together, so every day there was a kind of fight between them and it was just kind of a moment you don't want to be around." (R4, 33, M, Sierra Leone, G+K, 1999-2002)

Vechtpartijen tussen jongeren die ontstaan uit alledaagse onenigheden, miscommunicaties, groepsdynamiek, vermeende rechten, conflicten in de herkomstlanden, verschillende loyaliteiten en asiel- en gezinsherenigingsprocedures, kunnen soms ook snel escaleren tot vechtpartijen waarbij meerdere jongeren betrokken zijn. Hoe grootschaliger de opvang, des te sneller en groter de escalatie aldus sommige amv's:

"Je zit echt met tachtig jongeren van verschillende nationaliteiten in één gebouw, zeg maar. En dan krijg je hoe dan ook ruzie. En soms liep het echt iets meer uit de hand. Dan ging het om kleine dingetjes, om vriendinnetjes of om de pooltafel, playstationen, en voordat je het weet vliegen de stoelen dan echt de lucht in en dan is het dekking zoeken, wordt de politie gebeld. En dan staan ze met honden en ja. Een beetje van dat soort dingen." (R7, 28, M, Angola, G, 2002)

De tijdens het incident aanwezige jongeren mengen zich dan in de vechtpartij of de vechtpartij wordt tijdelijk onderbroken en weer hervat nadat de op dat moment afwezige 'vrienden' erbij zijn gehaald. De groepen die vervolgens tegenover elkaar komen te staan, zijn dan ook vaak reeds bestaande vriendengroepen. De vechtpartijen escaleren dan ook vaak langs etnische lijnen:

"But like it was, only that there was one time when fight erupt between a Somali and Afghanistan. So it became like a national fight, between two nationals. Like all Afghans were against and of course if they see you as an African, they think you are Somalian." (R6, 22, M, Sierra Leone, G, 2012)

Wanneer vechtpartijen uitbreken tussen amv's kunnen de opvangmedewerkers volgens de (voormalige) amv's soms ook in fysiek geweld betrokken raken. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer deze medewerkers proberen om de ontstane situatie te de-escaleren door de vechtende partijen uit elkaar te halen en te houden. Zij krijgen dan in het reeds ontstane geweld al dan niet per ongeluk een klap of een duw van de vechtende partijen. In enkele gevallen keren de vechtende partijen zich bewust richting de opvangmedewerkers:

"Wij waren met twaalf jongens. Zeven jongens uit Eritrea, vijf jongens uit Syrië. Er was ruzie. Twee keer gewoon groepsgevechten. Begeleider kwam naar ons, wij slaan gewoon ook de begeleider erbij." (R3, 19, M, Eritrea, K, 2015-2017)

Opvangmedewerkers krijgen niet alleen tijdens onderlinge vechtpartijen met fysiek geweld jengens hen te maken. Onenigheden over de huisregels en over andere huishoudelijke en administratieve zaken leiden vaak tot irritaties en frustraties bij sommige amv's. De discussies hierover met de opvangmedewerkers escaleren soms tot fysiek geweld tussen de amv's en de opvangmedewerkers:

"Een vriend van mij heeft een mentor geslagen. De mentor moest hem geld geven. Twaalf euro, maar hij had alleen maar vijf euro. De mentor zei: 'Ik heb nu geen geld.' Hij zei: 'Ja, ik kan nu geen sigaretten kopen.' Toen werd die vriend boos en heeft hij de mentor geslagen en toen is de politie gekomen." (R38, 19, M, Syrië, K, 2015-2017)

Een aantal (voormalige) amv's geeft aan dat sommige opvangmedewerkers door fysiek geweld in de opvang, zowel onderling als richting de opvangmedewerkers, soms bang zijn voor de jongeren.

Dat geldt echter niet voor alle opvangmedewerkers zoals de volgende die zelf met het geweld begint:

"He [medebewoner, red.] was actually demanding African food [lacht]. It's like he said: 'I miss the African food.' So the mentors were like: 'But we do not have African food here and we are not preparing it.' The guy was so demanding, but one mentor could not actually withstand that, because the insult was too much. He became so angry that he hit him. So like just with the hand and they started fighting." (R6, 22, M, Sierra Leone, G, 2011-2013)

Fysiek geweld vindt niet alleen in de gemeenschappelijke opvang plaats. Een aantal (voormalige) amv's heeft gedurende hun jeugd in Nederland in opvanggezinnen (OWG: Opvang en Wonen in Gezinsverband) te maken gehad met geweld. Eén van hen vertelt over de fysieke mishandeling door zijn opvangouder – iemand die in dienst van De Opbouw/Nidos amv's opvangen in eigen huis (OWG) – en fysiek geweld tussen hem en de biologische kinderen. De opvangouder sloeg hem wel eens en haar biologische kinderen gooiden soms schoenen naar hem. Deze amv vertelt ook over hoe hij wel eens vocht met de andere kinderen in het opvanggezin en hoe de opvangouder hen dan een handje kwam helpen:

"Haar kinderen, als we vochten, dan kwam de moeder er gelijk bij. Gelijk met een slipper of wat dan ook. Dan duwde ik hem weg en dan ging ik weg." (R10, 17, M, Somalië, K, 2016)

De amv heeft dit aangekaart bij zijn voogd, maar deze geloofde zijn verhaal niet. Hij wilde graag bij zijn broer in een KWG wonen en de voogd dacht dat hij met dit verhaal een overplaatsing wilde afdwingen. Hierdoor heeft deze mishandeling enkele jaren kunnen voortduren. Dit voorbeeld illustreert hoe verschillende regimes – in dit geval het migratierecht en beheersbaarheid enerzijds en de belangen van het kind anderzijds – met elkaar kunnen wedijveren en hoe bij dit voorbeeld de belangen van het kind het in eerste instantie hebben afgelegd tegen 'wantrouwen' dat centraler lijkt te staan.

Getuige van fysiek geweld in de directe woon- en leefomgeving

Waar bijna de helft van de veertig (voormalige) amv's zeggen zelf direct slachtoffer te zijn geweest van fysiek geweld in de opvang, geven dertig amv's aan met enige regelmaat zelf getuige te zijn geweest van fysiek geweld in hun woonomgeving. Uit hun beschrijvingen van het dagelijkse leven in de opvang komt dan ook een beeld naar voren van een omgeving waarin fysiek geweld prominent aanwezig is. Zo vertelt een jongeman uit Sierra Leone over het fysieke geweld in de grootschalige opvang:

"But I have seen some unfortunate scenes at the camp. Like kids fighting each other, taking like weapons. Like knives and threaten to kill each other. I've seen things. Like I said it never happened to me. But I've seen like people fighting each other in the camps." (R4, 33, M, Sierra Leone, G, 2008-2011)

Ook in de kleinschalige opvang zeggen jongeren vaak getuige te zijn geweest van fysiek geweld dat anderen plegen. Zo vertelt een jonge man uit Angola over zijn ervaringen tijdens het begeleid wonen op kamers voor minderjarigen in een regulier 'kamertrainingscentrum' (KTC). Hij werd van een KWE hiernaar toe overgeplaatst en kwam als amv terecht tussen jongeren met uiteenlopende gedragsproblemen en verslavingsproblematiek:

"Doordat er heel veel mensen met verschillende achtergrond wonen, heb je ook veel te maken met verschillende problemen. Een meisje werd in elkaar geslagen door haar vriend en dan zit ik daar. Een andere jongen dealt in drugs en op een gegeven moment komen mensen het huis binnenstormen met wapens. [...] Dus daar maak je wel dingen mee. Je krijgt zomaar bagage. Daar heb ik wel heel veel psychische last van gehad. Geestelijk. [...] En het ergste is dat dit soort dingen ook herinneringen van vroeger naar boven halen." (R7, 28, M, Angola, K, 2004-2007)

Dit getuige zijn van fysiek geweld heeft bij bovenstaande jongeman niet alleen gezorgd voor nieuwe psychologische 'bagage', oftewel nieuwe geweldservaringen, maar zorgde er ook voor dat

de psychologische 'bagage' in zijn rugzak, herinneringen aan de conflictsituatie in Angola, weer naar boven kwam. Herinneringen waaraan hij met zijn emigratie juist wilde ontkomen.

Automutilatie in de directe omgeving

De gesproken (voormalige) amv's en professionals beschrijven niet alleen fysiek geweld tussen amv's onderling, naar andere asielzoekers of het fysieke geweld dat zich voordoet tussen amv's en de medewerkers in de opvang, maar vertellen ook over het fysieke geweld dat zij zichzelf aandoen:

"We hebben vannacht hier toevallig een behoorlijk incident gehad van iemand die zichzelf snijdt. Dat is ook geweld, geweld tegenover jezelf. Maar tegelijk zit er een hele wereld achter van waarom doet iemand zo iets. Maar het blijft dus een vorm van geweld. Wat je jezelf aandoet. Ik vind dat er bij amv wel redelijk veel fysiek, ja, geuit wordt in het snijden. In de korte tijd dat ik hier zit, zijn er best wel wat snijd-incidenten geweest en scheermesjes in willen slikken." (R56, COA-locatiemanager, 1993-heden)

Het gaat hierbij om verschillende vormen van automutilatie, amv's die een overdosis met medicatie en/of drugs nemen, amv's die zichzelf vergiftigingen door het drinken van schadelijke vloeistoffen en amv's die in hongerstaking gaan. Het is hierbij opmerkelijk dat geen enkele amv tijdens de interviews over zichzelf sprak. De gesprekken over automutilatie gingen altijd over andere amv's in hun directe omgeving of over verhalen die zij hadden opgevangen over automutilatie door anderen in de opvang. De oorzaken voor deze uiteenlopende vormen van automutilatie zouden volgens sommige amv's en professionals vooral liggen in de onzekerheid over de asielprocedure waar de amv's vaak in verkeren of het ontvangen van een negatieve beschikking, zoals de volgende professional ons vertelde:

"Jongeren die binnenkomen, voornamelijk in een KVV hebben geen toekomstperspectief en geven aan van: 'Als ik terug moet, maak ik mezelf liever van kant. Toekomst? Waar heb je het over? Als ik een negatieve beschikking krijg, dan is het voor mij einde oefening.' En dan ga je toch proberen met ze in gesprek te gaan. En dan heel vaak kwamen we erachter dat ze in zichzelf snijden." (R53, COA-opvangmedewerker, G, 2015-2017)

De zorgen over het verloop van de asielaanvraag, maar ook trauma's uit het verleden kunnen zorgen voor stress, frustraties, uitzichtloosheid en/of angst die zich dan vervolgens kunnen uiten in automutilatie. Zo vertelt een jonge man uit Angola over zijn ervaring in een KWE, waarin hij getuige is van een medebewoonster die zichzelf verwondt:

"Zij pakte een mes en ging in haarzelf snijden. Ze zei: 'Ik zie geesten', noem maar op. Ze had haar hand helemaal opengesneden.[...] Ik heb het gezien. Dat mens was helemaal gek. Ik zei tegen haar: 'Waarom doe je dat?' Ze zegt: 'Ik wil terug naar mijn eigen land, dat is beter voor mij.' [...] Ja, was heel heftig. Het was een heel lief meisje, heel slim. Maar als je dat ziet, dat is niet goed, hoor. Nee, dat is niet goed." (R19, 28, M, Angola, K, 2003-2005)

Soms vindt automutilatie volledig buiten het zicht van opvangmedewerkers en medebewoners plaats, bijvoorbeeld in de beslotenheid van de eigen slaapkamer of het toilet. De medebewoners zien dan de daad niet zelf of hebben het van horen zeggen, maar zien wel de gevolgen van de automutilatie of ervaren hier de nasleep van:

"Eigenlijk, ik ga over mijn vriend praten. Hij heeft in zijn handen gesneden. Toen ik dat had gezien, ging ik naar het COA om dat te vertellen. Ze kwamen toen naar ons huis en hebben afzonderlijk met hem gepraat. En toen hebben ze de ambulance gebeld en hem naar het ziekenhuis gebracht." (R1, 19, M, Syrië, G, 2015-2016)

Automutilatie vindt echter soms ook *en plein public* plaats in de gemeenschappelijke ruimtes, zoals de gangen, de eetzaal of de woonkamer. Zo vertelt een respondent uit Congo hoe hij als zestienjarige jongen en net enkele dagen in Nederland, getuige is van dergelijke publieke zelfmutilatie in de gemeenschappelijke ruimte van het opvangcentrum op Schiphol:

"Er was daar een Ghanese man. Die wilde niet teruggaan. En die heeft zichzelf bijna doodgemaakt voor mijn neus. In die zaal gewoon, weet je, waar iedereen zat. Hij had een scheermesje gehaald. Hij had overal bloed. Dat was echt niet goed daar. Omdat hij terug moest naar zijn eigen land, doet hij zichzelf pijn." (R21, 27, M, Congo, G, 2006)

Een aantal professionals zoals onderstaande voormalige opvangmedewerker van het COA duidt automutilatie die achter gesloten deuren plaatsvindt en automutilatie die in de openbaarheid wordt gepleegd op verschillende manieren:

"Bij de een is het echt een schreeuw om aandacht. Ik word niet gezien, ik word niet gehoord. Tenminste, ik heb het gevoel niet gezien of gehoord te worden. Dus weet je, zie mij. Als ik bloed, dan moet je me wel zien en dan moet je me wel horen. En dat was vaak ook het geval. Dan gingen ze midden in de gang zitten met een scheermesje of stanleymesje en gingen ze snijden tot een medewerker het zag en dus moest optreden. Maar er waren er ook echt een aantal die echt gewoon de pijn wilden verdringen en daarom gingen snijden. Die deden het gewoon echt op de eigen kamer. Het liefst uit het zicht van iedereen en die verborgen het ook echt." (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Volgens andere professionals wordt publieke automutilatie vooral instrumenteel ingezet, bijvoorbeeld vanuit de gedachte de asielprocedure positief te beïnvloeden of om bepaalde wensen af te dwingen. Verborgen automutilatie zou veeleer een uiting van psychische problematiek zijn waarbij de geestelijke pijn met een sterke lichamelijke pijnprikkel wordt 'overschreeuwd', zoals bijvoorbeeld een opvangouder ons vertelde:

"Ik heb ook kinderen opgevangen die het [in zichzelf snijden, red.] zelf hebben gedaan. Daar kunnen natuurlijk tig oorzaken zijn. Vaak is het denk ik een soort van onmacht van wat je allemaal voelt en meemaakt en dat je dat op jezelf richt. Bij gebrek aan wat anders kunnen. En het verdoven van pijn die je echt voelt, denk ik. Dat zijn denk ik de grootste redenen van automutilatie bij deze kinderen." (R87, opvangouder, 1998-2017)

Zowel de (voormalige) amv's als ook de professionals geven aan dat automutilatie veelvuldig in de opvang voorkomt. Des te opmerkelijker is het dat onder onze respondenten, op één amv die in hongerstaking is gegaan na, geen van de door ons gesproken amv's zichzelf fysiek heeft verwond. Wellicht heeft dit te maken met de omstandigheid dat amv's die zichzelf verwonden, moeilijker te bereiken zijn voor onderzoek, maar het zou ook te maken kunnen hebben met het feit dat het makkelijker is om te spreken over automutilatie van anderen dan over jezelf.

Fysieke verwaarlozing: medische verwaarlozing en gebrek aan voeding

Naast de hierboven genoemde vormen van fysiek geweld, benoemt een aantal (voormalige) amv's en professionals verschillende vormen van fysieke verwaarlozing waaronder in het bijzonder medische verwaarlozing en te weinig eten krijgen. Bij medische verwaarlozing gaat het om gevallen waarin een amv bij ziekte of letsel aangeeft niet serieus te worden genomen door de opvangmedewerkers en/of hulpverleners. Ook sommige professionals wijzen er op dat de medische zorg aan amv's en andere asielzoekers in de opvang afwijkt van de medische zorg voor Nederlandse burgers in Nederland:

"Een jongen die had in Afghanistan een klap op zijn hoofd gehad, waardoor hij doof was geworden aan een kant en een tand was verloren. Hij schaamde zich daar ontzettend voor, want hij had een gat, hij mist een tand. Als je puber bent, dan vind je dat vreselijk. Hij moest een gehoorapparaat in en dat vond hij ook vreselijk. Zag er ook niet uit, vond hij. Dus op een gegeven moment kreeg hij een soort kunsttand, maar die was hij weer kwijtgeraakt. En ik had zoiets van: dan ga je toch naar de tandarts, want je hebt een basisverzekering. Maar dat duurde heel lang, zeg maar, voor dat geregeld werd. Dus ik had dat aan de mentor doorgegeven. Ik zag hem toen een half jaar, driekwart jaar later, echt een hele tijd zat ertussen, en toen had hij nog

geen tand. En daar ben ik toen zelf maar achteraangegaan. [...] Hetzelfde verhaal met dat zijn gehoorapparaat niet goed was ingesteld, hij kon niet goed slapen. Even een belletje naar het audiologisch centrum en het was geregeld. Toen merkte ik een soort van dat er zo de nadruk werd gelegd op van: dat is een vluchteling, hij heeft heel veel dingen meegemaakt, dat die medische dingetjes, die heel klein lijken daardoor toch nog een beetje werden gebagatelliseerd of over het hoofd gezien. Hoewel dat ook weer heel veel impact kan hebben; zij hebben net zo goed last van dingen. Zei een jongen tegen mij van: 'Ik ben inderdaad een vluchteling uit Afghanistan, maar ik ben Mustafa en ik heb maagpijn.' En dat omschrijft precies wat ik hier bedoel. Die: 'Ja, maar je hebt maagpijn, want je hebt stress.' Altijd maar die relatie van tussen: je hebt dit meegemaakt, dus het zal daar wel van komen." (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

"Je bent gewoon heel beperkt. Ook de medische zorg is beperkter dan voor Nederlanders. Het wordt allemaal eerst door een verpleegkundig specialist gezien en daarna pas de huisarts en er worden wel eens dingen gemist. Laatst was er eentje met... wat had hij nou? Ze dachten dat het hyperventilatie was, maar het was een longontsteking geloof ik. Die heeft een week in het ziekenhuis gelegen." (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Ook de (voormalige) amv's die wij hebben gesproken ervaren een andere behandeling dan de standaard in Nederland. Zo vertelt een voormalige amv uit Congo (R21) hoe hij een bloedneus kreeg in zijn cel in het opvangcentrum op Schiphol en niemand hem kwam helpen, ook niet nadat hij herhaaldelijk met zijn vuisten op de deur had geslagen. Een jonge Syrische man vertelt hoe hij lange tijd met kiespijn rond heeft moeten lopen in afwachting van een medische behandeling:

"Kijk, bijvoorbeeld toen ik in Ter Apel was gekomen, had ik kiespijn. Ze zeggen: 'Oké, als je over een week naar een ander kamp gaat.' Ik ben toen in Vierhouten en in Assen geweest, maar ze hebben helemaal niks gedaan. Ik had echt pijn, niet normaal. Maar na een maand, de pijn was er nog steeds. Ik drink alcohol om de pijn minder te maken. Lukte niet. En dan iedere dag schreeuwen, iets kapot maken, tafel of zo. Dan ja, toen hadden ze mij meegenomen naar de tandarts". (R38, 19, M, Syrië, G, 2015)

Een andere voormalige amv uit Angola vertelt over een incident waarbij het niet serieus nemen van klachten van een medebewoner en het hierdoor uitblijven van medische hulp uiteindelijk heeft geleid tot de dood van een medebewoner:

"Verschrikkelijk. Er was iemand overleden door nalatigheid. Hij zat gewoon te klagen dat hij zeg maar last had van zijn hoofd. Maar ze dachten: dan neem je een paracetamolletje. Hij zegt: 'Dat werkt niet.' Toch zeiden ze: 'Ga maar water drinken, je drinkt onvoldoende water.' Hij zat te klagen van: 'Ik voel me niet goed, ik voel me niet goed.' Volgens mij een week later, overleed hij. Vanaf dat moment, als iemand zich ziek meldde, dan moest hij meteen naar de GGD." (R31, 31, M, Angola, G, 2001-2002)

Sommige professionals wijzen naast de druk op medewerkers in de opvang ook op de rol van amv's die ook kunnen overdrijven in hun reacties waardoor het adequaat inschatten van de eventuele noodzakelijke medische zorg lastig is:

"[...] Ja, maar je ziet ook zoveel... ook de presentatie van buitenlanders als ze iets hebben het is [gilt]: 'Ik kan niet meer ademen' terwijl het eigenlijk een verkoudheidje is. Het is ook heel moeilijk en af en toe zitten ze wel eens mis." (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Een deel van de (voormalige) amv's beschrijft hierdoor aan de andere kant ook een gevoel door de opvangmedewerkers en andere hulpverleners niet serieus genomen te worden wanneer zij om medische hulp vroegen. Zo beschrijft een jonge Syrische amv die nog in de kleinschalige opvang verblijft, spottend hoe hij elke keer alleen maar paracetamol aangeboden kreeg:

"Ja, als je ziek was, je hebt griep of hoofdpijn: paracetamol. Als je bijna dood gaat: paracetamol. Als je bijna gaat overgegeven: 'Lekker paracetamol, joh'. Als je, weet ik veel wat: 'Lekker paracetamol'. En toen was ik het gewend en ik ga niet meer de mentor vragen. Ik ga gelijk paracetamol nemen." (R12, 16, M, Syrië, K, 2016-2018)

Dit gevoel dat jouw fysieke klachten niet serieus worden genomen, kan een grote impact hebben op amv's. Zo verwoordt een respondent uit Sierra Leone het niet serieus nemen van zijn ziek-zijn door de medewerkers in de opvang als een ware marteling:

"When I was in Africa, when I got sick, I got treatment, I got prescriptions. When I came to the Netherlands, even when I got sick, fevers, terrified or headaches, I go to the 'huisarts'. They advised me to drink water. So that alone in itself was like killing me. They need to do some tests, before they can give me any kind of prescription that was the argument. For me, that was torturing by itself, because I know I was sick. They knew I was sick, but they refused to give me any sort of medication. I know the medicines were there, but they refuse it to give them to us." (R4, 33, M, Sierra Leone, G, 1999)

Uit dit citaat wordt ook duidelijk dat sommige amv's bepaalde verwachtingspatronen ten aanzien van medische hulp vanuit het herkomstland hebben meegenomen. Deze verwachtingspatronen kunnen botsen met de werkelijkheid in Nederland waar afgaande op de ideeën van de respondenten Nederlandse artsen in vergelijking met artsen in het herkomstland minder snel medicatie voorschrijven. Uit de interviews wordt niet duidelijk in hoeverre deze Nederlandse omgang met medische zorg ook aan de amv's is uitgelegd.

3.1.2 *Psychisch geweld*

Psychisch of geestelijke geweld waar de amv's melding van maken of dat zij om zich heen zien gebeuren, vindt zijn oorzaak mede in de ervaren afhankelijkheid van amv's van de medewerkers en de machtsverschillen die er bestaan tussen de asielzoekers onderling en tussen hen en de medewerkers van het COA of de andere opvanginstellingen. De langdurige asielprocedures waar amv's gedurende de jaren negentig tot ver in het eerste decennium aan onderworpen waren, de onzekere uitkomst van deze procedure, de afhankelijkheid van de medewerkers van de opvang voor allerlei dagelijkse behoeften en gunsten, de overplaatsingen die altijd konden plaats vinden, creëren een sfeer van intimiteit en onderling wantrouwen tegelijkertijd.

Psychisch geweld in onderlinge interacties

Zowel in de kleinschalige als in de grootschalige opvang hebben amv's op dagelijkse basis te maken met amv's. In deze dagelijkse interacties hebben sommige (voormalige) amv's te maken gehad met schelden en pesten. Zo beschrijven enkele amv's en professionals hoe scheldwoorden in de opvang werden gebruikt om elkaar te treiteren:

"Eritrese jongens hadden Arabische woorden geleerd, scheldwoorden. 'Fuck je moeder'. Dat zeiden ze in het Arabisch. Ik vind dat niet grappig, snap je. Ik ging echt ruzie met ze maken." (R38, 19, M, Syrië, G, 2015-2016)

In sommige gevallen krijgt dit schelden en treiteren een structureel karakter, zoals het voortdurende pestgedrag waar sommige respondenten mee te maken hebben gehad en dat in de vorige paragraaf is besproken. Iemand wordt dan herhaaldelijk en gedurende langere tijd door anderen gepest. Dit speelt niet alleen tussen bepaalde individuen, maar kan ook worden overgenomen door de overige medebewoners:

"De Chinezen begonnen eerst met zeggen van: 'Je stinkt', tegen haar. Dat Afrikaanse meisje zei toen een keer terug: 'Jij bent een appel.' Die Afrikaanse dames hadden grote borsten en die Chinese meisjes hadden kleine borsten. Appel-size borsten. Vanaf dat moment is 'Appel' blijven hangen. Wij riepen haar op een gegeven moment ook zo." (R16, 28, M, Tadzjikistan, K, 2004-2006)

Een aantal professionals wijst nog specifiek op het pesten van mensen die homoseksueel zijn:

"Op het AZC kan het ook niet hoor. Dan kan je echt niet homoseksueel zijn, dan worden ze gewoon getreiterd en genegeerd. Mensen willen niet met die jongen op een kamer slapen, dat soort dingen. Pesten en negeren. Het wordt gewoon niet gedoogd. Het wordt in sommige landen gezien als een afwijking hè, als een ziekte. Besmettelijk zelfs. Of dat ze door een of andere geest, boze geest zijn beïnvloed, weet je?" (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Daarnaast beschrijven meerdere amv's hoe zij in de opvang opkeken tegen oudere medebewoners die hen levenslessen meegaven. Enkele respondenten vertellen daarenboven dat de oudere medebewoners vanuit een scheve onderlinge machtsverhouding gebaseerd op leeftijd en fysieke dominantie de jongere amv's intimideerden:

"Ik was minderjarig en er waren mensen die zeiden dat ze minderjarig waren, terwijl dat niet zo was. En zij hadden de macht over ons. Zij waren volwassen, dus kon je niets doen, je bent gewoon een kind. En die mensen hebben ons gewoon klappen gegeven en zeiden wat we wel en niet konden doen. Als je aan het playstationnen bent, dan pakt hij dat ding gewoon van je af. Je kan niks doen. Zelfs als je naar de mentor gaat om het te vertellen, dan zegt de mentor: 'Ja, ik kan er niks aan doen. Moet je gewoon mee leven, moet je gewoon accepteren.' Het gaf mij het idee dat ik iemand die ouder is dan mij moet gehoorzamen. Zelfs als je gelijk hebt, want anders krijg je klappen." (R21, 27, M, Congo, K, 2006-2007)

Uit dit citaat wordt duidelijk dat oudere bewoners zich soms dominant en intimiderend kunnen gedragen jegens de jongere bewoners en dat deze jongere bewoners niet op bijval van de opvangmedewerkers konden rekenen. Een oud-medewerker van De Opbouw/Nidos vertelt verder dat intimidatie door sommige oudere bewoners ook werd gebruikt om de jongere bewoners financieel uit te buiten:

"Vanaf het begin wist je dat de ouderen als het betaaldag was, dat de ouderen klaar stonden om het geld van de jongeren te innen. Dat was echt zo'n beroemd voorbeeld." (R86, oud-medewerker De Opbouw/Nidos, 1992-2009)

Uit deze citaten blijkt niet alleen de behoefte aan vrijheid, maar ook de kwetsbare positie van de jongere amv's ten opzichte van de oudere amv's en de ogenschijnlijke laksheid waarmee sommige opvangmedewerkers hiermee omgaan of de mogelijke onwetendheid van opvangmedewerkers over wat er gebeurt. Het zijn scheve machtsverhoudingen tussen individuen die door het amv-label ogenschijnlijk een vergelijkbare positie ten opzichte van elkaar innemen, maar dat feitelijk niet zijn door verschillen in leeftijd, fysieke dominantie en de angst voor elkaar. Naast deze meer horizontale vormen van machtsmisbruik is er ook sprake van meer verticaal machtsmisbruik vanuit de medewerkers van de opvang en de amv's. Deze vorm van machtsmisbruik staat centraal in de volgende paragraaf.

Machtsmisbruik door medewerkers

In de dagelijkse interacties tussen amv's en opvangmedewerkers is sprake van een ongelijke machtsverhouding die een voedingsbodem kan zijn voor psychisch geweld. Deze ongelijkheid heeft vooral te maken met de afhankelijkheidsrelatie van amv's ten opzichte van opvangmedewerkers. Amv's voelen zich afhankelijk voor hun asielaanvraag en de eventuele gezinshereniging van medewerkers. De afhankelijkheid heeft veelal ook te maken met het dagelijkse reilen en zeilen in de opvang waarbij amv's voor een prettig verblijf direct afhankelijk zijn van de goodwill van medewerkers. Een voorbeeld van psychisch geweld als gevolg van de eerste duiding van de afhankelijkheidsrelatie wordt gegeven door een negentienjarige Syrische jongen die vragen stelde over de naar zijn idee lange duur van zijn gezinshereniging in vergelijking met zijn medebewoners:

"En daarom was ik echt boos. Ik heb toen met mijn mentor hierover ruzie gemaakt. Dat vond hij echt raar. [...] Daarna was hij echt anders. Voor en na: hij was voor echt aardig met mij en na de ruzie heel anders. [...] Bijvoorbeeld, elke twee weken of drie weken vroeg ik toestemming om naar mijn neef te gaan. Hij zei: 'Oké, geen probleem.' En ik bleef vier dagen, vijf dagen weg, geen probleem. En na de ruzie, gewoon na twee dagen al: 'Waar ben jij? Je moet komen. Je moet je melden'. Is

anders toch? Na twee dagen belde hij mijn neef en zei: 'Hij moet komen. Hij blijft te lang.' (R1, 19, M, Syrië, G, 2015-2016)

Uit dit citaat en andere wordt duidelijk dat amv's het idee hebben dat opvangmedewerkers de ruimte nemen om vrijheden van amv's naar eigen goeddunken toe te kennen of juist te beperken. Amv's hebben dan het gevoel dat medewerkers ten aanzien van de amv's met wie zij een moeizame relatie hebben, misbruik maken van hun macht. Naast afhankelijkheid die samenhangt met het dagelijkse leven, bestaat er ook een afhankelijkheid die samenhangt met de asielprocedure en het idee dat amv's hebben dat hun verblijfsvergunning mede afhankelijk is van hun beoordeling door de opvangmedewerkers. Een voorbeeld van dergelijk vermeend machtsmisbruik komt van een Eritrese respondent. Hij vertelt hoe een docent van een internationale schakelklas hem intimideerde door te dreigen met uitzetting als hij school niet serieus zou nemen:

"Ik wilde niet naar school gaan. Soms bleef ik slapen en ging ik niet naar school. Ik snapte helemaal niets van wat ze tegen mij zeiden op school. Ik kon niet schrijven, niet lezen. Ik luisterde alleen maar. De docent zijn toen tegen mij: 'Als je dat niet kan, als je niet wilt leren, dan moeten we je naar jouw land terugsturen.' Hè? Kan dat zo? Ja, ik ben echt, ik weet.... Kan dat?" (R8, 19, M, Eritrea, K, 2016-2017)

De amv weet nog steeds niet of het dreigen met uitzetting door de docent een loze dreiging is of realiteit en hij vraagt de interviewer dan ook of uitzetting onder deze omstandigheden mogelijk is. Hij vervolgt zijn verhaal echter door te stellen dat hij zich achteraf wel kon vinden in deze dreiging die hem juist aanzette naar school te gaan:

"Zij heeft mij geholpen. Als ze dat niet tegen mij had gezegd, kon ik het ook niet. Ja, beter voor mij. Je moet ook bang zijn. Daarom." (R8, 19, M, Eritrea, K, 2016-2017)

Dergelijke verhalen van machtsmisbruik worden onderschreven door een enkele professionals, zoals een beleidsmedewerker van het COA:

"Er is een afhankelijkheidsrelatie tussen medewerker en amv. Dus er is altijd sprake van een machtsverhouding. Dus ik kan me voorstellen dat die soms misbruikt wordt. Ik ken ook signalen, maar die zijn zo subtiel dat ze heel moeilijk hard te maken zijn. Kijk een bewoner denkt dat een COA-medewerker invloed heeft op zijn procedure. En ik weet dat er ook signalen zijn dat COA-medewerkers dat misbruiken van: ik ga wel naar de IND. Bij wijze van. Nou, dat hoor ik wel eens." (R58, COA-beleidsmedewerker, 1992-heden)

In sommige gevallen van psychisch geweld proberen opvangmedewerkers gedragsverandering teweeg te brengen door asielzoekers te kleineren en/of te vernederen. Zo vertelt een geëmotioneerde 34-jarige Eritrese respondent hoe de opvangmedewerkers in een kleinschalige opvang kleinerende en vernederende opmerkingen maakten naar haar en haar medebewoners:

"Wel altijd van die opmerkingen, dan kom ik op die psychische bejegening. Dat als ik iets wilde, iemand zegt van: 'Ja, je moet toch wel blij zijn dat je hier bent, hè.' Of iedere keer tijdens het eten zegt iemand: 'Ja, wat goed hé. Jij kunt de vork goed gebruiken en jij niet.' Zulke dingen. [...] Die opmerking ben ik niet vergeten, ook al waren ze meestal niet tot mij gericht. Maar dat je dan zegt: 'O, ja, jullie daar waar jullie vandaan komen, jullie zijn toch zo arm, jullie moeten toch wel blij zijn dat jullie een TV hebben?' Ik weet niet of het geweld is, maar het doet wel wat met je. Het laat je niet los. Of je laat het niet los. [...] Bijvoorbeeld daar moest je dan naar de supermarkt. Dan denk je: o, ik ben moe. Ik wil gewoon niet naar de supermarkt gaan. 'Ja, het is maar een stukje. Jullie lopen toch kilometers lang?' Jullie? Wie? 'Ja, om water te halen. Hoe voelt het om hier gewoon water uit de kraan te krijgen?' Dan denk je: 'in welke wereld leef jij?'" (R23, 34, V, Eritrea, K, 1999-2002)

Een dergelijke denigrerende bejegening door de opvangmedewerkers richting de amv's creëert een tegenstelling tussen de amv's en het personeel waarbij met de gevraagde dankbaarheid en de als kleinerende en vernederende ervaren opmerkingen de medewerkers hun superieure positie ten

opzichte van de amv's bevestigen. Uit dit citaat blijkt duidelijk dat het getuige zijn van kleineren en vernederen ook impact heeft op mensen. Een ander voorbeeld waaruit dit ook blijkt, komt van een respondent uit Angola. Hij vertelt hoe hij getuige is van hoe andere asielzoekers een vernederende aanmeldprocedure in Ter Apel moeten ondergaan:

"Was vreselijk. Vreselijk. Ik heb, dat was het punt, dat ik echt had van: weet je, bekijk het, ik stap weer terug naar waar ik vandaan kwam. Ja, vreselijk. Ik zelf moest niet, maar ik zag mensen die moesten echt in nare posities, die moesten strippen zeg maar, alles werd gefotografeerd. [...] Ja, echt mensen die de billenspleet moesten opentrekken voor de foto." I: "En wat voelde je toen?" R7: "Vreselijk, maar ook misbruikt. Dat jij zo'n ranzig iets moet meemaken. Je hebt geen keuze. Je kan niet zeggen van: 'Hé, mag ik even buiten wachten of zo? Maar voor die mensen was het natuurlijk veel erger. Dat is vernederend, toch? Dat is hartstikke vernederend.'" (R7, 28, M, Angola, G, 2002)

Deze respondent voelt zich naar eigen zeggen 'misbruikt', omdat hij de vernedering van anderen heeft moeten aanschouwen. Een andere amv beschrijft hoe hij de bejegening door sommige opvangmedewerkers als denigrerend heeft ervaren:

"Some of them, I don't know, possibly look down upon others. They feel like they are above others. They don't like to engage with others, with foreigners coming from other countries. [...] Especially the attitude towards foreigners. Due to, possibly they think they are superior to others. In terms of any other thing. I think those are the attitudes they need to change." (R6, 22, M, Sierra Leone, 2011-2013)

Deze amv verbreedt de geconstateerde superioriteit die sommige medewerkers in woord en daad naar de amv's uitstralen door ook de verhouding tussen Nederlanders en vreemdelingen in de beschouwing te betrekken.

Een aantal (voormalige) amv's vertelt dan ook over interacties met opvangmedewerkers die zij als discriminatoir of racistisch hebben ervaren. Zo vertelt een 22-jarige jongen uit Sierra Leone (R6) dat opvangmedewerkers hem aanmoedigden naar school te gaan en ambities in hem aanwakkerden. Eén van de medewerkers echter, volgens hem 'een racist', stimuleerde hem juist te stoppen met school en gewoon te gaan werken. Een Angolese respondent vertelt over hoe hij zich als kind gediscrimineerd voelde door zijn docent als hij zich op school moest verkleden als 'zwarte piet':

"Nou, ik ben nog nooit zo boos geweest in mijn leven. Dat ik dacht van *what the fuck* is jouw probleem? Ik begreep alle dingen niet. Waarom wil je dat ik me zwart ga schminken? Ik ben al zwart genoeg." (R7, 28, M, Angola, K, 2003-2004)

Een andere vorm van ongelijke behandeling op grond van afkomst in de context van de opvang wordt beschreven door een twintigjarige Syrische respondent. Hij geeft aan hoe naar zijn idee Eritrese amv's door de opvangmedewerkers positiever werden bejegend dan zij als Syriërs in vergelijkbare situaties:

"But, you see also racism. You see also, like they, they... sometimes you feel that, because they treat someone else better than you. Because I have seen that in front of me. Yeah, from the workers, from the AMA team. That they prefer black people on us. Like, you know. Sometimes, like prefer white people on us. But not all of them, like few, few persons. [...] So, this one or two people from the AMA team, if they like see black guy doing something bad, they will come to him, talk to him: 'Don't do that'. But if one of my friends are doing something then they come to him, they start like: 'No, don't do that' and they will give him punishment or something. Like you have to clean the house today. Or something." (R24, 20, M, Syrië, G, 2015-2016)

Discriminerende ervaringen hebben we ook opgetekend uit de monden van professionals. Zo vertelt een oud-opvangmedewerker van het COA over een collega die erom bekend stond "nogal racistische opmerkingen over en naar amv's te maken":

"Hij vond zelf dat het normaal was. Een beetje dat het Hollandse humor was. Hij stopte het niet onder stoelen of banken. Als een Afghaanse jongen binnenkomt, kneept hij dan zo zijn neus dicht en zei dan: 'Die Afghanen stinken allemaal.' Ja, goed, dat moet je niet doen, die jongen begrijpt dat. Ik ga niet zeggen dat je er om vraagt, maar ik kan me best voorstellen dat jongeren op een gegeven moment hebben zo van: wie denk je wel niet dat je bent? Hij had vaker dat soort opmerkingen. En dan werd vaak gezegd van: 'Dat is gewoon [naam collega], dat is hoe hij is.' Door collega's. Maar goed, hij is dus later aangevallen, omdat hij aan materiaal had gezeten van een bewoner. Dus hij had een stekkertje eruit gepakt en meegenomen. Er stond muziek op en hij vond dat het te luid was. Hij had ze gewaarschuwd, ze wilde niet meteen luisteren en toen heeft hij het stekkertje gepakt en is weggelopen. En die jongere had zoiets van: dat is van mij, mijn spullen en hij eiste dat terug. 'Nee, doe ik niet.' Toen hebben ze hem in een hoekje in de gang geslagen." (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

In dit voorbeeld zien we hoe psychisch geweld van de medewerker weer fysiek geweld van amv's richting medewerkers teweeg kan brengen. Tot slot vertelt een oud-opvangmedewerker van het COA over het brandalarm dat veelvuldig werd ingedrukt door amv's. Als reactie hierop werden alle bewoners van de amv-opvang collectief gestraft om zogenaamde 'zelfcorrectie' teweeg te brengen:

"We hadden handmelders op de afdeling. Acht, negen keer op een dienst werd erop gedrukt. En dan moet je echt ontruimen. Soms in de nacht, heb je een nachtdienst, dan ben je met z'n tweeën en wordt er zo'n melder ingedrukt. Dan moest je vijftig man gaan ontruimen, midden in de nacht. En het idee van het ontruimen was: 'Ja, dan kunnen ze elkaar corrigeren.' Maar als ik een handmelder induw om drie uur s nachts dan ga ik niet zeggen van: 'Dat heb ik gedaan.' Dus op een gegeven moment had ik ook zoiets van waar slaat deze regel op? Kijk, protocol is je gaat kijken waar de handmelder is. We hebben porto's, dus je krijgt door waar het is en je gaat kijken: er is niets aan de hand. Maar, dan moesten we toch ontruimen. Dus was ook een beetje treiteren. [...] Op een gegeven moment zei ik van: 'Ik wil een evaluatie, want dit gaat nergens over.' Wat is de reden dat we moeten ontruimen, wanneer we weten dat er niets aan de hand is? Want eigenlijk worden 49 man de dupe van de actie van één persoon. En de jongens moeten ook gewoon naar school, dus ook in het belang ook, pedagogisch gezien, is het ook niet verantwoord dat die jongeren, en ik zweer je, gewoon drie of vier keer per nacht, hun bed uit moesten." (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Deze medewerker verwoordt deze collectief toegepaste straf als een vorm van treiteren van amv's door medewerkers. Vooral ook omdat het ontruimen van het pand volgens het protocol niet nodig was. Tot slot vertelt een GGD-jeugdarts over hoe de scheve machtsverhouding en afhankelijkheidspositie kunnen leiden tot psychisch geweld van medewerkers richting amv's:

"Ze hebben veel macht. Zo was er laatst een jongen ziek thuis en dat was een twijfelgevalletje, ik zeg: 'Nou ik wil wel eens even kijken hoe dat nou gaat en waar hij woont?'. Dus wij naar dat appartementje. Ik had toevallig tijd en dan de COA-medewerker die liep met me mee en die draait de deur open, gewoon die heeft een sleutel van al die... Nou ja, hij zegt: 'Ik heb van iedereen een sleutel en ze moeten altijd, ja dat is vanwege de veiligheid, voor mij die deur open doen'. Dus ik zeg: 'Ja maar we moeten toch even kloppen?' 'Nee dat doen we niet, anders staat ik hier een kwartier te kloppen' zei hij. 'Dus nee ik roep wel iets als we in de gang zijn'. Dus hij roept in de gang [verheft stem]: 'Ja COA dit en dat' en 'de dokter komt hier even kijken'. Weet je? Ik vond dat echt heel erg gênant en hij vond dit normaal. Dus zo doen ze dat weet je wel en hij zal echt niet de enige zijn en die houding, ze voelen zich echt verheven. Maar geweld van COA, ja maar dat is echt wel psychisch geweld ja. Ja, dat ze mensen vernederen, daar kan ik me echt wel iets bij voorstellen. Ook als ze afhankelijk zijn van de COA, ze zijn gewoon afhankelijk van ze voor een ander appartement of voor de zwemlessen ze moeten alles regelen met die mensen en dus

hebben ze macht. En sommigen, dat zijn er best wel een aantal, de oudere generatie die misbruiken dat vind ik. Het zijn niet hoogopgeleide mensen dus die groeien daarvan denk ik. Die voelen zich daar dan heel lekker bij.” (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Verbaal geweld richting opvangmedewerkers

Met de scheve machtsverhouding en afhankelijkheidspositie is er ook sprake van psychisch geweld richting de opvangmedewerkers. Zowel (voormalige) amv's als professionals geven aan dat vloeken, schelden en tieren (verbaal geweld) veelvuldig in de opvang wordt gebezigd. Zo beschrijft een aantal amv's bijvoorbeeld hoe zij of hun medebewoners de opvangmedewerkers wel eens uitscholden en hier achteraf spijt van hebben:

“Ja, ik weet niet of jij dat ook geweld is. Dat je iemand op dat moment. Dat komt meer van onze [amv's, red.] kant. Van: 'Wat ben jij voor rotwijf?' Of: 'Kutwijf'. Zulk geweld. Maar op dat moment als je zo veertien, vijftien bent, dan weet je de betekenis daarvan niet of wat het doet met iemand. Maar nu ik 28 ben, dat ik... Ik hoop dat zij slim genoeg zijn geweest of slim zijn om dat verschil uit elkaar te houden van het is maar veertienjarig kind die dat zo zegt. Die weet niet eens wat dat betekent eigenlijk. [...] Dit besef kwam zeg maar later, maar ook hier denk ik van dat is verbaal geweld.” (R16, 28, M, Tadzjikistan, K, 2004-2006)

Ook verschillende opvangmedewerkers die we hebben gesproken, geven aan dat er sprake is van veel verbaal geweld tijdens de opvang en begeleiding van amv's en vaak in de eigen taal van de amv's:

“Dus eigenlijk weet je niet wat ze zeggen, maar omdat... Op een gegeven moment wel, dan weet je dat het helemaal niet zo aardig is. Eerst zeg je nog: 'O ja, dank je wel.' Daarna denk je: dit is helemaal niet zo best. Ja, en dingen als: 'Fuck COA'. (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-2018)

Sommige opvangmedewerkers gaan hier professioneel mee om, zien het als *part of the job* en nemen het niet persoonlijk:

“Het doet mij persoonlijk niets als ze mij uitschelden. Ik doe hier gewoon mijn werk. Ik vind het prima dat ze het niet altijd fijn vinden als ze 's ochtends om 7 uur wakker worden gemaakt. Ik weet ook niet hoe makkelijk ik dan zou zijn. Helemaal als ik wist dat ik hier verder geen toekomst zou hebben. Ja, dus nee. Het doet mij persoonlijk niets. Dan moeten ze toch wel met andere dingen komen.” (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-2018)

Uit dit citaat blijkt ook dat de opvangmedewerker ook begrip kan opbrengen voor het recalcitrante gedrag van amv's dat dan gepaard gaat met verbaal geweld. Meerdere professionals wijzen ons dan ook op het verbale geweld richting medewerkers als een uiting van stress en frustraties over het migratierecht in Nederland:

“Onmacht, onzekerheid, wanhoop, stress, trauma. Dat zijn allemaal onderliggende factoren die te maken kunnen hebben met agressie die jongens kunnen vertonen. Jongens zijn wat sneller prikkelbaar als ze een slecht nieuws gesprek hebben gehad. Dus dan kan je te maken krijgen met verbale agressie. Dat is ook logisch als je dat in het perspectief bekijkt.” (R54, COA-opvangmedewerker, 2014-heden)

Psychisch geweld in een opvanggezin

Psychisch geweld binnen opvanggezinnen (OWG) die per definitie kleinschalig zijn, heeft in vergelijking met de grootschalige opvangvormen een ander karakter, een andere context en andere dynamiek. Sommige amv's hebben het bijvoorbeeld over het gevoel anders te worden behandeld dan de biologische kinderen binnen het opvanggezin. Ze hebben het gevoel buitengesloten te worden:

“Ik ging bijvoorbeeld bij een pleeggezin. De voogd van Nidos vertrouwde een vrouw [de opvangouder, red.], maar ik zei altijd tegen hem dat die vrouw niet 100% met

mij was over eten en over geld en over zeg maar liefde met haar kinderen en mij. Weet je? Ze behandelde me ook iets anders. [...] Want ik voelde me daar niet zeg maar net als haar zoon of haar dochter.” (R10, 17, M, Somalië, OWG, 2016-2017)

Ook een 21-jarige vrouw uit Burundi vertelt over haar gevoel anders dan de biologische kinderen te worden behandeld en het gevoel te krijgen ‘te veel te zijn’:

“De mensen waren wel heel erg lief, maar tegelijkertijd soms voelde ik alsof ik te veel voor hen was, snap je? Want ja, ik had toen een probleem. Ja, ik had toen een soort ziekte, maar dat heb je wel soms. Ik had een tante, ze was incontinent en dat was op een bepaalde leeftijd bij haar gestopt. Op haar 18e of zo iets. Ik had dat ook. Dus af en toe moest ik ook mijn bed verschonen, elke keer mijn kleding wassen en zulke dingen. En ze zeiden altijd zo van: ‘Ja, je bent te duur. Je weet, de wasmachine kost dit, dat.’ Soms ik voelde me gewoon te veel, te veel last voor hen. Maar het waren wel lieve mensen, maar soms voelde ik me gewoon te veel.” (R25, 21, V, Burundi, OWG, 2011-2015)

Het gevoel anders behandeld te worden en ‘te veel te zijn’ leidde er bij deze vrouw uit Burundi toe dat ze zich naar eigen zeggen steeds eenzamer ging voelen en zich steeds meer op haar eigen kamer terug trok. Ze zit er ten tijde van het interview ruim drie jaar later nog steeds mee:

“Ja, het was een heel druk gezin. Ze [moeder, red.] had zelf vier of vijf kinderen. Dus ik was zes erbij. Dus ja. En sommigen van haar kinderen hadden niet echt respect naar mij toe. Gewoon zo van je bent niet onze eigen zus. Gewoon buitengesloten. Ja, zo'n gevoel had ik tenminste. Buitengesloten zijn. En als pleegkind zich te veel voelen, zeg maar, want in principe als kind hoor je dat niet te voelen, want je hoort gewoon bij een gezin te wonen waar je je goed bij voelt en gewoon veilig bent. Gewoon als je eigen gezin voelt. Of dat minstens proberen. Maar zo'n gevoel had ik niet.” (R25, 21, V, Burundi, OWG, 2011-2015)

Een aantal amv's gaat nog uitgebreider in op de relatie en dagelijkse interacties met de biologische kinderen van het opvanggezin. Hierin beschrijven zij ook dat zij door de andere kinderen getreiterd werden:

“En als ik TV aan het kijken ben, dan wordt de TV uitgezet. Dan word ik gek en dan denk ik: what the fuck doe jij tegen mij? Altijd onterecht. Ik kon nooit... kijk ik houd van voetbal, ik kon nooit echt tv kijken. Champions league-tijden, waren echt verrot man.” (R10, 17, M, Somalië, OWG, 2016-2017)

Een andere amv vertelt hoe zij door de opvangouder en haar biologische kinderen werd gepest vanwege haar uiterlijk:

“Ze [dochter van opvangouder, red.] vertelde mij wel eens dat ik lelijk was. Ze had zo'n dochter. En die dochter voelde zich *too much*, weet je? Echt van die *high class* dames en zo. Maar ik was niet echt zo'n meisje. Ik was meer het verlegen meisje, dus ik kon ook niet echt voor mezelf opkomen. En ze zeggen van: ‘Hé, ik ben mooier dan jou.’ (R25, 21, V, Burundi, OWG, 2011-2015)

De impact van dit voortdurende pestgedrag in het opvanggezin is volgens bovenstaande respondent uit Burundi groot, omdat het voortbouwt op eerdere negatieve ervaringen met haar biologische vader die haar fysiek mishandelde en seksueel misbruikte, maar haar ook structureel psychisch mishandelde:

“Ik was echt het verlegen meisje. Mijn vader die ja, die was ook natuurlijk heel negatief. En die haalde mij ook altijd naar beneden. Dus in principe had ik al een slecht zelfbeeld, snap je? Van mijn vader. Ik had dat. En dus bij hen, dat maakt het iets extra, weet je? Het is net een wond. Ja, het doet pijn, maar als iemand nog iets erboven op gaat zeggen, dan wordt het nog meer.” (R25, 21, V, Burundi, OWG, 2011-2015)

Psychische verwaarlozing: gebrek aan aandacht en inadequate begeleiding naar zelfstandigheid

Een deel van de (voormalige) amv's zegt ook als kind in de opvang een gebrek aan aandacht of genegenheid te hebben ervaren. Ook een aantal professionals wijst op dit gebrek aan genegenheid die amv's ervaren in de opvang. Hierbij wordt vaak gewezen naar de zakelijke relatie die amv's hebben met hun voogden:

"In Europa zien we dat Nederland heel vaak als good practice wordt gezien. Je hebt voogden die betaald worden en ze hebben een caseload van 24, in plaats van 200 in Italië ofzo. Er wordt in geïnvesteerd en dat is denk ik tot op zekere hoogte ook zo, maar ik weet niet of het altijd heel veel beter is dan in andere landen waar een vrijwilliger wel de voogd is van een kind en waar echt wel een relatie wordt opgebouwd. En hier hebben ze een voogd die een keer per maand maximaal contact heeft met het kind. Dus ja, het is toch een zakelijke relatie, best wel. De kinderen die een vergunning hebben of in een pleeggezin zitten hebben we gehoord dat zij helemaal geen contact hebben met hun voogd. [...] Of kinderen die überhaupt nog geen voogd hebben, die hebben we ook gehad. Vier maanden lang in Nederland en nog geen voogd." (R63, medewerker Defence for Children, 2008-heden)

Deze 'zakelijke relatie' tussen enerzijds opvangmedewerkers en Nidos-voogden en anderzijds amv's wordt ook naar voren gebracht door de amv's zoals deze jonge man uit Sierra Leone:

"It was more professional. It was relaxing, but it was very professional. Meaning they don't like... when they're off, they're off. You can't call them when it's their day off. You can't do that. So, it was a very professional relationship. You don't feel like they're your parents or family or relatives. You get the feeling that they'll have to do their job. There are limits. It is a professional relationship with our guardians. Obviously as a young person, you miss that, relative contact. It was too professional, so the limits bring some kind of frustration as a young person. Because you miss it. [...] It was a bit frustrating. As a young person, you want to feel free to call your so called guardians any time. But you can't do that in the weekends. You know? It is very professional. [...] It's too structural, you know, the relationship." (R5, 33, M, Sierra Leone, 1999-2002)

Verschillende (voormalige) amv's beschrijven hun relatie met hun mentoren en voogden net als deze respondent als een zakelijke 'maandag tot en met vrijdag'-relatie en geven aan meer te verwachten van deze relaties. Ze geven aan de aandacht en genegenheid te missen die kinderen nodig hebben om zich veilig en geborgen te voelen en zich goed te kunnen ontwikkelen. Deze vormen van psychische verwaarlozing leiden bij sommige (voormalige) amv's dan ook tot angstgevoelens en onzekerheid, zoals bij een Angolese jongeman:

"Nou dat was in mijn geval dat ik als kleine jongen niemand had die mij beschermde. Ik ben van de opvang gelijk naar een KWE gegaan. Af en toe kwamen begeleiders, die gingen na één uur ook weg en dan sta je daar in je eentje. En er gebeuren best wel veel dingen, dus dan voel je je wel onveilig. [...] En eenzaamheid, ja, dat is ook een marteling hoor. Dat is ook te omschrijven als een vorm van geweld. Nee, je moet het zo zien. Ik herinner me dat ik echt een keer liep door Hoog Catharijne en ik zag allemaal mensen om me heen lopen en ik zat daar. Ik wist niet waar ik naartoe moest. Ik wist niet wat ik... ja, wat doe ik hier. Weet je? Je hebt geen plek om naar toe te gaan. Ook niet met kerst de feestdagen. Wat vroeger in Angola echt een familiedag was, weet je wel? Zit je hier in een grote stad. In je eentje. Ja. Dat is zwaar klote, hoor." (R7, 28, M, Angola, K, 2003-2007)

Deze respondent uit Angola ervoer als kind in de KWE een gevoel van onveiligheid, omdat hij het gevoel had dat niemand er was om hem te beschermen.

Een gebrek aan genegenheid en aandacht die amv's ervaren in de opvang wordt door een medewerker van Defence for Children, een organisatie die opkomt voor de rechten van kinderen, beschreven als een vorm van geweld:

"Dat gebrek aan liefde en vriendschappen en dat ze zo alleen staan, dat vind ik ook een vorm van geweld. Dat je gewoon nooit bij iemand even in vertrouwen iets kunt

zeggen. Ook jongeren die vertelden dat ze dus inderdaad veel drank en drugs om zich heen hadden en zichzelf zijn gaan snijden, terwijl ik echt geloof dat als je die in een liefdevol gezin had opgevangen, dat het dan... Dus dat is wel het systeem, die dat doet." (R62, Defence for Children, 2009-heden)

Sommige (voormalige) amv's geven aan meer te hebben verwacht van de opvangmedewerkers en Nidos-voogden dan de vaak als zakelijk ervaren ondersteuning die hen door deze professionals werd geboden. Dit wordt treffend beschreven door een jonge Soedanese man die tijdens zijn leven in de opvang liefde miste en behoefte had aan iemand die van hem hield:

"Mijn leven in Soedan was anders dan hier in dit land. Snap je? En ik was daar, ik heb familie, alles. Dat is anders. Zij doen alles voor jou. Maar hier heb je een mentor. Soms doet hij goed voor jou, maar omdat hij niet jouw moeder of jouw vriend is... hij houdt niet van jou, snap je?" (R14, 19, M, Soedan, K, 2015-2018)

Een aantal medewerkers van Nidos legt uit dat het bieden van genegenheid niet bij het officiële takenpakket van een voogd of een opvangmedewerker hoort, maar dat voogden hierin wel moeten faciliteren:

"De doelstelling voor de voogd is om te proberen op een of andere manier te helpen faciliteren dat elke jongere zo iemand heeft. Die mentor in een KWE of in een woongroep, die hoeft dat ook niet zelf te zijn. Dat kan iemand anders zijn en het kan zijn dat de jongere naar een voetbalclub gaat en zijn contacten opdoet of een taalmaatje heeft. Ik probeer zo veel mogelijk van dit soort netwerken op te zetten. [...] Het mag dus iedereen zijn en hoe meer je in zulke netwerken terecht komt, hoe groter de kans dat er iets ontstaat waarin de jongere dat kan vinden. [...] Het is nu eenmaal zo dat je dat niet 100% kunt genereren, je moet alleen de omstandigheden creëren dat de kansen zo groot mogelijk zijn om die band te creëren." (R83, medewerker Nidos, 2015-heden)

Volgens sommige professionals is niet alleen de zakelijke relatie met de voogden debet aan een gebrek aan genegenheid, maar ook de werkdruk waar zij mee te maken hebben:

"Ze [amv's, red.] hebben nu niemand meer die om ze geeft ook. Ze moeten het echt alleen maar zelf doen en die voogd, ja, dat is ook maar meer voor de juridische zaken. Ze hebben een enorme *workload* waardoor ze niet voldoende aandacht aan een kind kunnen geven. Ik krijg ze ook bijna niet te pakken. Als je ze wil spreken dat er op school sprake is van verzuim of iets van drugsgebruik, dealen, weet ik veel. Dan weet je, ja bellen en dan moet ik een week wachten. Ja, dat vind ik echt niet kunnen. Tot er dan eens contact met mij wordt opgenomen." (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Ook een aantal (voormalige) amv's geeft aan dat dit te maken had met het feit dat de opvangmedewerkers geen tijd hadden om tijdens hun werkzaamheden ieder kind de aandacht geven die het nodig heeft:

"We got like, maybe like hundreds of underaged. And you got like ten, fifteen caretakers. So the number was too small. They cannot even see you every day. I think my caretaker saw me like once a week. And even when she came to visit me, I don't think we got a lot of time to spend together. You know, so there was not just enough time for us to spend together." (R4, 33, M, Sierra Leone, G, 1999)

Als je als kind zonder ouders opgroeit, kun je naast behoefte aan vervanging van aandacht en genegenheid die je normaal van je ouders krijgt, ook behoefte hebben aan ondersteuning bij je ontwikkeling en een adequate voorbereiding op zelfstandigheid. Een gebrek aan dergelijke adequate begeleiding naar zelfstandigheid wordt in de pedagogische literatuur aangeduid als psychische verwaarlozing. Deze begeleiding hoor je normaal gesproken van je ouders te krijgen, zoals een voormalige amv beeldend beschrijft:

"In Nederland zie je bomen in de parken. Die bomen zijn altijd recht, toch? Je hebt pilaren met touwtjes die die bomen vasthouden, zodat die boom recht kan groeien. In

Afrika, heb je dat niet toch? Nou, die steunpilaren, zeg maar, die met touwen die boom vasthouden, zodat hij mooi recht kan doorgroeien, die heb ik gemist. Die steunpilaren zijn dus de ouders, want als ik ouders had gehad..." (R17, 29, M, Burundi)

In de amv-opvang wordt gepoogd om amv's deze 'steunpilaren' te bieden en hen adequaat voor te bereiden op zelfstandigheid:

"We mogen ze ook niet te veel pampere. Die uitdrukking hebben we heel veel gehoord. Het idee van het zijn jongeren, ze hebben veel meegemaakt, ze zijn kwetsbaar, maar je moet ze ook niet te veel aan het handje meenemen, want dan worden ze niet zelfstandig. Een beetje dat idee. Het is een beetje een trend om dat te zeggen en daar werd nog wel veel over gesproken. Er waren mensen voor en er waren mensen tegen. Van: hoe doen we dat nou precies? Dat is natuurlijk ook een heel lastig en grijs gebied van: ja, hoe ver ga je? Zelfs onder ouders al. De een is heel streng en de ander zegt van ja, wat jij wil. [...] Zo van: 'Ja, als we ze nu een keer meenemen, dan moeten ze de volgende keer ook. Dan kunnen ze niets meer zelf.'" (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

Volgens sommige professionals was deze voorbereiding op zelfstandigheid echter onvoldoende. Een aantal amv's die een verblijfsstatus hebben gekregen, beschreef hoe moeilijk het voor hen was om op hun achttiende jaar op eigen benen te moeten staan in de Nederlandse samenleving:

"Je weet niet, ze zeggen niet meteen, dat ze tegen jou zeggen dat je vrij bent om te doen wat je wilt doen. Of dat je eerst moet zes maanden van te voren of als je huisje kan beginnen te zoeken, snap je. Dat je alvast een kamertje moet gaan zoeken. Pas na de laatste dag, zie je mij die zien en ja, dan moet je zoeken maar uit. Dat is echt letterlijk zoek het maar uit. [...] Je hebt belasting, je hebt dit, je hebt dat, je hebt... met zulke dingen moet je rekening houden. Dat is bij mijzelf hartstikke misgegaan. Dat je die pijn van de armoede ook een stuk hebt gevoeld. Dat je gewoon vijf dagen zonder eten zit, omdat je een heleboel boetes, straffen, schulden links en rechts hebt opgebouwd. Dat je niet meer weet waar je naartoe moet. Die schulden blijven opstapelen. Bij mij was het begonnen met de belasting. Ik wist niet dat er belasting was. Dat als je geen belasting betaalt, dat de belasting jou komt en dat geld komt pakken." (R11, 37, M, Congo, 2000-heden)

Ook een andere voormalige amv uit Angola (R30) geeft aan dat hij zijn financiële administratie niet op orde kreeg toen hij letterlijk van de ene op de andere dag op eigen benen moest staan en hierdoor in de schulden terecht is gekomen; schulden die hij achttien jaar later nog steeds aan het afbetalen is. In sommige gevallen gaat het niet om administratieve en financiële zaken die de amv's ineens zelf moesten regelen, maar om banale zaken als eten koken en boodschappen doen:

"Ik was niet gewend om zelfstandig te zijn. Ik was gewend om met de groep te koken, praten, lachen, chillen. Noem maar op. En als je weggaat, ja, dan ga je veel huilen. [...] Was moeilijk, omdat ik niet wist hoe ik op eigen benen moest staan. Ik zag veel verschillende mensen boodschappen doen, ze weten wat ze moeten eten. Maar de mentoren schreven voor ons op wat wij moesten kopen. Dus ik moest voor mijzelf nadenken van: o, ik wil dit koken en dan denken van hoe kan ik dit maken? En ja, was wel gewoon moeilijk, weet je? (R19, 28, M, Angola, K)

Een respondent uit Burundi vertelt nog hoe zijn oudste broer toen hij net 18 was geworden de voogdij kreeg over hem en zijn andere twee broertjes:

"Volgens de wet was hij als meerderjarige verantwoordelijk voor ons, terwijl hij zelf nog een kind was. Heel nieuw land, heel nieuwe systeem." (R34, 29, M, Burundi)

Een inadequate voorbereiding op een leven na de opvang geldt niet alleen voor de (voormalige) amv's die een verblijfsstatus hebben gekregen. Een (voormalige) amv die een negatieve beschikking heeft gekregen en tot zijn achttiende in een KWG mocht blijven wonen, vertelt hoe hij

naar zijn gevoel niet werd voorbereid op zelfstandigheid na zijn achttiende of een mogelijke terugkeer:

"Als je iemand hebt die eigenlijk uitgeprocedeerd is en die heeft geen kans meer in Nederland. Ik denk die moet je gewoon echt voorbereiden. In mijn geval was dat van: ik heb vier maanden de tijd, je kunt op jezelf wonen, je kunt uitgaan, je kunt doen wat je wilt. Als je problemen hebt, dan moet je dat aangeven. Dat vond ik persoonlijk niet zo cool, omdat ik vier maanden de tijd had om de grootste beslissing van mijn leven te nemen. Het is de grootste beslissing in mijn leven en dacht ik van: shit, ga ik dan... word ik dan illegaal? Blijf ik? Wat moet ik doen? Wat kan ik doen? Het is een vliegtuig met een cockpit zonder piloten, maar het zit wel *fucking* vol met passagiers. Ja, en dat is waar ik zo een beetje die laatste vier maanden of laatste jaar dat je achttien bent mee kan vergelijken." (R16, 28, M, Tadzjikistan, 2008)

Deze respondent neemt het de overheid niet alleen kwalijk dat ze hem onvoldoende hebben voorbereid op zelfstandigheid en terugkeer, maar vooral ook het schrille contrast tussen de positieve bejegening tot zijn achttiende en de negatieve ervaringen daarna:

"En ook het gevoel dat ze je eerst geven van: 'We like you, we care about you en we doen het.' Maar op het laatste moment zo van vliegtuig instappen en dan zonder piloot." (R16, 28, M, Tadzjikistan, 2008)

Een ander voorbeeld van onvoldoende voorbereiding op zelfstandigheid komt van een amv die in een opvanggezin heeft gezeten; een opvangmodaliteit die contextueel erg afwijkt van de andere opvangvormen:

"Nadat ik daar wegging, hadden die mensen mij gewoon in de steek gelaten. Zo'n gevoel had ik. Ik ging voor mijn achttiende weg. Dus ik moest zelf mijn eigen weg vinden. Nou gewoon zo van dat toen ik wegging, ze ook niet zo veel om mij gaven. Dus voor mij voelde het van: o, dus zo kunnen mensen zijn. En als hoe noem je dat [wordt emotioneel...]. Ik vind zelf, als je op je achttiende weggaat uit een pleeggezin, dat is heel erg jong en te vroeg gewoon. Want je moet de hele wereld aankunnen. En ik denk als je net bijna 18 bent dat je daar echt nog niet klaar voor bent. Als ik terug naar mezelf kijk, dan ben je echt nog niet klaar voor nee. [...] Tegenwoordig wordt er al zoveel van je verwacht. Op school dit goed doen en dan moet je nog op jezelf wonen, voor jezelf zorgen. Het is gewoon een beetje te jong denk ik. Vooral voor een kind die al zoveel heeft meegemaakt, niet allemaal natuurlijk. Maar kinderen die uit pleeggezinnen komen, die hebben genoeg dingen meegemaakt uit hun leven." (R25, 21, V, Burundi, 2016)

3.1.3 Seksueel geweld

We hebben van de amv's en van de professionals relatief weinig verhalen over slachtofferschap van seksueel geweld in de opvang gehoord. Dit kan komen doordat seksueel geweld weinig voorkomt, het kan ook te maken hebben met gevoelens van schaamte om hierover te praten. Het kan ook samenhangen met het feit dat we beduidend minder vrouwen dan mannen hebben geïnterviewd want de concrete ervaringen met seksueel geweld beperken zich tot de vier vrouwelijke respondenten. Het gaat hierbij vooral om seksuele intimidatie en 'signalen' van seksuele uitbuiting en seksueel misbruik.

Seksuele intimidatie

Uit de interviews komen vooral ervaringen met seksuele intimidatie naar voren. De (voormalige) amv's hebben het dan over seksueel getinte opmerkingen of gebaren die zij van mannelijke medebewoners krijgen toegeworpen. Zo vertellen twee respondenten met een amv achtergrond hoe zij in de grootschalige opvang 'achtervolgd' werden door mannelijke medebewoners:

"Ik zag een man, een wat oudere man, die mij de hele tijd soort van achtervolgde. Was echt in een grote tent [grootschalige opvang vond ook plaats in tentenkampen,

red.]en dan zag je dat hij mij de hele tijd opzocht en ja, rare gebaren en bewegingen maakte. Gewoon seksuele bewegingen, dat hij dan gewoon zichzelf aanraakte en dan naar mij wees. Dat ik dacht: waar ben ik nou beland?" (R23, 34, V, Burundi, G, 1999)

Het seksueel intimiderende gedrag van de man had door de sfeer in het grootschalige opvangkamp en de manier waarop ze daar de eerste dag was ontvangen een nog grotere impact op een respondent uit Burundi:

"Op dat moment wist ik niet waar ik was. Een ander land, maar ook in de *middle of nowhere*. Ik werd daar gedropt van: 'Ja, hier eruit en daar moet je zijn'. En toen hebben ze mijn gegevens op papier geschreven en hebben ze mij mijn kamer laten zien. Ik kreeg een appel en zo'n broodpakket en ja, de taal spreek je niet. Andere mensen zijn met elkaar in gesprek. En dan is je eerste contact met zo iemand die zo heel erg is. En ik durfde ik helemaal niks te zeggen. Heel onveilig. Ik vond dat heel eng. En ik dacht als mij nu iets overkomt? En dan zit je daar maar. En dan moet je wachten tot je naam wordt opgeroepen en dat is de volgende stap." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

Deze migratie achtergrond van de amv's waarbij ze als minderjarige vanuit conflictgebieden veelal alleen naar Nederland zijn gereisd en zonder familie of vrienden in de opvang belanden, maakt hun situatie bijzonder en bijzonder kwetsbaar. Waar bovenstaande vrouw uit Eritrea (R23) aangaf zich machteloos te voelen en niets anders deed dan in onzekerheid wachten op de volgende stap in de aanmeldprocedure, vertelt een 21-jarige vrouw uit Burundi juist hoe ze ervoor zorgde dat ze nooit meer alleen was in de opvang:

"Daar was wel een heel vreemde man. Die man was gewoon heel erg eng, zeg maar. Ik had het gevoel, hij achtervolgde mij altijd als ik ging douchen of tanden poetsen, want je hebt zo openbare douches en toiletten. En ja, dat was wel heel erg eng. Maar ik had altijd wel iemand bij me, voor de zekerheid. [...] Ik had er geen goed gevoel bij. Ik had het gevoel alsof hij mij altijd achtervolgde waar ik was of zo. Zo eng, gewoon. Heel *creepy* gevoel, zeg maar." (R25, 21, V, Burundi, G, 2010)

De 34-jarige vrouw uit Burundi vertelt nog over een andere ervaring met seksuele intimidatie. Een kennis van haar woonde al in Nederland en ze kreeg toestemming van de opvangmedewerkers om een weekend bij hem en zijn gezin te mogen logeren:

"Op vrijdag mochten we altijd met toestemming ergens gaan logeren. Denk je ja, eindelijk normaal eten met mensen. Ja, dus ik was helemaal blij. En ik kwam daar bij hem aan en ik zei: 'Nou, waar zijn jouw vrouw en de kinderen?' 'Nee, zij is er niet. Zij is een weekendje weg.' Ik dacht: oh, oké... Maar ik kon niet terug, want dat was helemaal ver weg. En toen voelde ik het al, weet je, dat ongemak. En toen dacht ik al, vandaar dat hele volwassene gesprek in de auto. Ik was zestien, ja, net zestien. Waarom heeft hij het hierover, waarom moesten we dan langs de *red lights* in Amsterdam? Dan denk ik: ja, waarom moet ik dat allemaal zien? En toen op het moment, toen ik daar aan kwam, dacht ik: oké, hier klopt iets niet. [...] Ook toen ik zei: 'Ik ga douchen. Hij zei: 'Ja, ik kan ook mee douchen.' Ik dacht: 'Hè?' Ik zei: 'Nee, nee, doe ik alleen.' En toen is hij weggegaan om iets te halen uit de supermarkt. Ik ben toen naar de kamer gegaan en ik heb de boekenkast gewoon tegen de deur geplaatst. En zo heb ik de hele avond doorgebracht." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

De volgende ochtend heeft deze respondent de man gevraagd haar weer terug naar de opvang te brengen. Ze heeft die avond niet gebeld naar de opvanglocatie en heeft de seksuele intimidatie de volgende dag ook niet gemeld bij de opvangmedewerkers:

"Ik had 'er' [logeren bij de man, red.] toch zelf mee ingestemd. Dus schaamte, maar ook schuldgevoel richting jezelf van: ja, hoe kan ik hier over praten? Het is nota bene iemand van wie ik zelf het adres heb opgegeven." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

Naast ervaringen met seksuele intimidatie komen uit de interviews met de (voormalige) amv's en ook de professionals nog enkele signalen van 'seksuele uitbuiting' naar voren. Het gaat dan om

gevallen waarin andere mannelijke asielzoekers misbruik maken van de kwetsbaarheid of afhankelijke positie van vrouwelijke amv's. Eerder zagen we al dat een Congolese respondent vertelde over de intimidatie in de opvang, waarbij de jongere bewoners geïntimideerd door de oudere amv's een deel van hun weekgeld inleverden. Volgens deze respondent ging het er bij de vrouwelijke amv's anders aan toe:

"Vaak was het met geld, maar bij meisjes was het anders. Bij meisjes was het misschien seks of: 'Ja, ik geef je een tientje en dan zie ik je vanavond. Zo was het eigenlijk bij meisjes. En vaak meisjes lieten het gewoon toe, want veel meisjes waren nog kinderen. Ze waren minderjarig. [...] Overdag zaten we allemaal samen, maar je mocht niet naar de andere verdieping [van de vrouwen, red.] gaan, maar overdag zijn we gewoon allemaal beneden. Boven mag je alleen slapen, maar helemaal beneden is gezamenlijk. Daar eten wij, daar spelen wij, daar kijken we TV en zo. En daar mochten we zijn. En soms heb je meisjes en jongens, die samen bij het PlayStation-hoekje samen zaten en dan gebeurt er dit. En ja, de mentoren zijn altijd beneden, dus ze gaan nooit naar boven. Dus dan kunnen ze boven stiekem gewoon hun kamer dicht doen en je weet het. En wij weten alleen wat er gebeurt, maar de mentoren weten het niet. Sommige mentoren wisten van niets en plotseling was iemand zwanger. Dan is het van: wow, wat gebeurt hier?" (R21, 27, M, Congo, K, 2006-2007)

In dit geval kan de uitwisseling van geld voor seks plaatsvinden vanuit de machtspositie die oudere mannelijke amv's hebben ten opzichte van de jongere vrouwelijke amv's. Een Eritrese respondent noemt een voorbeeld van mogelijke seksuele uitbuiting die plaatsvindt in de context van afhankelijkheid, in dit concrete geval in de relatie tussen beveiliging en de vrouwelijke amv's. Deze vrouw uit Eritrea vertelt over vermoedens van seksuele uitbuiting door de beveiliging, die meisjes op een KWG tegen de huisregels in na 20.00 uur toch naar buiten liet gaan:

"We mochten tot 8 uur buiten zijn en daarna ging de deur naar onze verdieping op slot. En dan moest je om tien uur op je kamer zijn. Dus om acht uur mochten we met elkaar op de verdieping wat dingen doen, spelletjes of whatever. En daarna gingen alle mentoren weg. Maar er bleef een mannelijke beveiligiger achter. Maar dan waren er meisjes die dan na acht uur toch naar buiten of na tien uur nog naar buiten mochten. Maar daarvoor moest je eerst langs de beveiligiger. En dan denk je later van: ja, wat moest je dan allemaal doen om naar buiten te mogen? En later hoor je, dat is mij niet overkomen, maar dat je dan verhalen hoort en dan denkt: o, ja, dat was het dus. [...] Er was daar zo'n meisje, ze zei altijd van: 'Kom, ik ga eerst even langs de beveiligiger' en dan daarna kon ik dan wel met haar mee naar buiten een paar keer. En ik zei: 'Hij gaat het rapporteren.' 'Nee, dat doet hij niet', zei ze." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

Bovenstaande respondent vertelt ons ook nog over een andere vorm van seksuele uitbuiting waarvan zij het vermoeden heeft dat deze voorkwam binnen de opvang van amv's waar zij een deel van haar jeugd heeft moeten doorbrengen. Hierbij wordt misbruik gemaakt van de kwetsbaarheid van de vrouwelijke amv's in een poging hen te ronselen voor de prostitutie:

"Je had mensen die ronselden. Echt gewoon op straat en dat waren dan meestal mannen die ook een asielachtergrond hadden, een vluchtelingenachtergrond. En die kwamen dan. Ze konden ook onopgemerkt naar binnen en dan stonden ze altijd buiten te wachten. En als je naar school ging, dan stonden ze daar van: 'Hé, ja, mooi meisje' en dit en dat. En ja, een beetje met elkaar praten en op een gegeven moment zei een van die huisgenoten tegen mij: 'Ja, ik heb nu een vriendje, we kunnen naar een feestje. En dan gaan we gewoon normaal eten, want dat eten hier...' En toen zijn we naar dat huis gegaan." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

Ook enkele professionals signaleren mensenhandel en seksuele uitbuiting. Zo vertelt een docente van een ISK bijvoorbeeld dure auto's rond de opvanglocaties te hebben zien rijden die opgemaakte vrouwelijke amv's oppikten. Naar haar overtuiging was er op de opvanglocatie op een gegeven

moment een netwerk van ronselaars bezig, dat met extra inzet van de politie, extra toezicht bij de receptie en camerabewaking geprobeerd werd tegen te werken.

Een Eritrese respondent vertelt verder dat sommige vrouwelijke amv's vrijwillig met de mannen meegingen en benadrukt dat het weliswaar hun eigen vrije keuze was om voor deze mannen te werken, maar dat het in sommige gevallen om mannen ging die vrouwelijke amv's met beloften lokten om in een later stadium over te gaan op dwang. Ze vervolgt haar verhaal:

"Ze hebben ons toen opgehaald. We moesten dan ergens een beetje achter het asielzoekerscentrum gaan staan. Want ze mogen natuurlijk, de beveiliging mocht ons niet zien en toen zijn we ernaartoe gegaan. Er was een feestje en het was zomer en op een gegeven moment wilden wij naar huis. En ze weigerden ons naar huis te brengen. En dan denk je: ja, waar ben ik in godsnaam? En ik heb gewoon, ik liep naar buiten en ik heb gewoon eigenlijk gerend. Weggerend. En dat meisje kwam niet dezelfde avond terug. Terwijl dat zij ook niet wilde blijven." (R23, 34, V, Eritrea, G, 1999)

Signalen van seksueel misbruik

Professionals spreken vooral over mogelijke signalen van seksueel misbruik die zij zelf of via anderen waarnemen. Een voorbeeld hiervan vormen de onverwachte zwangerschappen van amv's waarbij de professionals en hulpverleners om deze amv's heen denken dat het gerelateerd is aan seksueel misbruik:

"Zwangerschappen bij amv's. Die heb ik natuurlijk ook veel meegemaakt, met name bij de meisjes, dat zie je ook nog wel eens gebeuren. Dat zie je hier ook wel bij zwakbegaafde meisjes en sommige die vallen ook in die categorie omdat ze geen opleiding hebben of inderdaad zwakbegaafd zijn en die zijn ook snel worden misbruikt. En jongens die voelen feilloos aan welke meiden benaderbaar zijn." (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Daarnaast zijn er ook enkele signalen van seksueel misbruik van mannelijke amv's door andere mannen:

"Er is best veel agressie op homoseksueel gebied. Jongens die misbruikt worden, ook door volwassen mannen [...] Dat zijn nog steeds onbesproken taboes binnen de opvang. En de slachtoffers hebben er wel heel veel last van. Heel vaak durven slachtoffers zich ook niet te melden bij het COA, omdat in hun landen van herkomst daar niet serieus mee omgegaan wordt. En er zijn ook heel veel landen waar homoseksualiteit niet bestaat." (R58, COA- beleidsmedewerker, 1992-heden)

De professionals hebben het dus vooral over signalen en kunnen slechts beperkt concrete voorbeelden van seksueel geweld beschrijven. Zij hebben het gevoel dat seksueel misbruik of seksueel geweld voor hen ongrijpbaar is:

"Situaties van duidelijk seksueel geweld binnen de opvang als feit, die zijn heel zeldzaam. Maar dat wil niet zeggen dat het er niet is. En er zijn ook genoeg aanleidingen. Want we weten dat in de periode van het naar Nederland komen, dat seksueel geweld veel voorkomt. In eigenlijk alle routes die je maar kunt volgen om dan aan te nemen dat iemand die eerder slachtoffer en of dader is geweest van seksueel geweld, dat dat er niet meer is. Dus mensen moeten daar heel alert op zijn. Het blijft natuurlijk wel, ja, je kunt niet alles zien." (R82, medewerker Nidos, 1995-heden)

Deze medewerker van Nidos beschrijft verder ook, net als enkele andere professionals, dat het tot slot moeilijk is om vast te stellen of er in bepaalde seksueel contacten die amv's aangaan sprake is van seksueel misbruik:

"En als iemand het niet zo ervaart, want dat is ook nog één. Seksueel misbruik, wat niet zo ervaren wordt. Het is een beetje hetzelfde als arbeidsuitbuiting. Dat is ook

zo'n probleem wat nooit aan het licht komt, omdat degenen die uitgebuit worden over het algemeen zichzelf niet zien als mensen die worden uitgebuit, maar meer als geluk dat hij een baantje heeft. Dat is hier misschien ook wel zo." (R82, medewerker Nidos, 1995-heden)

3.1.4 *Fysiek, psychisch en seksueel geweld*

Samenvattend laten de interviews met amv's en professionals een beeld van de opvang zien waarin onderling fysiek geweld domineert, zoals vechtpartijen waarbij soms steekwapens worden gebruikt en verschillende vormen van automutilatie. Slachtofferschap van geweld komt zowel in de grootschalige als in de kleinschalige opvang voor, maar alledaagse conflicten lijken in de grootschalige opvang sneller in geweld te escaleren. Ook het indirecte slachtofferschap - het getuige zijn van geweld - komt veelvuldig voor. Daarnaast verhalen zij over onderling psychisch geweld (schelden, treiteren, intimidatie, bedreigingen) en psychisch geweld vanuit de begeleiding naar de amv's (machtsmisbruik, vernederingen, gebrekkige aandacht en genegenheid, slechte voorbereiding op zelfstandigheid). Tot slot, verwijzen de amv's en de professionals slechts relatief veel minder naar seksueel geweld, waarbij vooral wordt gesproken over seksuele intimidatie of signalen van seksueel misbruik.

Veel geweld lijkt op het eerste gezicht snel en uit soms ogenschijnlijk onbenullige redenen te ontstaan waarbij irritaties, frustraties en alledaagse onenigheden bij de amv's zich vertalen in schelden, bedreigingen of het slaan van andere amv's, medewerkers of volwassen asielzoekers. Zoals we al hebben kunnen zien, kan het geweld een reactie zijn op moeilijkheden in de asielprocedure, een overplaatsing, een vertraging of een afwijzing van de asielaanvraag. Geweld kan ook het resultaat zijn van het niet helder met elkaar kunnen communiceren (taalbarrières) of de vanzelfsprekendheid bij sommige amv's om geweld als oplossing voor hun problemen in te zetten. Dit laatste verwijst vooral naar de persoonlijke achtergronden van de amv's die veelal afkomstig zijn uit conflictgebieden en het nodige aan geweld in hun jeugd in het vaderland, maar soms ook tijdens de reis naar Europa, van nabij hebben meegemaakt. Amv's kunnen geweld ook gebruiken als reactie op de groepsdynamiek in een opvangcentrum waarbij onderlinge hiërarchische verhoudingen en vermeende privileges ('ik ben ouder', 'ik ben hier al langer', 'ik was hier al eerder' etc.) naast etnische, nationale of religieuze loyaliteiten, een rol kunnen spelen.

3.2 Hoe heeft geweld in de opvang van amv's vanaf 1990 tot op heden kunnen plaatsvinden?

3.2.1 *Wat was de context waarbinnen geweld heeft plaatsgevonden en wat waren de mechanismen die bij dit geweld een rol speelden?*

In het vorige hoofdstuk hebben we de verschillende vormen van geweld beschreven en waar mogelijk iets van de omvang van het geweld laten zien. Amv's plegen het geweld maar zijn tegelijkertijd ook het slachtoffer van hetzelfde geweld. Soms zijn amv's heel direct slachtoffer omdat zij het fysieke geweld niet op anderen, maar primair op zichzelf richten. De vele incidenten van automutilatie waarbij amv's zichzelf snijden of anderszins beschadigen, getuigen hiervan. Als het geweld van amv's zich wel richt op anderen is het gegeven de aard van de specifieke, gescheiden opvang vooral op andere amv's gericht en soms op medewerkers in de opvang of – als deze op hetzelfde terrein worden opgevangen – op reguliere, volwassen asielzoekers. Amv's kunnen ook slachtoffer van het geweld van reguliere asielzoekers of van medewerkers zijn. In deze paragraaf gaan we in op de verschillende contexten waarbinnen het geweld dat plaatsvindt, begrepen moet worden en die zicht bieden op de oorzaken van het geweld.

De vraag naar hoe het geweld heeft kunnen plaatsvinden en welke mechanismen hier een rol bij hebben gespeeld, beantwoorden we door drie contexten te beschrijven die zich op verschillende niveaus afspelen. Deze contexten pogen verder te gaan dan een opportunistische duiding als 'een

kort lontje' of meer substantiële verklaringen als 'pure frustratie' of 'wanhoopsdaad' en proberen deze frustraties, irritaties en wanhoop juist begrijpelijk te maken. Waar komt deze frustratie en irritatie vandaan? Waarom zijn sommige amv's zo wanhopig dat zij zichzelf de pols doorsnijden? Hoe vanzelfsprekend een 'kort lontje' ook is, er is meer aan de hand. En dat proberen we te duiden door in de eerste plaats op het macroniveau – het institutionele niveau – de context van het migratierecht te beschrijven. Binnen het migratierecht worden onder specifieke voorwaarden al dan niet verblijfsrechten aan amv's en – op een later moment – aan hun eventuele gezinsleden toegekend. De asielpcedure heeft zoals in het kerndocument is beschreven onder invloed van nationale en internationale afspraken verschillende veranderingen ondergaan waarbij vanuit een generiek asielbeleid een specifiek amv-beleid is gecreëerd. De veranderingen in dit beleid laten vooral versnellingen in de procedures zien om hoge instroom het hoofd te kunnen bieden en om amv's zo snel mogelijk zekerheid te kunnen geven over hun toekomst in Nederland of het herkomstland. In bepaalde periodes is het asiel- en opvangsysteem zo ingericht om de instroom van amv's te ontmoedigen en de terugkeer te bevorderen. In de tweede plaats beschrijven we op het macro- en mesoniveau – het niveau van de sociale netwerken waar amv's deel van uitmaken – de context van de amv-opvang. Deze amv-opvang laat zich beschrijven in de termen beheersbaarheid, leefbaarheid en veiligheid. De landelijk bepaalde regels en richtlijnen van de asielopvang worden uiteindelijk in de lokale opvangmodaliteiten vormgegeven. In de derde plaats gaan we op het microniveau – het niveau van de individuele amv's – nader in op de persoonlijke achtergrond van de amv's waarin (traumatische) geweldservaringen in het herkomstland en tijdens de reis vaak samengaan met het verlies van naasten en/of het afscheid nemen van ouders, familie en vrienden. Deze verschillende contexten leiden tot een leven in de opvang dat zich kenmerkt door spanningen, onzekerheden en frustraties, vaak ook versterkt door problematisch drank- en drugsgebruik, waarin amv's dit in belangrijke mate op zichzelf en op medebewoners en het personeel afreageren. De plegers van het geweld en de slachtoffers van het geweld zijn in dat opzicht nauw met elkaar verbonden: ze leven met vergelijkbare fundamentele onzekerheden en delen als medebewoners dezelfde beperkte fysieke ruimte.

Verloop van de asielpcedure: de context van het migratierecht (macroniveau)

Amv's hebben vanaf het moment dat ze asiel aanvragen te maken met het migratierecht en het asielbeleid. Dit onderscheidt amv's sterk van andere groepen jongeren in de reguliere jeugdzorg in Nederland. De amv's komen naar Nederland om asiel aan te vragen en om hier een toekomst op te bouwen. De dagelijkse uitwerking van het migratierecht in de opvang leidt onder de amv's tot stress, angst, frustratie en onzekerheid. De spanningen in de context van het migratierecht richten zich in het bijzonder op het verloop en de uitkomst van de asielpcedure en de eventuele gezinsherenigingsprocedure.

Amv's die in verschillende periodes vanaf de jaren 1990 in de opvang hebben gezeten, benadrukken allereerst de stress, angst, frustraties en onzekerheid die zij voorafgaand aan of tijdens de gesprekken met IND-medewerkers kunnen ervaren. Een nu 27-jarige man uit Congo, die 16 jaar was toen hij in Nederland aankwam, zegt hierover:

"De drie dagen dat ik daar zat, was echt hoofdpijn. Ze gaan in je hoofd zitten. Je geeft een antwoord en dan proberen ze jou te testen en van de wijs te brengen. En dat was moeilijk, want het blijft maar doorgaan, ze blijven dezelfde vragen stellen. Die drie dagen waren echt niet goed voor mij. [...] Soms was het een echt lang gesprek, dat je denkt: nee, dit kan ik niet meer aan, ik wil stoppen. Dan zeggen ze: 'Oké. Je mag pauzeren.' Geven ze me water met twee paracetamol, gelijk pauze en dan roepen ze mij weer. [...] Ik voelde me aangevallen. Mijn hoofd was er niet meer bij, want als je zoveel vragen krijgt... [...]. Sommige vragen kon ik niet beantwoorden. Heb ik zelf geen antwoord op. Dan zeg ik: 'Ja, moet je aan mijn moeder vragen.' Dan zeggen zij: 'Ja, jij moet dat ook zelf kunnen weten toch?' Maar ik was nog klein." (R21, 27, M, Congo, G, 2006)

Een aantal professionals beaamt de negatieve ervaringen die amv's hebben met de IND-interviews. Deze professionals, die in verschillende delen van de onderzoeksperiode hebben gewerkt met amv's, vinden de verhoren pedagogisch onverantwoord, wijzen op rechten van amv's die met of

tijdens deze verhoren worden geschonden en onderschrijven de stress, angst en onzekerheid die hiermee gepaard gaan en vooral, zoals een oud-medewerker van Vluchtelingenwerk Nederland (R92, 2009-heden) beschrijft: "...omdat de rest van je leven afhangt van zo'n hoorsituatie."

Na de eerste gesprekken met IND-medewerkers krijgen de amv's bericht over de start van de asielprocedure. De datum weten waarop de procedure zal gaan aanvangen, kan dan ook weer direct zorgen voor onzekerheid, spanning en stress:

"Omdat ze dan weer hun hele verhaal moeten gaan vertellen. En voor sommigen kan dat best een heftig verhaal zijn, wat ze moeten vertellen. En dan zitten ze ongeveer zes weken tot drie maanden in een POA⁶ voor rust en de voorbereidingstermijn. Dat is ook afhankelijk van hoe druk de IND het heeft. Op het moment [april 2018, red.] zijn er jongeren die waren hier al vanaf even kijken, vanaf februari, maart. Die staan voor juni ingepland. Dus het duurt op het moment heel erg lang. Dat geeft heel veel stress mee, omdat ze nog zo lang moeten wachten." (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-heden)

Amv's hebben in tegenstelling tot volwassen asielzoekers tot hun achttiende jaar gedurende de gehele onderzoeksperiode recht op opvang, ongeacht het verloop van de asielprocedure. In deze opvang zijn ze vooral met hun asielprocedure bezig. Deze asielprocedures zijn de afgelopen jaren weliswaar versneld, maar deze periode van het afwachten van de uitkomst van de asielaanvraag beschrijven alle amv's eveneens in termen van grote onzekerheid, stress en angst:

"Je denkt na over of die mensen jouw asielaanvraag gaan accepteren of niet. Iedereen is gestrest, snap je? Daar was het gewoon echt klote. Het was echt moeilijk, moeilijk, moeilijk." (R18, 34, M, Angola, G, 1999)

"Je leeft de hele tijd in angst. De dreiging vanuit bijvoorbeeld het IOM of bijvoorbeeld vanuit de IND van: 'Hé, morgen komen we je halen.' Die constante angst. 24/7." (R7, 28, M, Angola, 2002-2008)

Uit de verhalen van de amv's komt naar voren dat deze onzekerheid niet alleen gekoppeld is aan de persoonlijke uitkomst van de procedure, maar ook kan samenhangen met negatieve en positieve beschikkingen van andere amv's in hun omgeving. Deze hebben mogelijk ook impact op hen:

"Een vriend van mij uit Servië heeft het niet gekregen, hij is gewoon weggestuurd. Ze hebben een vliegtuig voor hem geboekt, alles. Gewoon weg, terug. Ja, dat was verschrikkelijk, want toen had ik nog geen papieren. En het ging ook een beetje moeilijk voor mij bij de IND, want zij konden niet precies achterhalen wie ik was, zeg maar. [...] Ik zag dat ze hem hadden weggestuurd en dacht van: wat gebeurt er met mij als ik geen papieren krijg?" (R9, 18, M, Syrië, G, 2014-2015)

Aan de andere kant was er ook sprake van vreugde wanneer iemand goed nieuws kreeg over zijn asielprocedure. Zo beschrijft een voormalige amv over feestjes die in Ter Apel werden gegeven wanneer iemand een 'transfer' kreeg naar een procesopvanglocatie:

"In een opvangcentrum ben je nog onzeker. Je weet niet of je gaat blijven, je weet helemaal niks. Dus als je een transfer kreeg naar een AZC, was het altijd feest. Elke dag was er een feest. Als je een papieren kreeg van: 'Yo, je krijgt een transfer.' Dan was het van: *a'ight*, Nederland is nog niet van mij af. Het was een feest." (R17, 29, M, Burundi, G, 2001-2002)

Uit bovenstaande citaten wordt duidelijk hoezeer het migratierecht van invloed is op het dagelijks leven in de opvang en het welzijn van de amv's. Deze grote impact van de asielprocedure op het dagelijks leven van amv's wordt bevestigd door een deel van de professionals. Een GGD-jeugdarts vertelt hier bijvoorbeeld het volgende over:

"Het heeft wel degelijk alles te maken met die status. Ik merkte dat zodra ze die status hadden, dan ging het ook beter met ze. Konden ze aan een toekomst bouwen.

⁶ Afkorting voor Proces Opvanglocatie voor Amv's.

Als ze dat niet hadden... de onzekerheid die daaruit voortkwam en vooral de angst om terug te moeten naar een land waar ze heel veel hadden meegemaakt en waar ze niemand meer kenden. Dat vond ik gewoon vreselijk.” (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

Voor een deel van de amv's leidt de procedure uiteindelijk tot een negatieve beschikking. Hiermee komt geen einde aan de stress en onzekerheid, maar krijgen deze een andere inhoud. De amv's gaan dan nadenken over een mogelijk gedwongen of vrijwillige terugkeer naar het land waaruit ze zijn gevlucht of over hun toekomst in de illegaliteit in Europa; de twee enige opties die ze hebben en beide stress en angst opwekken. Een COA-beleidsmedewerker plaatst deze uitzichtloosheid en het gebrek aan toekomstperspectief die hieruit kunnen voortvloeien in de context van het geweld dat er plaatsvindt:

“Dit zijn jongeren die totaal uitzichtloos in de opvang zitten, die niets meer te verwachten hebben en dan ook nog vol met hormonen zitten en onzekerheid. En zelf ook iets van hun leven willen maken, maar gewoon geen mogelijkheid zien. Ik snap wel dat dit [geweld, red.] gebeurt. Het is niet goed te praten, maar ik snap het wel.” (R58, COA-beleidsmedewerker, 1992-heden)

Dit gebrek aan toekomstperspectief wordt soms reeds voor de ontvangst van een definitieve negatieve beschikking ervaren door sommige amv's of waargenomen door sommige professionals. Dit komt dan door de nadruk op terugkeer die dominant aanwezig is in de opvang van amv's en de notie om amv's geen valse hoop te geven:

“Ik vond zelf dat er nogal snel over terugkeer werd gesproken, terwijl dat dan naar mijn idee helemaal nog niet zeker was, als ik dan keek naar het dossier. Maar wat er dan vaak werd gezegd, van: ‘Ja, als je dat blijft zeggen, dan blijf je ze hoop geven. En dan op het laatst dan wordt die hoop de grond ingeboord en dan moeten ze toch weer terug. En dat zou desastreus voor ze kunnen zijn.’ [...] Dat was een beetje het verhaal dat we tijdens vergaderingen of van het COA vaak hoorden. Je moet jongeren niet te veel hoop geven, dat is misschien niet reëel. [...] Dat mocht dus niet. Hoop. Ja en ik denk: hoop doet leven, toch? Heel gevaarlijk. Ik vond dat echt heel gevaarlijk.” (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

Ook de uitzettingen van amv's en reguliere asielzoekers die een negatieve beschikking hebben gehad, maken deel uit van het dagelijkse leven in de opvang en roepen ook stress, angst en onzekerheid op bij jongeren. Een GGD-jeugdarts vertelt over de impact van de ervaringen van medebewoners op de amv's:

“En dat is ook best wel traumatisch voor die kinderen, omdat ze dan... ze doen het dan om 04.00, 05.00 uur met politie erbij. En ja, dat geeft natuurlijk een hoop kabaal. En kinderen krijgen dat mee, dat dat twee huizen verder gebeurt, want het zijn allemaal muren van karton. En die willen dan ook niet meer slapen, want die weten dan ook dat dat boven hun hoofd hangt en krijgen daardoor bijvoorbeeld angst of slaapproblemen.” (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Voor een ander deel van de amv's leidt de asielprocedure tot een (tijdelijke) verblijfsvergunning. Deze amv's kunnen een aanvraag voor gezinshereniging indienen. Deze procedure, om de ouders over te laten komen naar Nederland, kan soms erg lang op zich laten wachten en kan hiermee een volgende bron van stress, onzekerheid en frustraties worden. Een medewerker van Nidos vertelt hierover:

“Dat is heel moeilijk voor de jongeren zelf. Je moet je inderdaad voorstellen dat in sommige gevallen het gezin bijna dagelijks berichtjes stuurt of aan de telefoon hangt van: ‘Heb je er voor gezorgd? Maar die jongere moet dan maar uitleggen dat zijn mentor en voogd zeggen van: ‘Je moet wachten, we kunnen er niets aan doen.’ Dan wil het wel eens gebeuren dat hij denkt van: ze kunnen wel zeggen dat ik moet wachten, maar als ik zorg dat de aandacht op mij gericht is dan gaan ze wel harder lopen. Van in de extreme gevallen een hongerstaking tot de ruiten eruit. En misschien is het ook niet altijd zo’n 100% bewuste oorzaak-gevolg, maar het zit wel dicht tegen

elkaar aan. Het zorgt voor zoveel onzekerheid en stress dat ze eigenlijk de hele periode niet vrij zijn om hun mogelijkheden maximaal te benutten.” (R82, medewerker Nidos, 1995-heden)

In meerdere gesprekken is naar voren gekomen dat de onvrede over de gezinsherenigingsprocedure is toegenomen sinds de verhoogde asielinstroom van 2015 en 2016.

In het voorafgaande hebben we de invloed van het migratierecht beschreven op het dagelijkse leven van deze amv's in de opvang. We hebben hierbij op basis van de gesprekken met amv's en professionals er op gewezen hoe de asielprocedure van begin tot eind tot onzekerheid bij de amv's kan leiden. De onzekerheid over het verloop van de asielprocedure (mag ik blijven of moet ik terug?), de onduidelijkheid over gezinshereniging (kunnen mijn ouders, broers, zussen hier ook in veiligheid ondergebracht worden) en een onzeker toekomstperspectief (ga ik terugkeren of in de illegaliteit verdwijnen?) zorgden er dan ook voor dat stress, angst, frustraties en onzekerheid een belangrijk deel uitmaken van de algehele sfeer in de opvang. Amv's gaan op hele verschillende manieren met deze werkelijkheid om. Enerzijds worden introverte manieren van omgaan beschreven die worden gehanteerd door amv's, zoals een GGD-jeugdarts doet:

“Die werden gewoon helemaal depressief en klapten op een gegeven moment ook dicht van: ‘Ja, wat moet ik jou nog vertellen?’ Die lagen vaak met hun hoofd op de tafel en op een gegeven moment heb je dan van: ‘Ja, wat moet ik hier mee?’ Rusteloos, depressief. ‘Ik kom mijn bed niet meer uit. Ik ga niet meer naar school.’ Krijg je wel eens te horen. Schoolverzuim. Hoe motiveren we deze jongeren nog? Er hing in ons kantoor ook een Loesje van het beste medicijn is een status. We wisten het allemaal, maar ja.” (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

Anderzijds noemen sommige professionals ook extraverte manieren van omgaan met de stress, frustraties en onzekerheid:

“Andere jongeren die komen meer in dat agressieve te zitten. Dat ze dat een beetje van zich af proberen te slaan, voornamelijk een beetje ruzietjes opzoeken. Dus als er dan ergens iets gebeurt, er of op je neus bij gaan staan of woordenwisselingen creëren met andere bewoners. Zodat je maar daartegen in kunt gaan. Dingen kapot maken gebeurt nog wel eens of dat ze een brandslang leegspuiten.” (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-heden)

In het allereerste jaarverslag van het COA in 1994 wordt al een link gelegd tussen de door de asielprocedure ervaren onzekerheid en geweldsincidenten in de opvang:

“Onzekerheid geldt als kernbegrip voor de bewoners van het centrum. [...] Een toename van de spanning onderling en tegenover het personeel kon, mede door de geringe privacy, niet uitblijven. De gevolgen zijn waarneembaar. Sommige bewoners lopen wezenloos door het gebouw, anderen zo laat de directie weten, raken snel geïrriteerd.” (COA, 1994, p. 30)⁷

Asielprocedures zijn dan ook onlosmakelijk verbonden met belangrijke beslissingen en in het licht van deze belangen is het evident dat een dergelijke procedure altijd zal samengaan met een zekere mate van stress en onzekerheid. De voorafgaande beschrijving heeft laten zien dat amv's opgevangen worden in een omgeving waarin deze stress en onzekerheid gedurende de gehele onderzoeksperiode continu gevoed kan worden door de persoonlijke asielaanvraag, maar ook door het verloop van de asielaanvragen van andere amv's waar de opvang mee wordt gedeeld. Dit kan een grote invloed hebben op het dagelijkse leven van de amv's in de opvang en kan onder de amv's leiden tot stress, angst, frustraties, onzekerheid en een gebrekkig toekomstperspectief. De amv's vertalen deze emoties op uiteenlopende wijzen in hun dagelijkse leven waarbij sommigen prikkelbaar worden vanuit een onvermogen om beheerst te reageren op conflictsituaties en agressie één van de manieren wordt om met deze emoties om te gaan.

⁷ COA, *Het schudden van de kaarten. Jaarverslag 1994* (COA. Rijswijk, 1994).

Beheersbaarheid, leefbaarheid en veiligheid: de context van de amv-opvang (macro- en meso)

De opvang van asielzoekers in Nederland is een complexe taak, waarin de dagelijkse activiteiten van groepen mensen op een klein oppervlakte en met beperkte middelen in goede banen moet worden geleid. Bovendien is er sprake van een door de tijd heen in omvang wisselend aantal asielzoekers dat opgevangen dient te worden. Om deze complexe taak op een goede en efficiënte manier uit te kunnen voeren, werden door de overheid, het COA, Nidos en de contractpartners die de opvang voor het COA en Nidos verzorgen, over de gehele onderzoeksperiode een aantal beheersmatige processen en mechanismen in werking gezet. De noodzaak om de asielopvang beheersbaar te maken drukt net als het migratierecht een stempel op de opvang die door veel amv's als negatief wordt ervaren en die volgens sommige professionals slecht samen gaat met de belangen van kinderen:

"Voor de medewerkers, de opvangmedewerkers, of ze nou in een KWE zitten of een KVV of in een POL of in een campus, is dat de kern van het werk. De beheersbaarheid die vanuit de instelling gegeven is van: 'Goh, geen incidenten, ordelijk verloop, dag- en nachtritme.' Dit staat vaak haaks op wat jongeren nodig hebben. Veel meer bij het COA dan bij Nidos denk ik. Omdat het COA van oudsher een opvanginstelling is, waarin de beheersbaarheid centraal staat, maar nu een doelgroep heeft waarin ze de laatste tien jaar ontdekken van: 'Potverdikkie, daar moeten we allemaal maar agogische instrumenten op zetten.'" (R85, oud-medewerker De Opbouw/Nidos, 1992-2009)

Een aantal professionals wijst er net als deze oud-medewerker van De Opbouw/Nidos op dat het pedagogisch perspectief de afgelopen jaren in de amv-sector wel steeds meer aandacht lijkt te krijgen, maar nog steeds minder dominant is dan het beheersmatigheidsperspectief. Wanneer professionals spreken over dit dominante beheersbaarheidsdenken in de gehele onderzoeksperiode wijzen zij op verschillende negatieve consequenties voor de pedagogische context van de opvang van amv's.

In deze paragraaf beschrijven wij achtereenvolgens zes aspecten van de amv-opvang waarbinnen een perspectief van beheersbaarheid en het pedagogische perspectief met elkaar botsen en negatieve consequenties voor de amv's tot gevolg kunnen hebben. In de eerste plaats gaan we in de op wisselende instroom van (jonge) asielzoekers en de consequenties voor de opvang. In de tweede plaats gaat het over de overplaatsingen van amv's binnen de opvang en in de derde plaats over de grootschaligheid van een deel van de amv-opvang. Daarnaast worden de afschrikkende werking van het asielbeleid dat doorwerkt in het opvangbeleid beschreven. In de vijfde plaats beschrijven we de consequenties van de huisregels, dagstructuur en standaardisering die de opvang beheersbaar moeten maken en houden en tot slot gaan we in op het belang van privacy binnen de opvang.

Groei en krimp

Vanuit het migratierecht hebben alle amv's recht op opvang tot hun achttiende jaar. Voor deze groep moet dan ook altijd opvang geregeld worden. Doordat deze groep amv's in Nederland continu in aantal toeneemt en dan weer afneemt, moeten de opvangorganisaties ook constant meegroeien en krimpen. Dit stelt niet alleen hoge eisen aan het management van de opvang die de kwaliteit van de opvang moet borgen, maar ook aan de professionaliteit van de medewerkers die de amv's opvangen en begeleiden:

"Je bent aan het groeien, krimpen, groeien, krimpen, dat is ook wel onze core business. Wij vinden dat we dat niet slecht doen, alleen weet je ook van dat dit soort schommelingen ook een direct effect hebben op kwaliteit van de opvang. Je hebt bijvoorbeeld te maken met het groeien en krimpen van aantallen asielzoekers die opgevangen moeten worden. Dit betekent ook weer groei en krimp van personeel. Dus waar wij drie jaar [2014, red.] geleden op dik 4000 medewerkers zaten, zitten we nu op een kleine 2000, dus dat betekent dat er dik 2000 in zijn gekomen en ook weer uit zijn gegaan. En een instroom van 2000 medewerkers in een jaar, die na een jaar ook weer zo een beetje vertrokken zijn, dat zegt iets over kwaliteit en dat je

daarmee aan de slag moet zijn om dat continu te bewaken en proberen dat te maximaliseren, etcetera.” (R61, COA-beleidsmedewerker, 1996-heden)

Het maakt het ook lastig om op managementniveau een goede structuur en continuïteit in de opvang in te bouwen en dit op het uitvoerend niveau in teamverband uit te voeren:

“De enorme snelkookpan, de enorme snelheid waarbij de opvang geregeld moest worden. Dat is nooit goed, want een opvangcultuur heeft zijn tijd nodig om eigenlijk op een goede manier tot stand te komen. Een veilige opvangcultuur. En door de hoge druk, neem ik aan dat dat lang niet overal goed is gegaan. Daarvoor moet je ook wat langer met elkaar werken, dus zowel de kinderen en de jongeren als de groepsleiding, die kwamen allemaal tegelijkertijd samen. Zonder dat ze nog wisten wat ze moesten gaan doen. Ja, dat is natuurlijk niet echt een veilige situatie.” (R91, kinder- en jeugdpsycholoog, 2002-heden)

Deze ‘snelkookpan’ zoals bovenstaande kinder- en jeugdpsycholoog het formuleert kan zorgen voor onzekerheid onder de amv’s, omdat zij met heel veel verschillende en wisselende gezichten te maken krijgen:

“De fluctuaties in instroom maakt dat teams weer veranderen. Ik vergeet nooit meer dat een Armeense jongen tegen mij zei: ‘Jezus, je bent mijn tiende contactpersoon.’ Hij was het zo zat weer dat verhaal te moeten vertellen en dan moet ik met jou nou ook weer over mijn problemen gaan praten. Maar je merkt dat dat frustreert. [...] Het is een onderdeel van de werkelijkheid, maar als je het hebt over wat zou geweld doen verminderen, is dat het wel. Zodat je wat dichter op die bewoner en wat meer tijd voor die bewoner kan hebben. Dat dat je core business wordt.” (R56, COA-locatiemanager, 1993-heden)

Meerdere professionals geven aan meer tijd en aandacht te willen steken in de pedagogische ondersteuning van amv’s, maar hier niet voldoende aan toe te komen door de sterke fluctuaties in vluchtelingenstromen die beheerst moeten worden. Groei en krimp leiden volgens enkele professionals ook tot verhuizingen van opvanglocaties of noodoplossingen op bestaande locaties waarbij het pedagogisch perspectief op de tweede plaats komt:

“Maar er zijn voortdurend veranderingen. Wij zijn nu al drie keer verhuisd. Dat legt wel elke keer een druk op je neer. Je moet ook elke keer weer opnieuw beginnen. En hier ook. Hier hebben we niet echt randvoorwaarden voor amv’s. We hebben geen huiskamer voor de jongeren waar ze samen kunnen komen en waar wij eens naar binnen kunnen stappen en gaan zitten om een spelletje te gaan doen of iets. Die hadden wij wel. Maar omdat wij zijn verhuisd, is die er niet meer. [...] De gemeenschappelijke ruimte missen we wel heel erg, want qua bewonerscontact is het nu wel heel minimaal. Dan hebben we het geluk dat we elke dag een schoonmaakcheck doen. We gaan elke dag bij de units langs om te kijken of het schoon is en kunnen afvinken wat wel of niet schoon is. Dan komen we ook door onze POA-units en dan merken we dat ze je bijna claimen om te blijven, zodat ze nog eventjes kunnen kletsen. Dat ze nog hun verhaaltjes kunnen delen zeg maar. Hoe het op school ging, hoe het bij de IND ging. Ze willen toch wel heel erg graag dingen vertellen.” (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-heden)

We zien hier frappant genoeg dat een beheersingsmaatregel, namelijk checken of de woonruimtes goed schoongehouden worden, door de opvangmedewerkers wordt gebruikt om aan amv’s toch nog de pedagogische ondersteuning te bieden die ze als kinderen nodig hebben. Een beleidsmedewerker van het COA geeft aan dat je vooral in tijden van hoge instroom niet toekomt aan pedagogisch verantwoord opvangen en juist vanwege het hoge aantal op te vangen mensen wel moet beheersen:

“Die hele grote instroom in 2015. Wij zijn toen over heel veel grenzen heen gegaan als het gaat om veiligheid en privacy. Maar wij hebben geen één asielzoeker op straat laten slapen. En we hebben dus concessies gedaan aan heel veel basiswaardes van

het COA, omdat we een opdracht hadden van de overheid: Zorg dat er niemand op straat slaapt. Dat is gelukt. Hebben we het goed gedaan? Dat hebben we goed gedaan, maar bewoners hebben dat als een afschuwelijke periode ervaren. Want ze sliepen met een gordijntje ertussen. Mannen en vrouwen door elkaar heen. Dat is voor sommigen een hel geweest. Maar we hebben het wel goed gedaan. Nou ja, met heel veel agressie. Toen zijn er heel veel vechtpartijen geweest. Daar komen wel, daar zijn wel hele grote incidenten geweest.” (R58, COA-beleidsmedewerker, 1992-heden)

De continu groei en krimp van het aantal op te vangen amv's leiden tot een zeer dynamische werk- en leefomgeving die kunnen leiden tot stress, frustraties en onzekerheid onder zowel amv's als professionals, van eerstelijns werkers tot beleidsmedewerkers en locatiemanagers.

Overplaatsingen

Niet alleen de grotere instromen vanuit het buitenland zorgen gedurende de gehele onderzoeksperiode voor een dynamische en onzekere context. Ook de doorstroom naar een volgende opvanglocatie in de asielketen en de uitstroom vanwege terugkeer, illegaliteit of zelfstandigheid na achttien jaar hebben altijd voor veel wisselingen in het bewonersbestand en een versterking van de ervaren dynamiek en onzekerheid gezorgd:

“Morgen hebben we Pietje en overmorgen hebben we Klaasje. Ik bedoel, we hebben nu 45 jongeren, morgen gaan er weer twee of drie weg en overmorgen hebben we er weer drie bij. Dat leidt tot snellere schakeling en wisseling in mensen en dus ook dynamiek. Ik hoef maar net met jou op een kamer te liggen en je loopt 's nachts je dag en nachtritme uit elkaar te halen. Of ik heb herbelevissen en ik wil mijn lampje aan, want ik durf niet zonder lampje te slapen. Dat zijn aspecten die allemaal meewegen.” (R56, COA-locatiemanager, 1993-heden)

Deze overplaatsingen van de ene opvanglocatie naar de andere zijn weer een andere implicatie van zowel de focus op beheersbaarheid binnen de opvang van amv's als het migratierecht. In sommige gevallen is een overplaatsing namelijk een direct gevolg van het migratierecht: amv's verblijven eerst in de centrale ontvangstlocatie in Ter Apel, stromen vervolgens door naar de eerste opvang waar ze hun asielprocedure afwachten en worden als ze een verblijfsstatus krijgen of een negatieve beschikking hebben ontvangen vervolgens overgeplaatst naar de vervolgovang. In sommige gevallen heeft het echter niet te maken met de asielprocedure, maar lijken er andere, voor de amv's onduidelijke of onbegrijpelijke redenen aan de overplaatsing ten grondslag te liggen. Veel (voormalige) amv's geven aan dat bewoners in de opvang niet of nauwelijks werden geïnformeerd over overplaatsingen. Zo geven een aantal (voormalige) amv's aan dat ze over hun eigen overplaatsing niet vooraf zijn ingelicht en/of dat de overplaatsing ook niet door het opvangpersoneel werd toegelicht:

“Nee, je wordt gewoon: ‘Pak je spullen, iemand komt jullie ophalen.’ Hoppakee. En hoe wil je die persoon vragen waar je heen gaat als je zelf geen Nederlands praat.” (R11, 37, M, Congo, G, 1997-1998)

Een andere voormalige amv vertelt dat hij op een ochtend wakker werd en zijn naam op een overplaatsingslijst op een prikbord in de gang zag hangen en toen pas wist dat hij overgeplaatst zou worden, maar niet wist waarom hij naar een andere locatie moest verhuizen. Deze plotselinge overplaatsingen kunnen bij sommige (voormalige) amv's niet alleen het gevoel voeden er als persoon niet toe te doen, maar ook de eerder beschreven onzekerheid die voor een belangrijk deel wordt veroorzaakt door de langdurige en ongewisse uitkomst van de asiel- en gezinsherenigingsprocedures. Volgens sommigen wordt deze onzekerheid nog verder versterkt door dit gebrek aan informatie en communicatie vanuit de bij de procedure en opvang betrokken professionals richting de amv's:

“Maar je weet het ook niet wat je te wachten staat, hè. Het is dat ze de moeite niet nemen om... goed, op dat moment ben je niet belangrijk genoeg... om jou uit te leggen van: ‘Dit is het stappenplan, dit gaan we nu doen en daarna...’ Je wordt

gewoon opgeroepen: 'Jij die cel en jij die cel. En je moet me volgen en gaan slapen.' [...] Je bent sowieso letterlijk een nummertje. Ik zweer het, als ik het toen echt zelf voor het zeggen had, had ik echt liever gehad van zet me gewoon in het vliegtuig terug. Was geen optie, maar ja." (R7, 28, M, Angola, G, 2002)

De vele overplaatsingen waar amv's in de opvang mee te maken hebben en de gebrekkige communicatie hierover vanuit de medewerkers, heeft volgens een aantal professionals een negatieve impact op het gevoel van stabiliteit en veiligheid en de gezondheid en psychische gesteldheid van amv's:

"We weten dat het een negatief effect op de gezondheid heeft. Het heeft effect op het kunnen bouwen aan een leven, aan het sociale systeem en daarbij zijn die overplaatsingen funest. In de zin van dat ze telkens die kinderen weer daaruit losrukken of hun vertrouwen onderdrukken. Je hoort veel dat jongeren eigenlijk bijna niet meer starten met het beginnen van vriendschappen dan wel contact met volwassenen, omdat ze iets hebben van: ja, hoe lang blijf ik hier? Dat soort factoren spelen mee. Maar het zit hem heel erg op die psychosociale context van onrust, afscheid moeten nemen, zelf verplaatst worden dan wel kinderen in je omgeving die verplaatst worden. Continue wisselingen. Dat is bijna een vorm van geweld natuurlijk." (R64, beleidsmedewerker GGD GHOR Nederland, 2001-heden)

Waar sommige professionals wijzen op een verband tussen de overplaatsingen en het gevoel van stabiliteit en veiligheid en de fysieke en psychische gezondheid van amv's, ziet een aantal professionals de overplaatsingen (ook) als één van de oorzaken v geweldsincidenten:

"We hebben in de periode dat we de grote toestroom van vluchtelingen kregen [2015, red.], toen we zagen dat COA de opvang niet aankon van de toestroom van ook amv's, dat kinderen dus heel veel overgeplaatst werden. Soms na vijf dagen al. En dan dus ook een andere jeugdbeschermer kregen. Een andere COA-opvanglocatie, dus een andere Nidos-regio. En we hebben gezien dat in die groep het geweld heel hoog bleef. En we hebben ook gezien dat bijvoorbeeld relocanten, dus die rechtstreeks uit Griekenland komen en daar al hun verblijfsprocedure afgetikt hebben, dus ze weten: 'Oké, ik mag in Nederland blijven. Ik vlieg naar Nederland en ik ga gelijk naar de kleinschalige woonvormen.' Daar hebben we het helemaal niet. Daar hebben we het gewoon niet." (R84, medewerker Nidos, 2010-heden)

Deze overplaatsingen kunnen de onzekerheid verder voeden die amv's mede ervaren door de asielprocedures, eventuele gezinsherenigingsprocedures en het gebrek aan toekomstperspectief. Daarnaast versterken zij het dynamische karakter van de leefomgeving van amv's en de werkomgeving van professionals die mede door de groei en krimp van de aantallen op te vangen amv's is vormgegeven.

Grootschaligheid

De grootschalige opvang van amv's bestaat gedurende de onderzoeksperiode uit een groot aantal opvanglocaties verspreid over heel Nederland waar tientallen mensen in groepsverband worden gehuisvest. Deze grootschalige opvang wordt verzorgd door het COA. Meerdere professionals wijzen op het minder pedagogisch verantwoorde klimaat dat deze grootschaligheid van de opvang van amv's met zich meebrengt. Zij zouden door deze grootschaligheid bijvoorbeeld minder tijd hebben voor persoonlijke aandacht voor de amv's. Zo vergelijkt een oud-opvangmedewerker van het COA de grootschalige opvang die wordt georganiseerd door het COA met de relatief kleinschaligere opvangmodaliteit van een kinderroepgroep (KWG) waar vaak niet meer dan tien tot vijftien jongeren worden opgevangen:

"Ik werk nu ook op een KWG. Geweldig wat je kunt bereiken met zo'n kleine groep. Veel meer interactie, veel meer contact met de jongeren. Daar bij het COA heb je daar gewoon geen tijd voor. Je moet dit, dit, dit en je hebt ook nog eens vijftig jongeren die je moet spreken. [...] Met name de wat kwetsbaardere groep, voor hen

is dat gewoon heel belangrijk. Dat ze gezien worden, dat ze die genegenheid en warmte krijgen.” (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Hoe groter de caseload per medewerker, des te minder tijd er is voor persoonlijk contact waarin de amv's aandacht en genegenheid kunnen worden geboden. De grootte van de opvang heeft daarnaast ook invloed op de mate van beheersbaarheid van groepen mensen. Meerdere professionals geven aan dat een kleinschaligere opvang beter beheersbaarder is en ook nog eens op een pedagogisch verantwoorde manier:

“Bij grootschalig verlies je ook vaak het overzicht. Vaak kom je pas later achter dingen, dus kun je ook niet echt preventief optreden. En waar ik nu bijvoorbeeld zit [KWG, red.], met zes, zeven bewoners, als iemand een scheet laat bij wijze van, weten we meteen welke kamer en wat we moeten doen. Op zo'n grote locatie is het gewoon niet mogelijk.” (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Volgens de gesproken professionals heb je bij minder amv's in de opvang beter zicht op wat er speelt en heb je ook meer tijd voor individuele aandacht voor de amv's in vergelijking met de grootschalige opvang. Een medewerker van het COA erkent het niet-pedagogische klimaat van de grootschalige opvang, maar legt uit waarom deze opvangvorm voor amv's toch nodig blijft:

“Grootschaligheid is niet altijd in het belang van het kind. Dat is vooral in het belang van een stukje flexibiliteit in de keten om die dingen te kunnen doen, om te zorgen dat die jongeren ook door de processen heen kunnen gaan, et cetera, en de keten daarop maximaal ingericht kan worden. Dus je hebt een ketenbelang, je hebt het belang van het kind en er zit een financieel belang onder, et cetera. Nou dat zijn natuurlijk factoren die op elkaar inspelen.” (R61, COA-beleidsmedewerker, 1996-heden)

Naast de flexibiliteit om te kunnen reageren op groei en krimp van de amv-populatie is de grootschalige opvang volgens enkele professionals ook noodzakelijk omdat het goedkoper zou zijn dan meer kleinschalige vormen van opvang:

“Ja, ik kan ook 100.000 vluchtelingen in een kamp gooien en er dan niet meer naar omkijken. Dan heb je er 100.000. Weet je? Dat zegt niets over kwaliteit of hoe we zorg aanbieden of wat dan ook. Kijk, ik denk niet dat dat de bedoeling was binnen het COA, maar ik merkte zelfs dat het COA zelf dat ook niet meer echt onder stoelen of banken steken. Dat het ook gewoon is van: ‘Luister, we hebben niet genoeg geld voor jullie, dus dit is wat jullie kunnen krijgen en meer niet.’” (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Enkele andere professionals zetten hun vraagtekens bij dit financiële voordeel. Volgens hen is de grootschalige opvang juist veel duurder dan kleinschalige opvangsmodaliteiten als de OWG's, KWE's en KWG's.

De gesproken professionals zijn het wel met elkaar eens over de pedagogisch onverantwoorde setting die door de grootschaligheid ontstaat. Uit de gesprekken met zowel de (voormalige) amv's als de verschillende professionals blijkt dat deze niet-agogische omgeving een voedingsbodem vormt voor irritaties en frustraties en hierdoor leidt tot verschillende vormen van geweld en snelle escalatie van fysiek geweld. Dit wordt treffend samengevat door een medewerker van Nidos:

“Grootschalige opvang is allemaal ingericht op beheersen van jongeren, asielzoekers, vluchtelingen, alle nationaliteiten door elkaar, meisjes en jongens. Wat is geweld? Het is ook wat je zelf georganiseerd hebt. Dat is het probleem met de omstandigheden die de situatie maken.” (R81, medewerker Nidos, 1990-heden)

Afschrikking

Het asielbeleid en het beheersbaarheidsperspectief beïnvloeden de manier waarop het opvangsysteem wordt vormgegeven. Naast grootschalige opvangsmodaliteiten, leidt het asielbeleid en het beheersbaarheidsperspectief volgens verschillende professionals ook tot een leefomgeving voor amv's waarin het pedagogisch perspectief op de tweede plaats komt te staan. Zij beschrijven

namelijk een nadruk op restrictief beleid en een sobere inrichting van de opvang om de asielmigratie naar Nederland af te schrikken waar volgens hen in de opvang van jeugdigen de nadruk zou moeten liggen op pedagogische doelen als het bieden van fysieke en emotionele veiligheid en mogelijkheden tot persoonlijke en sociale ontwikkeling. Deze andere nadruk is volgens een deel van de professionals het gevolg van het feit dat amv's onder het migratierecht vallen en niet onder het jeugdrecht. Het migratierecht biedt volgens hen onvoldoende bescherming voor kinderen in vergelijking met het jeugdrecht en ook een ander perspectief op amv's, omdat zij binnen het migratierecht worden gezien als vreemdelingen en binnen het jeugdrecht als kinderen. Dit andere perspectief levert volgens verschillende professionals een aantal negatieve consequenties op voor kinderen. Zo stellen twee medewerkers van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (R68 en R69) bijvoorbeeld dat ze het idee hebben dat jongeren die in aanmerking komen voor reguliere jeugdzorg alle hulp en ondersteuning krijgen en als hulpbehoevend worden gezien, omdat hier het pedagogisch perspectief dominant is. Bij de zorg voor amv's is volgens hen echter een restrictieve blik dominant en worden deze jongeren graag gezien als veerkrachtige en sterke jongeren die vooral hulp moeten krijgen om snel zelfstandig te worden om straks terug te keren naar het land van herkomst of vanaf hun achttiende jaar in Nederland op eigen voeten te kunnen staan.

Medewerkers van Nidos en het COA geven aan een pedagogische blik te hanteren of te willen hanteren in hun werkzaamheden richting amv's, maar zeggen hierin te worden belemmerd door de overheid en het politieke en maatschappelijke klimaat die meer vragen om restrictie, afschrikking en soberheid:

"Wij zien de kinderen als kind. Laten we daar helder over zijn, niet als vreemdeling. De IND [Immigratie- en Naturalisatiedienst, red.] ziet ze natuurlijk als vreemdeling. Vind ik ook heel logisch trouwens, worden ze voor aangesteld, enzovoorts. Maar de politiek en de maatschappij, daar ligt het al wat moeilijk, hè? En de tendens in de politiek is natuurlijk best wel van: we moeten ze vooral als vreemdeling zien en niet als kinderen. Want ja, als je er allemaal zo goed voor gaat zorgen en een ander land ziet ze allemaal als vreemdeling, dan komen ze wel naar ons, hè. Wie het het beste doet, is namelijk de loser. Dan komen ze allemaal naar jou toe. Dat heb ik ook gezien met dat beleid van ons dat zo mooi was, dat we echt zo goed voor kinderen zorgden, maar wat niet meer mocht, want er kwamen er te veel naar Nederland." (R81, medewerker Nidos, 1990-heden)

"Je kunt wel eens ambities hebben die verder gaan dan de opdracht die je hebt, verder gaan dan de middelen die tot je beschikking zijn gesteld. Je bent toch een organisatie die in opdracht van, in dit geval Veiligheid & Justitie, functioneert, dus heb je ook te maken met de politieke kleur en de richting die dat opgaat. [...] En dan kun je wel ambities hebben en wellicht wel van dat je denkt van: joh, in het belang van het kind zou je toch wat andere keuzes moeten maken, maar dat is dan meer een persoonlijke benadering die je daarin zou willen zien, dan dat je dat vanuit de opdrachtkant in kunt richten. Maar als organisatie probeer je wel daarin de grens op te zoeken waar nodig om wel absoluut vanuit het belang van het kind dingen te doen." (R61, COA-beleidsmedewerker, 1996-heden)

Meerdere professionals, verspreid over de onderzoeksperiode, zeggen een dergelijke nadruk op afschrikking te merken in de opvang van amv's en beschrijven hoe zij daar voor zichzelf mee om proberen te gaan. Zo beschrijft een oud-medewerker van De Opbouw/Nidos de AMA-campussen in Vught en Deelen (2002-2004) als voorbeeld van het proberen af te breken van de aanzuigende werking van het Nederlandse asielbeleid op vluchtelingen:

"Vught en Deelen. Hekken optrekken. Een opvang waarvan iedereen zou zeggen van: 'Nou, als je naar Nederland komt, dan kom je in dat hek terecht.' Dat heeft geholpen, want daarna zakte die instroom. Maar dan sluit je mensen op en maak je de opvang dus zo dat er niemand komt. Je wil je werk zo goed mogelijk doen, de beste omstandigheden, de meeste aandacht en toewijding, terwijl de opdrachtgevers eigenlijk willen dat je er een rotzooitje van maakt. Dat het een puinbak is. Dat het er

niet uit ziet, want dan komen er minder. Dus elke keer als jij zegt van: 'Nou, ik moet mijn werk goed doen.' Dat je al die voorzieningen wilt treffen. Dan stuit je altijd op een muur. We weten dat als we het mooi maken, dan komen er nog meer." (R85, oud-medewerker De Opbouw/Nidos, 1992-2009)

Dit afschrikingsdoel wordt niet alleen vormgegeven in een sobere opvang, bestaande uit weinig of slechte voorzieningen voor amv's of een hoge werkdruk en caseload voor opvangmedewerkers, waarin pedagogische doelen naar de achtergrond verdwijnen. Het wordt volgens sommige professionals ook vormgegeven door het opzettelijk lang laten duren of vertragen van asiel- en gezinsherenigingprocedures. Een medewerker van Nidos stelt dit en beschrijft ook de impact die de uitwerking van een dergelijk afschrikingsdoel heeft op amv's in de opvang:

"Bij de gezinshereniging zie je het heel goed. Dat het vertraagd is om de afschrikkende werking. En wij zien hoe jongeren daaronder lijden. Enorm. Twee jaar zonder je ouders terwijl de verwachting was toen je alleen op het bootje ging of met die oom, dat het een half jaar zou zijn. Daar zie je kinderen echt onder verpieteren. Verdrukt worden, ja. Dat vind ik echt heel sneu. Slecht. Want dat gaat echt voorbij aan het belang van de kinderen. [...] Dus ik vind wel dat je, dus dan zeg je niet 'in de ontwikkeling bedreigd', maar in de ontwikkeling beschadigd '." (R84, medewerker Nidos, 2010-heden)

Op deze wijze draagt de als noodzakelijk geachte afschrikwekkende werking in de opvang van amv's bij aan een klimaat in de opvang waarin restricties en soberheid een prominente rol innemen en bij de bewoners vooral leiden tot irritaties en frustraties. Het afschrikingsdoel dat professionals herkennen in het Nederlandse asielbeleid en waarvan zij de doorwerking zien in de opvang van amv's, staat daarmee een verdergaande professionalisering met meer aandacht voor de noden van kinderen en jongvolwassenen in de weg.

Huisregels, dagstructuur en standaardisering

Een ander mechanisme dat ten doel heeft om (grote) groepen mensen binnen een bepaalde setting te kunnen beheersen, is het instellen van huisregels.⁸ Met deze regels wordt beoogd het samenleven van de mensen in de setting te kunnen ordenen en de doelen van de organisatie na te kunnen streven. Deze huisregels worden door sommige (voormalige) amv's ervaren als verregaande beperkingen van hun autonomie en vrijheid. Meerdere amv's vertellen over een aantal huisregels die volgens hen bijna 24 uur per dag en zeven dagen per week hun vrijheid en autonomie beperken. Ze noemen bijvoorbeeld de dagelijkse structuur waaraan ze zich moeten houden, de meldplicht waarbij ze zich op bepaalde momenten van de dag op specifieke plekken moeten melden als vrijheidsbeperking en de regel dat wanneer zij de opvanglocatie verlaten, zij dit moeten melden of laten registreren:

"They wake us up in the morning, and then we go for food at a particular time. So if you are not there, that is the end of it. We got like breakfast and we got like dinner somewhere after school. So, if you not here at this time to pick up your own food, you will go the day without eating food. [...] There are rules, for example like you have to be at nine o'clock in your room. If you are not there at nine o'clock, you are not going to have a food ticket the next day. Because they give you on the previous day the ticket for the next day, understand?. [...] And when you are going out, you have to register. You leave your card with the security, before going out." (R15, 33, M, Sierra Leone, G, 2001)

Deze vrijheidsbeperkende huisregels kunnen irritaties en frustraties opwekken, maar ook spanning en stress. Dit omdat deze regels worden beheerst met maatregelen, zoals het inhouden van financiële verstrekkingen of een maaltijdbon voor de volgende dag, zoals de amv in het vorenstaande citaat beschrijft.

⁸ Zie bijlage 2 voor de COA-huisregels.

Een aantal (voormalige) amv's zegt zich door deze huisregels gevangen te voelen of vergelijkt de opvang hierdoor met een gevangenis:

"In Ter Apel, you are, I mean, if you look at the definition of being in prison. I think. I don't think I hesitate to say that I was in prison. Because I did not even have the freedom to go outside. I go to sleep, they wake me up when they want to wake me up. So everything was like being in prison." (R4, 33, M, Sierra Leone, G, 1999)

In bepaalde opvangvormen uit de onderzoeksperiode gaat het beknotten van de bewegingsvrijheid vanuit het idee van beheersbaarheid, iedereen moet zijn functie vervullen en zijn rol kennen binnen de institutie, verder dan huisregels als het op tijd eten, binnen zijn, slapen en melden. Het merendeel van de professionals noemen de AMA-campussen van Vught en Deelen als exemplarisch voor huisregels die worden opgelegd vanuit het idee van beheersbaarheid en verder gaan dan het bieden van een goede dagstructuur aan jongeren:

"En er waren hele strenge huisregels. [...] Spijkerbroeken met rode truien, want ze hadden zo'n rooky periode en als je je dan goed gedroeg, dan kon je een stukje opklimmen en dan kreeg je andere kleren en allerlei faciliteiten. Dus dat is heel strikt. Een haast militair systeem, waarvan je denkt van: ja, moet je zo met jongeren omgaan? Er was een ijzeren hek met bewaking. Formeel was het geen vrijheidsontneming, maar in de praktijk kwam het daar wel op neer. [...] Maar er werd steeds zo'n pedagogisch sausje over heen gegooid. Dat je zegt van het is voor hun eigen veiligheid dat ze niet zomaar naar de stad mogen en ze zijn vreemd in dit land en weet je wel?" (R92, oud-medewerker Vluchtelingenwerk Nederland, 2009-heden)

Deze huisregels worden door sommige professionals uitgelegd als een 'pedagogisch sausje' dat over beheersbaarheidsmechanismen wordt gegooid, waar anderen aangeven dat dergelijke huisregels en dagstructuur noodzakelijk zijn in de opvoeding van kinderen. Dit opvoeden door middel van het opleggen en hanteren van huisregels werkt volgens sommige professionals echter soms averechts in het geval van amv's, omdat sommigen kampen met trauma's en psychische problemen, de gewoonten en gebruiken die zij vanuit hun land van herkomst hebben meegenomen haaks staan op deze huisregels of omdat veel van hen zelfstandigheid, autonomie en onafhankelijkheid gewend zouden zijn:

"Het zijn jongeren van 15 tot en met 17 jaar. Maar qua gedrag zijn zij natuurlijk volwassen. Zij zijn inderdaad zelfstandig, zijn vaak al jaren op reis. Hebben voor zichzelf leren zorgen. Misschien niet altijd op een goede manier. Maar de manier waarop wij ze begeleiding bieden, wij willen ze nog opvoeden. En dat botst. Dat merken wij ook." (R57, COA-locatiemanager, 2012-heden)

Meerdere professionals vertellen ons over 'botsingen' of 'ruzies' als gevolg van het opleggen en proberen na te leven van deze huisregels of dagstructuur:

"Dat vertaalt zich gewoon in hele primaire emoties. Ik bedoel het feit alleen al dat een medewerker zegt dat je niet mag roken op de kamer, kan bij sommige jongeren een enorme explosie veroorzaken. Alleen al het feit dat ze dus aan banden worden gelegd in hun gedrag." (R58, COA-beleidsmedewerker, 1992-heden)

"Om acht uur is de keuken dicht, dan mag je niets meer eten en drinken. En jij mag geen eten naar jouw kamer brengen voor 's nachts, als je honger krijgt. Op sommige dagen maakten mensen [amv's, red.] daarom ruzie met hen [opvangmedewerkers, red.]. Ze zeggen: 'Ja, ik werd wakker en ik heb honger, ik moet eten!' Ja, dat waren geen goede regels." (R33, 18, M, Irak, 2015-2016)

Veel professionals geven aan dat in de laatste jaren van de onderzoeksperiode langzamerhand tot hen is doorgedrongen dat het opleggen en streng naleven van huisregels niet of juist averechts werkt. Een aantal van deze professionals op beleids- en managementniveau vertelt ons dan ook dat zij locatiemanagers en opvangmedewerkers tegenwoordig wijzen op de contraproductiviteit van 'opgelegde' en 'strenge' huisregels en hen adviseren deze samen met de bewoners op te stellen,

juist om deze contraproductiviteit en hiermee gepaard gaande irritaties, frustraties, spanningen en conflicten weg te nemen:

"De huisregels zijn toch opgesteld vanuit beheersing: Hoe zorgen we dat die groep zich toch een beetje netjes gedraagt? Dat is niet hoe een amv zich erkend voelt van: ik ben nu hier en ik word gezien en ik mag hier een toekomst gaan bouwen. [...] Je moet kinderen invloed geven op de huisregels. We maken samen met kinderen huisregels, want we weten dat dit een bron van frustraties is. Of het nou over eten gaat, over geld, over hoe laat de keuken dicht moet. Dus wij zijn voorstander van kinderen agency geven op hun eigen leven. Als je samen met kinderen regels maakt, zullen ze de regels beter naleven." (R84, medewerker Nidos, 2010-heden)

Niet alleen de huisregels kunnen als beperking van de vrijheid of autonomie worden ervaren. Ook het feit dat andere mensen beslissen over de invulling van jouw dagelijkse bezigheden en leven, wordt door sommigen als een inperking van hun autonomie ervaren:

"Altijd maar controle, man. Als je in jouw kamer ben, gaan ze kloppen en zeggen van: 'Wat ben je aan het doen?' Ik zeg: 'Ja, ik ben iets aan het doen.' Schrijven of lezen. 'Ah, oké, oké.' 'Kun je voor mij even naar beneden komen? Ik zeg: 'Nee, ik heb geen zin.' 'Waarom heb je geen zin, je kan toch met mensen in de woonkamer TV kijken?' Ik zeg: 'Ik heb geen zin.' Ze zeggen: 'Nee, je moet zin hebben. Dus je moet wel.'" (R19, 28, M, Angola, G, 1997-1998)

Een andere inperking van de autonomie van amv's die veelvuldig wordt genoemd door zowel (voormalige) amv's als medewerkers, is dat andere mensen beslissen wat ze moeten eten. Bij de opvang van grote en kleinere groepen mensen speelt voeding uiteraard een belangrijk rol: mensen moeten eten en drinken. Volledige autonomie op het terrein van voeding en het bereiden van het eten voor de bewoners zou de beheersbaarheid, leefbaarheid en veiligheid van de opvang onder druk kunnen zetten. Vaak wordt er dan ook in de opvang gebruik gemaakt van gestandaardiseerde maaltijden met een beperkte keuzevrijheid. Het is ook deze beheersbaarheid die onder de amv's op allerlei manieren wrevel en frustratie oproept en bijdraagt aan het gevoel dat je er als individu met andere eetbehoeften niet toe te doen:

"Ah, it was terrible. The food was terrible. First of all, like I said, it was cultural shock. [...] I'm used to something different. And the food they were giving me back then, I was just not used to the food, so it was terrible." (R4, 33, M, Sierra Leone, G, 1999)

In sommige gevallen speelt de religie van de amv een rol in de eetbehoefte en in het gevoel niet gezien en gehoord te worden. Zo beschrijft een oud-medewerker van het COA (R53) hoe een groep Eritreeërs tijdens de Christelijke vastenperiode voeding kreeg voorgeschoteld die niet strookte met hun vastendieet of klagen enkele islamitische amv's over het geserveerd krijgen van niet-halal voeding.

Deze voorbeelden over etensbehoeften kunnen door buitenstaanders worden afgedaan als het geklaag en gezeur van mensen met weinig respect voor de opvang en de medewerkers aldaar. Belangrijker dan het ogenschijnlijke 'geklaag', of neutraler, deze verhalen van de amv's over hun eten, is de boodschap die achter de vele verhalen schuil gaat. De verhalen verwijzen enerzijds naar de afwezigheid van autonomie en het ontbreken van de regie over hun eigen leven op een belangrijk terrein van voeding en anderzijds gaan deze verhalen over het gevoel er als individu met je individuele wensen en voorkeuren niet toe te doen.

Het in deze paragraaf beschreven opleggen van huisregels en het beperken van de autonomie van mensen gebeurt vanuit de beheersbaarheidsgedachte om groepen mensen in een bepaalde setting zonder problemen te kunnen opvangen en met elkaar te kunnen laten samenleven. Uit de interviews met amv's en professionals komt naar voren dat deze beperking van vrijheid en autonomie die hiermee gepaard gaat een volgende voedingsbodem voor irritaties, frustraties, spanningen, conflicten en geweld zijn en hiermee een belangrijk deel vormen van de context van de opvang van amv's in Nederland.

Gebrek aan privacy

Een andere implicatie van het beheersen van groepen mensen op een klein oppervlakte en een volgende bron van irritatie, frustratie, spanningen en conflicten is een gebrek aan privacy. Meerdere (voormalige) amv's geven in de gesprekken aan geen privacy te hebben ervaren in de verschillende opvangvormen. Zo stelt R15 bijvoorbeeld dat het toilet de enige plek was waar hij privacy had:

"If you go to the toilet and close your door, you are alone, that is private. If you go to the bathroom to take a bath, it is an open place, so there is no privacy. The rooms also, there is no privacy. It's just like a big living room. No privacy. Just think about that. Privacy is low." (R15, 33, M, Sierra Leone, G, 2001)

Verschillende (voormalige) amv's geven net als deze jongeman aan dat ze ook op de eigen slaapkamer geen privacy hadden, omdat ze de kamer met anderen, soms wel tien man moesten delen. Amv's die wel over een eigen kamer beschikten, geven echter aan dat ook zij geen privacy hadden, omdat de medewerkers ieder moment hun kamer konden binnenlopen. Zo vertelt een Syrische jongeman over een door hem ervaren inbreuk van zijn privacy door een opvangmedewerker die hem kwam wekken voor school:

"He came to my room while I was sleeping. It was like seven in the morning or something so he started knocking on the door. I don't know if I said yes or something, but I was sleeping. [...] So he came in, opened the door and shouted at me or something and he pushed me 'get up, get up' and shouted. And then he went and closed the door very hard. And I was mad, so I ran after him, like: 'Why did you do that?' Like: 'What the fuck, like why you doing that? Maybe I am doing something in my room. You cannot just go in my room.' They have keys for all the rooms. I didn't like that. No privacy or something. They tell us there, you have privacy, you have your own room, but then he just opens it and goes in." (R24, 20, M, Syrië, G, 2015-2017)

Sommige respondenten geven aan dat opvangmedewerkers, ook wanneer de amv's zelf niet aanwezig waren, zonder instemming hun kamers betraden en deze vorm van toezicht ook als een inbreuk op hun privacy zagen:

"Ja, er komen mensen jouw kamer binnen, want ze hebben wel de sleutel van de kamer. In het Opbouwhuis [KWE, red.] was dat zo en op het OC [opvangcentrum, red.] ook. Je mag daar niet drinken, dus misschien gaan zij daar controleren of jij alcohol hebt of dingen gebruikte." (R18, 34, M, Angola, G, 1999)

Andere (voormalige) amv's beschrijven ook andere vormen van toezicht door de opvangmedewerkers als privacy het onderwerp van gesprek is. Zo geeft een aantal aan dat ze de hele dag onder toezicht van de opvangmedewerkers stonden:

"De mentoren willen eigenlijk echt alles weten en zo. Echt alles, alles. Over jouw familie, over jouw vrienden, wat er overdag gebeurt, in de ochtend. Want ze moeten echt alles registreren en moeten echt alles weten. En ze vragen het niet, zeg maar, maar ze observeren. Ze zijn allemaal aan het observeren. Ik heb dat gezien." (R9, 18, M, Syrië, G, 2014-2015)

Het asielbeleid en de beheersbaarheidsmechanismen en -processen die hieruit voortvloeien hebben, zoals we in deze paragraaf hebben kunnen lezen, een grote invloed op het dagelijkse leven van de amv's in de opvang. Waar asielprocedures blijkens de dataverzameling onlosmakelijk verbonden zijn met een zekere mate van stress, angst en onzekerheid, blijkt de beheersbaarheid van groepen mensen die in eenzelfde setting beheerst moeten worden, samen te gaan met gevoelens van beperking van vrijheid en autonomie, irritaties, frustraties, spanning en conflicten. Deze gevoelens, emoties, spanningen en conflicten scheppen op hun beurt weer een context waarin geweld gemakkelijk kan gedijen.

Geweld en trauma's in het verleden: de context van de persoonlijke achtergrond (microniveau)

Een derde factor die een belangrijke rol speelt in de opvang van amv's en interacteert met de invloeden van het migratierecht en het beheersbaarheidsperspectief is de migratieachtergrond van de amv's. Deze migratiecontext is net als de invloed van het migratierecht uniek voor amv's in vergelijking met andere kinderen in de Nederlandse jeugdzorg. Deze context kenmerkt zich vooral door: de ervaringen met geweld in het herkomstland, negatieve ervaringen tijdens de reis naar Nederland, de aankomst in een onbekende omgeving, de zelfstandigheid en onafhankelijkheid van amv's en de verwachtingen die zij hebben van bepaalde professionals. Dit zorgt dan ook voor een laatste specifieke dynamiek en context in de opvang waarin geweld zich sneller voordoet.

Een meerderheid van de amv's heeft voordat zij in Nederland aankomen geweldservaringen opgedaan in het land van herkomst of tijdens de reis. Zij zijn vaak gevlucht uit conflictsituaties of hebben onder erbarmelijke omstandigheden hun reis naar Nederland afgelegd. Een verleden van geweldservaringen leidt er volgens sommige professionals toe dat sommige (voormalige) amv's sneller overgaan tot het toepassen van geweld, omdat de drempel hiertoe verlaagd is:

"Als je al komt uit een gewelddadig verleden of je bent grootgebracht met een geweer in je hand, dan is die stap ook niet zo groot. Die hakken er snel op in, dat is gewoon een kwestie van overleven. Die gebruiken eerder hun vuisten dan hun verstand." (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

De ernst van het geweld dat door deze doelgroep wordt toegepast is volgens sommige professionals door de geweldservaringen in het verleden ook anders dan ze gewend zijn van jeugdigen in Nederland:

"Wat deze jongeren hebben meegemaakt wil niet zeggen dat ze agressiever zijn of sneller vechten. Maar als ze vechten, zijn er minder grenzen. Als jij in Libië op straat hebt overleefd, dan sla je niet om een boodschap af te geven. Je slaat zodat iemand niet meer opstaat, want dat voorkomt dat iemand terugslaat. Nu ga ik heel kort door de bocht, want het is niet zo dat het merendeel van de populatie zo reageert." (R83, medewerker Nidos, 1995-heden)

In het bijzonder wordt gewezen op de mate en uitvoering van geweld door kindsoldaten, die vooral in het begin van de onderzoeksperiode Nederland binnenkwamen. Zij zouden als daders en soms ook als slachtoffers geweldservaringen hebben opgedaan in het land van herkomst en deze ervaringen mee hebben genomen naar de opvang:

"Een jaar of vijftien geleden, kwamen er heel veel Afrikaanse jongeren, kindsoldaten in de opvang. Die getraind zijn in heel veel guerrilla-achtige tactieken. Die worden toegepast op de locaties. Dan wordt daar een brandje gesticht, waardoor iedereen, alle medewerkers daar naartoe moeten rennen en daar [wijst de andere kant op, red.] gebeurt iets waar je liever bij had geweest." (R61, COA-beleidsmedewerker, 1996-heden)

Een belangrijk deel van de amv's heeft niet alleen negatieve ervaringen opgedaan in het herkomstland, maar ook tijdens de reis naar Nederland. Deze negatieve ervaringen zijn volgens een medewerker van Nidos voor de gemiddelde Nederlander moeilijk te bevatten:

"De meesten hebben erbarmelijke omstandigheden achter de rug: langdurig opgesloten geweest, verkrachtingen gehad of moeten zien van anderen, honger gehad, dwangarbeid en dan enorme zorgen over de familie, mensen dood zien gaan, zelf de dood van dichtbij gezien, je weet niet of je dat bootje overleeft. Zo'n enorme impact, dat wij dat niet snappen, want we hebben het veel te goed. Het staat zo ver van ons bed, dat we echt moeite hebben om het te snappen." (R84, medewerker Nidos, 2010-heden)

Een specifiek deel van de amv's komt niet uit conflictgebieden, maar uit zogenaamde 'veilige landen'. Deze jongeren zijn echter wel vaak al jarenlang zonder ouderlijk gezag op reis door verschillende landen in Europa. Dit maakt het werken met deze groep jongeren volgens een aantal professionals nog lastiger:

"Ze komen hier gewoon om weer even een feestje te hebben. Of hoe ze het zelf ook noemen: een road trip. En als ze hier dan niet meer mogen zijn, dan gaan ze gewoon weer naar het volgende land. Je kunt gewoon zien dat zij voortdurend op straat zwerven. Ze zijn dan ook dat normale contact met mensen of überhaupt positief contact niet meer gewend. Want als je wel een keer een gewoon gesprek met ze aanknoopt, dan zie je eigenlijk dat ze dat best kunnen, maar dat ze er ook heel ongemakkelijk in zijn. Dat zijn ze niet gewend dat iemand interesse in ze toont. Dus ik denk dat je ook wel gevormd wordt door wat je allemaal meemaakt onderweg, of dat nou wel of niet je keuze is." (R52, COA-opvangmedewerker, 2013-heden)

Een achtergrond die alle amv's uiteraard met elkaar gemeen hebben, is het moeten leven zonder ouders en dat beïnvloedt hun leven in Nederland:

"Ik ben al vanaf mijn vijfde [zonder ouders, red.], ja, als je vijf bent wil je toch liever bij je ouders blijven. Wil je niet met, ook al is het een neef of familie, ja, wil je toch bij je ouders blijven. Omdat je daar weg bent bij je ouders, krijg je toch wel een soort, hoe noem je dat, een soort traumatische belevenis in je van 'hé, heb ik iets verkeerd gedaan of willen mijn ouders mij niet?' Ja, als kind begrijp je niet de reden, de daadwerkelijke reden. Dat komt pas later als je wat ouder bent." (R13, 31, M, Angola, K/G, 1992-2005)

Na de vlucht uit het herkomstland en de vaak lange en erbarmelijke reis worden velen van hen bij aankomst in Nederland eerst opgevangen in grootschalige opvangvormen. Een aantal professionals beschrijft deze aankomst van amv's in Nederland als een kwetsbare periode. Het zijn kinderen die zonder hun ouders aankomen in een nieuw land waarin ze in de eerste dagen met veel verschillende gezichten te maken hebben, zoals van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de Afdeling Vreemdelingenpolitie, Identificatie en Mensenhandel (AVIM), Nidos, opvangouders, het COA, Vluchtelingenwerk Nederland (VWN) en de GGD:

"I was like in a shock in fact, because I came from a war-torn country, I lost my parents. Just think about that. I was still thinking about the war, still thinking about what has happened before coming to this place. At that time, I had a lot of things to worry about. About what story do I have to give to these people. I was not thinking about the story at all. I came here for asylum. You just take me and bring me to some place safe. But I was like: Oh, what is this? A lot of interviews." (R15, 33, M, Sierra Leone, G, 2001)

Daarnaast moeten ze al meteen hun leefruimte delen met voor hen onbekende mensen. Hun traumatische verleden, de onzekerheid over achtergebleven of verspreid geraakte familieleden en alle nieuwe indrukken en ervaringen, zouden er volgens sommige professionals toe kunnen leiden dat amv's zichzelf afzonderen van hun omgeving of elkaar in negatieve zin opzoeken:

"In de eerste opvang komt er ook een relatieve rustperiode na al dat gereis. Dus ik kan me ook voorstellen, dan gaat daar ook iets gebeuren in dat hoofd. En dan zit je met z'n achten op een kamer. Verschillende culturen, verschillende gebruiken. Spanning van een procedure. Trauma's. Ik denk dat het in die zin, valt het mij nog wel mee. Als ik dat allemaal zo benoem, dan denk ik van: goh, dan is het echt nog wel rustig. Er gebeurt best nog wel wat. Maar als je alle ingrediënten bekijkt die het heeft..." (R56, COA-locatiemanager, 1993-heden)

Doordat amv's voordat ze in Nederland aankomen reeds veel hebben meegemaakt in het land van herkomst en tijdens de reis en ook lange tijd zonder hun ouders hebben geleefd en dus lang voor zichzelf hebben moeten zorgen, zijn ze volgens veel professionals vaak heel zelfstandig en onafhankelijk en volwassener dan hun Nederlandse leeftijdsgenoten. Deze zelfstandigheid leidt in de opvang soms echter tot spanningen en conflicten met opvangmedewerkers en andere hulpverleners:

"Het is moeilijk inschatten op welk niveau je moet levelen met deze jongens. Soms zijn ze heel kinderlijk nog, dan willen ze eigenlijk alleen maar een beetje liefde en

aandacht en soms zijn het grote boze mannen die helemaal niets van niemand accepteren.” (R66, GGD-jeugdarts, 2010-heden)

Het ‘niets van iemand accepteren’ heeft volgens veel professionals vooral te maken met de huisregels die in de opvang gelden. De huisregels, die zoals we eerder zagen vrijheidsbeperkend zijn, botsen vaak met deze zelfstandigheid en onafhankelijk die veel amv’s zichzelf voor en tijdens de migratie hebben eigen gemaakt:

“In de huisregels staat geen gebruik van alcohol en drugs. Nou, ik kan je vertellen, er wordt veel alcohol gedronken door de jongeren. Hoe ga je daarmee om? Geen alcohol. Inleveren. Ja, weer een conflict, incident. Daar zitten ze helemaal niet op te wachten. Ze trekken al jaren rond binnen Europa of hebben via de zee tochten gemaakt en al jaren niks meer met een volwassene te maken gehad. En dan kom jij en ga je ze ineens vertellen dat ze niet meer mogen roken of drinken: ‘Donder op!’ Ja, lastig.” (R61, COA-beleidsmedewerker, 1996-heden)

Ook het opleggen van een dagstructuur leidt volgens een aantal professionals tot incidenten binnen de opvang, omdat ze het stramien van een leven in een opvanggezin of –huis waarin je rekening moet houden met anderen en waar mensen aanwezig zijn die jouw bewegings- en keuzevrijheid beperken, niet (meer) gewend zijn. Bovendien zien volgens een aantal professionals veel van deze amv’s de opvangmedewerkers, Nidos-voogden en andere hulpverleners meer als zogenaamde ‘fixers’:

“Deze jongeren komen uit een cultuur waarin bureaucratie niet bestaat. Niet in de vorm zoals wij hem hier kennen, namelijk dat je hier A zegt en je weet niet hoe lang het duurt, maar er komt dan vanzelf B en C en D; heb je helemaal geen invloed op. Bureaucratie. Deze jongeren komen uit een cultuur waar het een kwestie is van je hebt een contactpersoon en die moet voor je gaan lopen, die moet je onder druk zetten, die moet je betalen. En druk kan van alles zijn, hè. Dat kan geweld zijn, dat kan doordringen van de verschrikkelijke ernst van deze situatie, enzovoorts. Dat passen die jongeren op de voogd toe. Want ja, wij zijn toch ‘de fixers’. Wij hebben veel macht, bepalen waar je woont, we kunnen wel zeggen: ‘Dat gaat niet door.’ We kunnen ineens helpen: ‘DTV [Dienst Terugkeer & Vertrek, red.] wil je uitzetten, ja, maar dat gaat even niet gebeuren, want DTV, wat ben je nou aan het doen?’ Dat weten ze ook. Dus wij zijn de fixers: ‘Jij moet dit voor mij fixen. Je bent toch een fixers?’ Andere jongeren zeggen: ‘Ik weiger gewoon naar school toe te gaan. De voogd vindt het zo belangrijk dat ik naar school ga. Moet ie eens wat harder voor me werken, ik ga gewoon niet naar school.’ Want hij denkt: daar pak ik hem mee, daar reageert hij altijd op. Als ik niet naar school ga, moet je eens kijken, is ie er meteen: ‘Als ik je toch even spreek, hoe gaat het met mijn gezinshereniging?’” (R81, medewerker Nidos, 1990-heden)

Dergelijke beelden bij de medewerkers zorgt dan ook voor veel frictie tussen sommige amv’s en de professionals die met hen werken.

Het traumatische en/of gewelddadige verleden, de nieuwe indrukken bij aankomst, de zelfstandigheid en vrijheid die amv’s lange tijd gewend zijn geweest en verkeerde verwachtingen van opvangmedewerkers en hulpverleners leiden samen met de in de vorige paragrafen besproken ervaren negatieve gevoelens en emoties met betrekking tot de asielprocedure en de beheersbaarheidsmechanismen tot spanningen en conflicten die gezamenlijk een voedingsbodem vormen voor geweldsincidenten.

Een belangrijk onderdeel van de persoonlijke achtergrond van een deel van de amv’s betreft de alcohol en drugsverslaving en de psychische problematiek waar zij mee worstelen. Deze problematiek kan een consequentie van de migratieachtergrond van amv’s zijn en dan vooral de negatieve ervaringen die amv’s in het land van herkomst en tijdens de reis hebben opgedaan. De psychische en verslavingsproblematiek kan ook het resultaat zijn van de negatieve ervaringen uit het heden, namelijk de stress, angst, frustraties en onzekerheid die zij ervaren door het migratierecht, asielbeleid en het beheersbaarheidsperspectief binnen het opvangsysteem. Deze

psychische problemen en verslavingsproblematiek geven afzonderlijk of samen een nieuwe impuls aan het geweld dat plaatsvindt in de opvang.

Zowel (voormalige) amv's als professionals wijzen ons op de trauma's en psychische problematiek die hun oorsprong vinden in het verliezen van (het contact met) de ouders en/of de negatieve ervaringen die men in het herkomstland en tijdens de reis heeft opgedaan. Zo vertelt een amv over zijn eigen trauma en hoe dit hem tijdens de opvang constant bezig hield:

"Verdriet is er altijd. Nadenken, nadenken en je trauma achterna lopen. Die trauma blijft komen tussendoor. Dat je gewoon in de avond niet meer kan slapen. Slapeloosheid. Die herinneringen allemaal, weet je, die komen sowieso naar boven. En die details, ja, dat komt allemaal weer naar boven. De helft van de tijd ja, dan gaat het niet meer snel en gemakkelijk uit je hoofd. Dat blijft gewoon nog even in je hoofd." (R11, 37, M, Congo, G)

Deze trauma's en andere psychische problematiek zijn volgens een aantal (voormalige) amv's en professionals een van de belangrijke oorzaken voor geweld in de opvang:

"Er was een heel klein probleem. Het had iets met de afstandsbediening van de televisie te maken. De ene wou een programma kijken en de ander vond het niets en daar ontstond dus die ruzie uit. En ja, je weet, mensen die uit die oorlog komen, dus traumatische dingen hebben meegemaakt, dat speelt ook mee, waardoor ze heel gevoelig zijn voor zulke dingen, om dan gelijk naar messen te grijpen. Toen kwam de politie noem maar op." (R27, 34, M, Congo, G, 1998-1999)

Een aantal (voormalige) amv's en professionals geeft aan dat trauma's en andere psychische problematiek ook kunnen ontstaan tijdens de opvang. Zij wijzen dan op de stress, angst, frustraties en onzekerheid die zij door de asielpprocedure beleven, het onzekere toekomstperspectief dat hiermee gepaard gaat en de opvang an sich die een traumatische werking op jongeren zouden hebben:

"Dat totale gebrek aan toekomstperspectief is natuurlijk ontzettend slecht voor hun psychische gezondheid, want je ziet vaak dat ze bij GGZ lopen om psychische hulp te krijgen, vaak totaal gelinkt aan dat gebrek aan toekomstperspectief en angst voor terugkeer. Dus je kunt dat niet los zien van dat gebrek aan perspectief. Maar ook de opvang waar je in wordt gestopt en waar je ook na je achttiende op straat wordt gezet." (R62, medewerker Defence for Children, 2009-heden)

Deze trauma's en andere psychische problematiek krijgen volgens een aantal professionals niet genoeg aandacht binnen de opvang van amv's, waardoor deze voedingsbodem voor geweldsincidenten blijft bestaan. Zo wordt bijvoorbeeld de psychische hulpverlening aan amv's liever niet in de eerste opvang geboden, omdat dit niet wenselijk, niet effectief en contraproductief is:

"Er werd ook vaak gezegd van deze jongere, die heeft zoveel meegemaakt, die kan je wel een traumabehandeling gaan aanbieden, maar hij heeft daar eigenlijk een veilige, rustige plek voor nodig, want dat doet heel veel met je met die emoties die dan naar boven komen. En de eerste opvang is daarvoor niet geschikt. Dus het werd zelfs afgeraden om mensen dan te gaan behandelen, uit zelfbescherming. Want je kan niet behandeld worden voor iets, zonder even jezelf kwetsbaar te maken, die kwetsbare periode in te gaan. Je krijgt die herbelevingen weer wat meer. Wat dus vaak eigenlijk bij de jongeren gebeurde, is dat ze vanwege de opvang waar ze zaten dus niet de behandeling kregen die ze eigenlijk nodig hadden. En dat kon best lang duren." (R67, GGD-jeugdarts, 2016)

Daarnaast is de toegang tot de psychische hulpverlening volgens een deel van de professionals niet goed in vergelijking met de toegang die andere kinderen in Nederland hebben. Dit komt volgens sommigen door een tekort aan financiële middelen of veel bureaucratische rompslomp:

"Het is Nederland, dus het is traag en log en iedereen moet meewerken en dan nog is het maar de vraag of ze iets voor je kunnen doen. We hebben de crisisdienst die

langskomt op het moment dat er iets acuuts aan de hand is. Die beoordelen iemand en zeggen: 'Nou, er is geen psychiatrisch beeld, dus wij gaan weer. Succes COA.' Ja, ik vind dat persoonlijk wel heel erg lastig. [...] Vanuit COA is een heel groot deel natuurlijk gericht op groepsbegeleiding en opvang. Je hebt voor een deel de individuele begeleiding, je hebt je mentorgesprekken. Maar op het moment dat daar gedragsproblematiek achter zit of andere psychiatrische problematiek, ja, dan loop je wel tegen je grenzen aan in de begeleiding." (R57, COA-locatiemanager, 2012-heden)

Een medewerker van Defence for Children vraagt zich dan ook af of door deze belemmeringen, niet slechts het topje van de ijsberg de psychische hulpverlening krijgt die het nodig heeft:

"Recent het onderzoek van Unicef en IOM met het aantal kinderen wat misbruik heeft meegemaakt op weg naar Europa. Terwijl als je ziet van de aantallen die bij ons in de beschermde opvang worden geplaatst of die hulp krijgen, dat komt procentueel gezien lang niet overeen met waar die onderzoeken mee komen en dan denk je van: zien we die kinderen toch niet goed genoeg? Dat we dat eruit halen, zijn ze dat zelf aan het verwerken? Kom het er niet uit omdat we zo dat systeem hebben ingericht? En soms ook kinderen die een vergunning hebben gekregen, dan ga je een ander systeem in en wie weet kom je er dan nooit meer helemaal achter wat iemand mee heeft gemaakt of iemand er hulp bij nodig heeft om dat te verwerken of niet." (R62, medewerker Defence for Children, 2009-heden)

Aan de andere kant geven professionals aan dat veel van de amv's ook weer niet staan te springen om psychische hulpverlening. Dit komt voornamelijk door het stigma dat kleef aan het ontvangen van psychische hulp:

"Praten over je mentale gesteldheid? Dat is iets raars, want dan ben je gek. Dan zegt iemand tegen jou en dan zeg je van: 'Mij mankeert helemaal niks.' Dat is ook iets wat je ziet, ontkennen van problemen. Dat is echt een drempel." (R53, oud-opvangmedewerker COA, 2015-2017)

Andere professionals zeggen dat amv's zich vanwege hun traumatische verleden juist afsluiten van hulpverlening, zichzelf binnen de behandeling niet kwetsbaar durven op te stellen en het moeilijk vinden om in een agogisch model te praten over de doelen van begeleiding en behandeling. Ook culturele sensitiviteit en taalbarrières vormen in de reguliere jeugdzorg een belemmering in het bieden van psychische hulpverlening aan de specifieke doelgroep van amv's, zoals een COA-locatiemanager beschrijft:

"Om dit soort jongens in de reguliere jeugdzorg terecht te krijgen, dat blijft gewoon een probleem. In veel gevallen begint het al bij de taalbarrière. Of het nou verslavingszorg is, jeugdzorg of crisis-opnames: 'Allemaal Nederlandse groepen, dus we kunnen niets voor je doen.'" (R57, COA-locatiemanager, 2012-heden)

Het gevolg van deze door professionals beschreven gebrekkige toegankelijkheid tot de psychische hulpverlening is volgens een aantal professionals dat amv's in de opvang niet of nauwelijks de gepaste extra geestelijke hulp en ondersteuning in Nederland kunnen krijgen, waardoor deze belangrijke voedingsbodem van geweld te weinig aandacht krijgt.

Deze psychische problematiek interacteert soms ook met een ander probleem dat door respondenten wordt genoemd als andere belangrijke oorzaak voor geweld binnen de opvang van amv's:

"Er zijn best al wat jongens met echt wel wat psychische problematiek die dat ook nog onderdrukken met drugsgebruik. Een pilletje of dat jointje is een keer uitgewerkt en ik moet wat anders zien te scoren, is niet voorhanden dus ik begin ook wat trillerig en geagiteerd te worden. Dat zie je op deze afdeling met enige regelmaat voorkomen, ja." (R56, COA-locatiemanager, 1993-heden)

Volgens de gesproken (voormalige) amv's en professionals maken drugs en alcohol enerzijds deel uit van de context van de opvang van amv's. Anderzijds zijn alcohol- en drugsverslavingen het gevolg van de eerder genoemde contexten (het migratierecht, het asielbeleid, het

beheersbaarheidsperspectief en de migratieachtergrond van amv's) en of reeds in het herkomstland of tijdens de reis zijn aangevangen. Meerdere professionals koppelen dit overmatig middelengebruik direct aan het traumatische verleden van amv's of aan fysieke en psychische geweldsincidenten in de opvang. Deze COA-manager koppelt het middelengebruik aan beide factoren:

"Maar met name heb ik dat in de POA's gezien dat drank toch wel vaker ook een oorsprong heeft in geweld. Of dat je ziet dat er voorafgaand aan geweld vaak iets van alcohol speelt." (R55, COA-locatiemanager, 1991-heden)

Daarnaast geven sommige professionals aan dat de trauma's en psychische en gedragsproblematiek die veel amv's zouden hebben niet alleen worden onderdrukt door middelengebruik, maar ook worden versterkt door overmatig alcohol- en drugsgebruik.

Zowel professionals als (voormalige) amv's geven aan dat er in de opvang veel amv's rondlopen met een trauma of andere psychische problematiek die voortkomt uit negatieve ervaringen in het verleden of de stress, angsten, frustraties die in de opvang worden ervaren. Deze psychische problematiek is volgens veel respondenten een belangrijke bron van conflicten en geweld. De psychische hulpverlening die deze bron van geweld kan wegnemen, of in ieder geval minimaliseren, wordt volgens een aantal professionals te laat aangeboden aan amv's of voor hen niet voldoende toegankelijk. Daarbovenop komt het probleem van overmatig alcohol- en drugsgebruik. Sommige amv's raken voor of tijdens hun verblijf in de opvang in Nederland verslaafd aan dergelijke middelen. Dit is volgens professionals om hun trauma's en andere psychische problematiek te onderdrukken of om negatieve herinneringen of de stress en onzekerheid van de asielpprocedure of het opvangsysteem te ontvluchten. Dit middelengebruik leidt echter vaak tot spanningen en conflicten tussen amv's onderling en tussen amv's en opvangmedewerkers en kunnen hierdoor een belangrijke bron van geweld zijn.

3.2.2 *Als drie contexten samen komen: systemisch geweld*

Deze drie contexten waarin amv's zich bewegen – het migratierecht, de amv-opvang en de persoonlijke achtergrond – vormen voor een belangrijk deel de omgeving waarbinnen het eerder beschreven geweld begrepen moet worden. Deze contexten maken dat het geweld over de onderzoeksperiode heen in aard en omvang niet wezenlijk lijkt te veranderen. De persoonlijke achtergronden van de amv's blijven zich in grote lijnen kenmerken door geweldservaringen en het verlies en afscheid van dierbaren. De trauma's die hieruit voortvloeien, kunnen zich vertalen in gewelddadig gedrag in de opvang en vallen met uitzondering van een adequate behandeling van deze trauma's buiten de invloedssfeer van de overheid. De context van het migratierecht of kortweg de asielpprocedure leidt eveneens gedurende de gehele onderzoeksperiode tot spanningen en frustraties onder de amv's die ook inherent zijn aan een systeem van erkenning en afwijzing van de rechten op asiel. De verkorting van de asielpcedures die in 2010 met het Programma Invoering Verbeterde Asielprocedure heeft plaatsgevonden, heeft de amv's weliswaar sneller duidelijkheid over hun toekomst geboden,⁹ maar uit het beschikbare materiaal kunnen we niet afleiden of zich dit vertaald heeft in minder frustraties, spanningen en uiteindelijk minder geweld. Het door de tijd heen veranderende systeem van de amv-opvang waarbij kleinschaligheid en de pedagogische belangen in de opvang meer gewicht krijgen, zal voor de ontwikkeling van de amv's goed zijn, maar lijkt zich evenmin te vertalen naar minder of andere geweldsincidenten in de opvang. De jongeren zitten nog steeds met hun kenmerkende verleden in een opvang die is vormgegeven met het oog op beheersbaarheid, leefbaarheid en veiligheid. De amv's zijn omgeven door onzekerheid zonder hun naaste familieleden, maar met mensen waar zij niet voor hebben gekozen en waar zij mee moeten samenleven. Vaak gaat dit goed, maar soms resulteert het ook in gewelddadigheid.

⁹ A.G.M. Böcker, C.A.F.M. Grütters, M.T.A.B. Laemers, M.H.A. Strik, A.B. Terlouw & K.M. Zwaan, *Evaluatie van de herziene asielpprocedure. Eindrapport* (De Haag, WODC, 2014), p. 175.